

Библиотека
КРИТИКА
И
ЕСЕИСТИКА

Наслов на оригиналот
**ДИЈАЛЕКТОЛОШКИ
АНАЛИЗИ**

Автор
проф. д-р ВАСИЛ ДРВОШАНОВ

Рецензент
акад. проф. д-р МАРЈАН МАРКОВИЌ

Корица
проф. д-р ТРАЈЧЕ БЛАЖЕВСКИ

Уредник на изданието
НЕНАД БАТКОСКИ

Книгоиздателство
БАТА ПРЕС

Управител
ФИЛИП БАТКОСКИ

Печат
ГРАФОДЕН

CIP – Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент
Охридски“, Скопје
811.163.3'282(497.7)(049.3)
811.163.3'282.4(495.6)(049.3)
ДРВОШАНОВ, Васил
Дијалектолошки анализи / Васил Дрвошанов. – Скопје : Бата
прес, 2021. – 196 стр. ; 21 см. – (Библиотека Критика и есенстика)
ISBN 978-608-253-151-9
а) Македонски јазик – Дијалекти – Осврти б) Македонски јазик –
Дијалекти – Егејска Македонија – Осврти
COBISS.MK-ID 53541637

*Васил
Дрвошанов*

*Дијалектoлoшки
aнaлизa*

БАТА ПРЕС

Скопје, 2021

ПРЕДГОВОР

Овој труд од областа дијалектологија на македонскиот јазик опфаќа десет прилози објавувани во списанијата: *Македонски јазик*, *Славистика* (Белград) и *Просветно дело*, во книгата *Македоносички студии за Егејот* и во весникот *Нова Македонија* („ЛИК“).

Написите во книгава за македонските говори се претставени, според поделбата на дијалектите на македонскиот јазик¹. Делата што се предмет на анализа се објавувани во текот, речиси, на три децении, почнувајќи од 1987, заклучно до 2013 година.

Треба да споменеме дека толкувањата на разгледуваните дела најчесто беше условена од издавачот. Притоа, ограничувачки фактор за карактерот и за должината на прилогот беше факторот простор. Оттука, некои од прилозите се долги и сеопфатни, додека, пак, други се мошне кратки и се сведуваат во одбележување на најбитните компоненти на анализираното дело. Се одеше дотаму што се броеја не само страниците туку и редовите на прилозите или бројот на карактерите, поточно – се пресметуваше бројот на употребените знаци во електронскиот запис на прилозите. Оваа разновидност, пак, за среќа, овозможува да се согледаат различни приоди при толкувањето на делата што беа предмет на разгледување.

¹ Божидар Видоески. *Дијалектите на македонскиот јазик*, 1-3. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите, 1998–1999.

Заедничка нишка, што ги поврзува сите прилози, е целосното третирање македонски теми. Како што споменавме, сите дела што се анализирани се од научната дисциплина дијалектологија на македонскиот јазик. Тие трудови се единствени од тој вид во македонската наука за јазикот и сосем малку или воопшто не ѝ се познати на пошироката јавност во Северна Република Македонија. Ова е обид македонската поширока јавност да се запознае со прикажаните дела, особено со неколкуте дела, објавени во едицијата „Посебни изданија“ на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ во Скопје, коишто добиле висока научна валоризација.

Со оглед на фактот што прилозите се публикувани, речиси, во текот на три децении, од 1987 до 2015 година, а, како што споменавме, се објавувани во различни списанија, во книга и во весник, се обидовме рецензиите за разгледуваните дела да ги обединиме во една целост. Тоа ги прави написите достапни до широк круг читатели.

Иако делата не се публикувани во тековната година, тие никогаш не ја губат актуелноста. Разгледуваните трудови од областа дијалектологија на македонскиот јазик никогаш немаат голем број читатели, меѓутоа, тие секогаш имаат долго време свои читатели. Оценките за анализираниите трудови се само патоказ до изворниците.

СОЛИДЕН
ДИЈАЛЕКТОЛОШКИ ТРУД
(Веселинка Лаброска. *Кичевскиот говор*.
Скопје: Институт за македонски јазик
„Крсте Мисирков“ – Скопје,
Посебни изданија, книга 50, 2008)

Проф. д-р Веселинка Лаброска е препознатлива интелектуалка во македонски и во меѓународни рамки. Таа е авторка на монографиите *Говорот на селото Кула – Серско* (2003) и на *Кичевскиот говор* (2008) и на шеесетина статии од областа на македонистиката, славистиката и на балканистиката. Коавторка е на колективниот труд *Македонски дијалектен атлас : иролегомена* (2008).

Освен тоа, вклучена е во работата на проектот *Македонски дијалектен атлас* во Одделението за дијалектологија при Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ во Скопје и во работата на *Комисијата за фонетика и фонологија на словенските јазици при Меѓународниот славистички комитет* како претставник од Република Македонија. Ангажирана е и како професор на Филолошкиот факултет при Државниот универзитет во Тетово, каде што ги предава предметите *Синтакса на современот македонски јазик* и *Општа лингвистика*.

Проф. д-р Лаброска веќе втор мандат е вршител на должноста директор на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ во Скопје, одговорен уредник на списанието *Македонски јазик* и др.

Во поднасловената монографија ќе се обидеме да ги истакнеме заложбите на Лаброска во анализата на споменатиот говор.

Трудот содржи три целисти: „Фонологија“, „Морфосинтакса“ и „Од лексиката и од фразеологијата“. Ним им претходи Вовед. Трудот е заокружен со Заклучок, предаден на англиски јазик (Conclision), Текстови, Библиографија и со Карта на кичевската област.

Во Воведот (11–19) авторката нагласува дека „Прегмет“ на обработка на овој труд претставува говорот на градот Кичево и неговата околина, анализиран на сите негови нивоа (фонолошко, морфолошко, синтаксичко и лексичко), но со посебен акцент на морфолошко-синтаксичкото ниво“. Потоа е предадена местоположбата на градот, кој се наоѓа во котлината на надморска височина од 620 до 650 м, оградена со планините Песјак и Кула, на исток, со Бистра и Стогово, на запад, со Буковиќ, Корито и Добра Вода, на север, и со Арбит, Баба Сач и Мусица, на југ. Освен тоа, Лаброска ги наведува природните ресурси на кичевскиот крај, над 50 археолошки локалитети, од кои најзначаен е утврдената населба Китино Кале од бронзеното и железното време и од средниот век, за кое приведува и легенди.

Авторката дава историски податоци за градот Кичево, кој првпат се споменува во почетокот на XI век, а се споменува кон крајот на XI, во почетокот на XII век и во средновековните записи од XIII век наваму. Лаброска го објаснува името на градот Кичево, добиен од постарото име на Кичевска Река – *Кычава, поткрепувајќи го објаснувањето со богата ономастичка литература. Покрај тоа, таа дава историски преглед за Кичево и за Кичевско од XIV век до денес, следејќи го составот на населението преку пописите.

Осврнувајќи се на просветителската дејност во кичевскиот крај, Лаброска ја истакнува големата улога на манастирот Св. Богородица Пречиста, познат како Крнински

манастир, во кој, помеѓу другите, работеле Кирил Пејчиновиќ, Јоаким Крчовски, Партениј Зографски, Васил Икономов и др. Од споменатиот манастир Лаброска ги наведува ракописите *Крнински гамаскин*, кој датира од крајот на XVI век и *Кичевски зборник*, кој датира од крајот на XVI век и од почетокот на XVII век. Овој манастир, забележува авторката, „одиграл многу значајна улога во зачувувањето на македонскиот национален идентитет и тоа не само во западна Македонија, туку преку дејноста на просветителите и во другите делови на Македонија“.

Освен Крнинскиот манастир, Лаброска ја истакнува големата улога во духовната, културната и во црковната историја и на манастирот Свети Ѓорѓија во селото Кнежино, познат како Кнежински манастир, за кој постоеле археолошки наоди дека бил од IV или од V век.

Лаброска регистрира дека проучувањето на кичевскиот говор досега било, главно, од Божидар Видоески, од кого приведува пет труда, а го наведува и фактот дека фрагментарно тој бил засегнат во сите негови трудови што третирале одделни дијалектни црти на целата македонска јазична територија.

Со оглед на фактот што Видоески ги разработувал, главно, фонолошките и морфолошките карактеристики на кичевскиот говор, Лаброска нагласува дека во своето дело ќе направи само сумарен преглед на споменатите црти и дека ќе се задржи „повеќе на морфосинтаксата и на функционалната анализа на збороформите“, според семантички ориентираната синтакса, застапена во трудовите на Зузана Тополинска. Авторката нагласува дека анализата била правена врз изворен дијалектен материјал, како и врз достапен објавен и необјавен материјал од кичевскиот говор. Лаброска, исто така, потцртува дека „заклучоците што ги донесуваме на морфосинтаксички план се однесуваат на целиот кичевски говор“, „иако описот направен во овој труд се однесува на градски-

от кичевски говор“. Нејзините заклучоци се однесуваат на целиот кичевски говор, затоа што таа користела дијалектни материјали и од кичевските села.

На одделни места авторката правела споредба со некои македонски говори, но „најбитен параметар за споредување претставува стандардниот јазик и нормите што ги потврдила секојдневната практика“.

На крајот од Воведот Лаброска ги приведува имињата на 26 села од Кичевско и нивните скратеници.

Во првата целост („Фонологија“ /21–43/) Лаброска ја разгледува современата состојба на вокланиот систем, составен од петте вокали *и, е, а, о, у* + *р* и *л*.

Авторката приведува примери за вокалното /*р*/, кои се соодветни и за стандардниот јазик. Меѓутоа, како специфичност таа го приведува рефлексот [^дл] место вокалното */ во сите позиции, којшто Лаброска го означува со вокално /*л*/, со оглед на фактот што вокалниот елемент пред /*л*/ бил со слаб интензитет, сп. *б'рва* (но и *б'ра*), *б'рваи* ('повраќа'), *врк* и др. Помладите генерации, нагласува таа, вокалното /*л*/ го чуваат во понефреквентните примери, додека во другите лексеми го изговарале двофонемниот рефлекс /*ол*/, сп. *волк*, *в'олна*, *д'олго* и др.

Вокалите, забележува Лаброска, се изговарале отворено како во стандардниот јазик. Позатворен изговор се среќавал на вокалот /*о*/ во соседство со *г* и *к*, сп. *к'ој-знаји* / *к'уј-знаји*, *богор'ојца*, *г'ојдо* и др.

Сп. уште: *к'олку*, *мн'огу*, *и'олку* итн.

Авторката го констатира губењето на вокалите на границата помеѓу клитика и акцентоген збор, помеѓу два акцентогени збора или помеѓу две клитики, ако на нивниот спој се јавуваат два вокала, сп. *с-'исиднии*, *добр-'уиру*, *ке-и-иш'еја:и* и др.

Кај вокалите, забележува авторката, имало појава на многу вокални секвенци, сп. *б'ара:ӣ*, *др'уго:*, *к'омии:* итн., но *з'аслаај*, *ӣ'оојӣ* и сл. на меѓуморфемската граница. Кај вокалните секвенци од два различни вокала, забележува авторката, прво доаѓа до прогресивна асимилација, а потоа до контракција, сп. *г'ле:ме*, *д'аго:*, *'о:ње* и др., но не и на морфолошкиот завршок, сп. *к'олко:*, наспрема *к'олка:* итн.

Лаброска потцртува дека на должината на вокалите не може да ѝ се даде статус на дистинктивен признак, иако има ситуации кога има разликувачка вредност, сп. *к'оза* (нечленувано) / *к'оза:* (членувано), *м'ака* / *м'ака:*, *ч'его* / *ч'его:* и сл. Во некои села од пограничјето со охридскиот и со демирхисарскиот говор Лаброска нотира дека должината на вокалите доведува до поголема отвореност, сп. *ке бро^а*, *сно^аӣ*, *се засӣо^аф* и др., а пак во говорот на селата северно од линијата Мало Црско–Цер па до Голема Река се добивал дифтонг кај секвенцата *lea*/, сп. *б'е:*, *ж'иве:ӣ* и др.

Освен со контракција, забележува авторката, хијатот се отклонувал и со вметнување на глајдот */j/*, сп. *н'еја*, *ӣ'ијеӣ*, *ӣ'аја* и др.

Вториот вокал */e/* во вокалните секвенци преминувал во неслоговно *[i]*, сп. *бајӣ*, *вејӣ*, *г'ојдо*, *дајф* и др. Во наставката *-ува*, по губењето на интервокалното *в*, секвенцата *уа* преминувала во *уј*, сп. *бол'едујл*, *зб'еснујӣ*, *к'ујујӣ* итн. Вториот вокал */u/* во вокалните секвенци преминувал во *[i]*, односно */j/*, сп. *Блаж'ејца*, *број'ојше*, *'извајл* и др. Во селата што гравитирале кон Охрид и кон Битола имало појава на метатеза, сп. *вар'ејнца*, *машӣ'ејнца*, *бодин'ајнца* и др. При сите ситуации во секвенците од вокал и неслоговно *[i]*, констатира Лаброска, акцентот е антепенултимски.

Од историјата на вокализмот Лаброска се осврнува на рефлексите на веќе непостојните фонemi од нашиот стар јазик, карактеристични за кичевскиот говор. Имено, темниот вокал **ɤ* во јака позиција дал */e/*, сп. *Велиген*, *лен*, *'овес* и

др., а темниот вокал од заден ред *ɤ дал /o/, сп. *бос*, *м'озок*, *н'осой* и др.

Групите *свѣ- и *звѣ- дале *џу-*, *су-*, сп. *џуѝ*, *с'униѝ* и сл.

Носовката од преден ред *ɛ дала /e/, сп. *гр'ега*, *д'евеѝ*, *зеѝ* и др., а носовката од заден ред *ɤ ги дала следните рефлексии: /a/, сп. *вн'аѝре*, *г'аба*, *гас*; *б'ера*, *'има:ѝ*, *к'оѝа:*, *д'игнал*; *ј'агула*, *ј'азик*, *з'ајак* и сл.; /y/, сп. *вр'укина*, *груѝ*, *г'уска* итн.

Остатоци од назализмот Лаброска забележала во лексемите *г'анзало* и *ј'анса*.

Секундарниот ер *ɤ₂ има различни рефлексии: /a/, сп. *л'ага*; *б'исѝар*; /o/, сп. *ѝ'екол*, *р'екол*; *'огон*; и /y/, сп. *с'едум*, *'осум*, *с'у(м)*.

Вокалот *ɛ дал /e/, сп. *бел*, *џ'еди*; (*ке*) *в'идеф*, *'изгорел* итн., а вокалот *у дал /u/, сп. *бик*, *бил*, *р'иба* итн.

Старото вокалано *ɤ дало вокално /ɤ/ во сите позиции, сп. *врѣф*, *в'рба*, *грѝ* и др., а старото вокално *ɤ дало монофонемна група [^дл], факултативна варијанта на вокалното /ɤ/, сп. *б'дѝва*, *в'дѝк*, *в'дѝна* итн.

Во однос на современата состојба на кичевскиот говор Лаброска забележува дека единствена специфичност на овој говор е т.н. меко /л'/, сп. *В'ел'јан*, *з'ел'је* и сл.; *'Ил'о*, *М'ил'ан* и др.; *'ил'ач*, *ѝл'ачка* и др., карактеристично за постарите генерации, додека помладите генерации го изговарале со висока артикулација /л'/, сп. *л'убоф*, *Л'уѝчо* и др.; *К'ол'о*, *'Ил'о* и др. или го заменувае со тврдиот парник /л/, сп. *М'ил'ан* / *М'илан* итн.

Од историјата на консонантизмот Лаброска се задржува на следните појави. Имено, старото меко *l' се чувало во определени позиции, сп. *л'убоф* и др., односно имало рефлекс /л/, сп. *б'олаѝ*, *ж'елка*, *клуч*, *к'ошула* и др. Во копачките села западно од линијата Подвис–Јудово и во горнокичев-

ските села од тајмишката група имало полумек изговор во сите позиции, сп. *б'ол'ка, жал', н'огал'ка* и сл.

Старото епентетско **l'*, нотира Лаброска, целосно се изгубило, сп. *з'емја, с'абја* и сл.

Старото меко **n'* се чувало во неколку лексеми, сп. *б'ања, коњ* и сл., а во други ситуации се изговарало тврдо */n/*, сп. *н'егоф, н'ива* и сл.

Место прасловенските групи **tj, *kt'* имало два рефлекса */шij, ш/* (постар) и */k'/* (понов), сп. *гор'ешijина, л'ешijа* и др.; *вр'ека, г'аки* и др.; *ке; н'еке; вр'акаij; -jки* итн.

Прасловенската група **dj*, главно, дала рефлекс */t'/*, сп. *в'ега, м'егу* и сл., но: *кр'ажба, н'ајрежен* и *н'ужда*.

Прасловенските групи **skj, *stj, *zgj, *zdj* ги дале рефлексите */шij/* и */жg/*, сп. *б'очвишijе, б'унишijе* и др.; *гош (g'ожгоij)* и сл.

Прасловенската група **čr-* го дала рефлексот */чp/*, сп. *чрф, чрн, ч'рji* и др., а прасловенската група **črě-* дала рефлекс */чpe/*, сп. *чp'ево, чp'ешна*.

Фонемата */x/* во некои лексеми, нотира авторката, се чува, сп. *в'оздух, хp'ана, дух, Хрисijо* и др. Веројатно под влијание на рабетинските Торбеши има слаб аспиринан елемент во повеќе позиции, сп. **арно, *иijар, е'ла* и др. Меѓутоа, нотира Лаброска, дошло до губење или до замена на фонемата */x/* со */v/*, односно со */ф/* или со */j/*, сп. *Вл'аинка, гл'уа* (*// гл'ува*), *б'афче, б'увнал, зм'еoj* (*Змеj'о*:-дупка – топоним) итн.

Фонемата **s* се чува во сите позиции, сп. *сииj, s'иври* и др. Овој африкат, забележува авторката, се чува и во групата *св-*, сп. *св'езда, св'ерка* итн. Изговор на */s/* имало и зад сонантот */n/*, сп. *бр'онса, б'енсин* и сл.

Фонемата */j/* во повеќе позиции се изгубила, сп. *'езеро, 'елка* и др. Пред вокал од заден ред таа се чувала, сп. *j'агаij, j'ајце* и др. Во позиција пред консонант таа има алофон *[j]*, којшто авторката го бележи со */j/*, сп. *Блаж'ејца*,

в'ерујл, г'ојдо и др. Во меѓувокална позиција таа се чува, сп. *ӣ'аја, н'еја* и сл., но може и да се изгуби, сп. *ӣа:*, *не:*, *ӣ'иеӣ* итн. Од друга страна, факултативно /j/ се јавило за разбивање на хијатот, сп. *'евеј-се* (<еве се) и сл. Фонемата /j/, нотира Лаброска, редовно се чувала во наставките *-је, -ја*, сп. *гр'озје, г'рџја* и др. Во финална позиција /j/ се јавило и на местото на вокалот /u/ како неслоговно [j], формирајќи дифтонг со претходниот вокал, сп. *г'олој, убај* итн.

Од другите промени на консонантите Лаброска ги бележи следните. Имено, го регистрирала преминот на *вн > мн*, сп. *гл'амна, 'одамна* и др., но: *ӣл'евна* (во Вранештица). Лексемата *з'емја* во говорот на селата по долината на Треска во правец на Брод се изговарала и како *с'емна* со премин на групата /mj/ во /mn/. Како специфичен авторката го посочува преминот на групите /ср/ и /зр/ во /сѣр/, /зѣр/, сп. *сѣр'ebro, зѣр'ело* и др. Консонантските групи *с (з), ш (ж) + џ, ч во деминутивните образувања редовно преминувале во *фџ, фч*, сп. *м'ефџе, к'офџе* и др. Лаброска го забележува и изговорот на фонемата /в/ во *ф* во соседство со безвучен консонант, сп. *ӣр'ефџе, гл'афџе* и др. Во консонантската група *св* фонемата /в/ се изговарала како среден глас помеѓу *в* и *ф*, т.е. [ɣ], сп. *св'екор, св'ака* и др. Фонемата /в/ од групата /хв-/ по губењето на /х/, главно, преминала во /ф/, сп. *файи, фали* и др. Во селата во високиот дел спрема Демир Хисар /ф/ преминува во /в/ дури и во заемките, сп. *вес, в'иданка, в'урна* и др.

Во однос на акцентот Лаброска забележува дека тој е фиксиран на антепенултима, односно има акцентирање на третиот слог од крајот на зборот. Лаброска нагласува дека акцентот има семантичка мотивираност и токму затоа таа се задржува најмногу на различните видови акцентски целости. Меѓутоа, најпрвин ги истакнува правилата за акцентирање на одделните збороформи. Помеѓу другото, Лаброска нагласува дека „акцентот во кичевскиот говор е изразито синтагматски, односно под еден акцент се поврзуваат цели низи на зборови и се образуваат акцентски целости од сите

видови“. Исклучоците од правилото за третосложно акцентирање биле ретки, сп. во прилозите *годин'ава*, *есен'ава*, *овде'ака* и сл. Овде не треба да се земаат предвид зборовите, во кои има образување дифтонзи, сп. *йол'ојна*, *Блаж'ејца* и др. или вдолжен изговор, сп. *Драг'ице*; *Трај'ане*: итн. Отстапување од третосложното акцентирање има уште во неколку случаи, сп. *каф'ана*, *ог'ело* и сл.; *огв'ај*, *ѿам'ан* итн., односно во некои туѓи зборови; и двојното акцентирање, сп. *к'олкаф-колк'аф*.

Како што споменавме, Лаброска се задржува на акцентските целисти. Најпрвин ги разгледува акцентските целисти со енклитични заменски форми, кои во кичевскиот говор се образувале без исклучок, сп. *за-ж'ена-ми*, *м'ајка-е*, *брајѿуч'еда-му* и сл.; односно *кр'ени-се*, *дон'еси-ми*, *наран'и-си-го* итн. Потоа се разгледуваат акцентските целисти со проклитики, т.е. со заменски форми, со сврзници и др. пред глаголот, кои биле многу чести, сп. *да-н'е-гледай*, *за-да-не-с'е-мачай* и др.; акцентските целисти од атрибут и именка, кои биле вообичаени, сп. *кисел'о-млеко*, *сѿар'а-мома*, *Горн'а-чука* и др.; и акцентските целисти од предлог и именски збор, сп. *н'ад-клуѿи*, *н'а-враѿа*, *н'из-двор* итн., кои добиваат извесно прилошко значење. Од ова правило отстапуваат случаите кога именката е од туѓо потекло и кога именката е определена или посебно нагласена, сп. *на-к'орзо*, *во-вр'екаѿа* и др.

Во втората целост („Морфосинтакса“ /45–232/) Лаброска посветува внимание на две прашања; 1) го дава прегледот на зборовните групи и на категоријалните парадигми, и 2) ја изнесува функционалната анализа на граматичките категории.

Најпрвин го дава прегледот на именските зборови. Именките Лаброска ги разгледува според граматичките категории: род, број, определеност и падеж.

Авторката укажува на фактот дека во кичевскиот говор се разликуваат три рода: машки, женски и среден род. Ги дава граматичките показатели за сите три рода и ги илустрира со примери.

Во однос на граматичката категорија број авторката потенцира дека во разгледуваниот говор се разликуваат три вида множина: обична, избројана и збирна. Притоа, ги дава наставките за сите три вида множина, задржувајќи се на одделни случаи, илустрирајќи ги со примери.

Во поглед на категоријата падеж авторката ги разгледува „синтетичните падежни форми од некои именки кои сè уште се употребуваат во кичевскиот говор“. Како карактеристика на говорот го подвлекува постоењето на флексивни форми за датив и за акузатив-генитив кај нив, сп. *Речи му Сѿојану, му гадоф Илију, му-р'екоф Томее, Бл'ажеѿу, б'ору, г'осѿоду, ч'ојку*; – *Арса, М'арка и Л''алеѿа, Б'ожоѿа, б'ога, г'осѿода и ч'ојка; б'абеѿа* и др.; *и-р'екоф Д'аницѿи, б'аби*, наспрема *Анѿе, Д'онке, м'ајке* и др. во крастинските села и во западниот дел на Копачијата.

Во рамките на категоријата падеж Лаброска ја разгледува и категоријата апел, која ја континуира старата вокативна форма, сп. *Н'ауме, Благ'оја.; бр'аѿе // бр'аѿу* и др.; – *В'есно, Д'обрице, Горд'ано.; б'або* итн., притоа, укажувајќи на разликите од територијален или од функционален аспект.

За категоријата определеност авторката наведува дека формално постои троен член. Таа ги посочува членските морфеми и ги илустрира со примери, укажувајќи на одделни специфичности кај членската морфема на *-в*-, сп. *ж'ена.; г'еѿео, г'осѿиѿе* итн. На крајот дава табеларен преглед на флексивните морфеми кај именките.

По разгледувањето на именките Лаброска ги разгледува заменките, при што нагласува дека личните заменки ги разликуваат граматичките категории: лице, род, број и падеж. Во продолжение таа ги предава формите на личните за-

менки, на лично-предметните заменки, на системот од три показни заменки, на заменските придавки (лично-присвојни, повратно-присвојната, качествени, количествени), укажувајќи на извесни разлики што се среќавале на територијата. На крајот е предаден табеларен преглед на заменските типови и форми.

Кај броевите Лаброска го наведува фактот дека бројот *'еген* има посебни форми за род; дека бројот *два* има една форма за машкиот род и една заедничка форма за женскиот и за средниот род (*две*); и дека е позната формата *'оба-џа*, односно *'обеџе*. Таа укажува на малите разлики што се јавуваат во говорот наспрема стандардниот јазик.

Освен категоријата род, што ја познаваат броевите *'еген* и *два* и членуваната форма од *оба*, авторката забележува дека броевите како определба на именката го носат членот. Лаброска нотира дека за изразување на определена бројност за лица во говорот се употребуваат специјални бројни форми, кои можат и да се членуваат. Исто така, таа забележува дека во говорот се употребуваат сложени форми од типот *д'ва-џри* за означување приближна вредност.

Кај придавките, нагласува авторката, се разликуваат граматичките категории: род, број, определеност, степен и, кај придавските еднински облици, категоријата апел.

Авторката забележува дека кај придавките категоријата род е парадигматска во сите три рода, со исклучок на некои придавки од туѓо потекло. Таа ги приведува формалните показатели за родот на придавките и ги илустрира со примери.

Во однос на бројот авторката нотира дека сите видови придавки имаат една множинска наставка *-и*, која зад вокал преминува во */j/*.

Категоријата определеност во кичевскиот говор се изразува со моделот на тројниот член, со нагласка дека во

сите членувани позиции по губењето на меѓувокалното /в/ настануваат различни промени.

При описот на категоријата степен авторката ги наведува претставките *йо-* и *нај-* и ги илустрира со примери, нагласувајќи дека „кај релативните придавки нема категорија степен“.

Во некои случаи со придавската наставка *-и* се дава информација за категоријата апел, сп. *Драги дего! Мили Саше!*, кои можат да бидат употребени и самостојно *Драги! Мили!*

Во продолжение се наведуваат формите на бројните придавки или редните броеви, потенцирајќи дека тие се членуваат на ист начин како и другите придавки.

Кај зборовната група прилози авторката ја истакнува нејзината специфичност дека се наоѓа на границата меѓу менливите и неменливите зборови. Потоа ги приведува прилозите како определба за време, за место, за начин и за количество. Освен тоа, таа забележува дека тие можат да бидат по потекло од придавки, од именки, од заменки, од броеви или од глаголи. За секои од нив авторката наведува примери.

Лаброска нотира дека „качествените и количествените прилози ја познаваат граматичката категорија степен“, сп. *й'оарно—н'ајарно*, *й'омалку—н'ајмалку* итн.

Во врска со глаголот Лаброска наведува дека тој ги има граматичките категории: вид, начин, време, залог, лице, број и род. Таа дава преглед на глаголските финитни и нефинитни форми.

Во однос на граматичката категорија вид авторката го предава изведувањето перфективни и имперфективни глаголи. За изведување перфективни од имперфективни глаголи авторката ја наведува наставката *-не* и голем број претставки, при што приведува и соодветен број примери. Наспрема тоа, таа ги предава наставките за имперфектизација: *-y(j)e/*

-уа (ува), -а и со алтернација на коренските основи /ø/–/u/, /e/–/u/, /e/–/a/, -ва, -(j)ава и -ева, илустрирајќи ги со примери и со коментари за нивниот статус и за нивната поврзаност со соседните говори.

„Во рамките на граматичката категорија време – забележува Лаброска – ќе ги разгледаме од формален аспект сите финитни глаголки конструкции кои се употребуваат во кичевскиот говор. Најпрво ќе се задржиме на морфолошките (синтетските), а потоа на перифрастичните (аналитичните) глаголки конструкции. Се разбира дека над сите тие временски конструкции доминира граматичката категорија начин, па така тие можат да бидат или индикативни (модално немаркирани) или модални конструкции“. Потоа дава преглед на сите глаголки конструкции.

Од индикативните (модално немаркирани) конструкции, авторката се задржува на морфолошките (синтетски) глаголки конструкции, и тоа на: презентот (сегашното време), давајќи ги наставките и формите на трите глаголки групи, а и формите на глаголот сум во презент; на имперфектот (минатото определено несвршено време), при што ги дава наставките и формите, каде што констатира два вокала во основата -а и -е, којшто бил заеднички за глаголите од е- и од и-група; и на аористот (минатото определено свршено време), при што ги дава наставките и формите според групите и разделите. Имено, глаголите од а-група имале само а-раздел, глаголите од е-група ги имале разделите а-, о-, е- и ѓ-раздел, а глаголите од и-група ги имале разделите и-раздел и е-раздел. Лаброска укажува на промените што настанале во говорот, предавајќи ги сите форми, вклучително и формите од глаголот сум: *биџ*, *би*, *би*, *биџме*, *биџџе*, *би(ј)а*.

Од перифрастичните („аналитични“) конструкции Лаброска се осврнува на перфектот I (минатото неопределено време), при што се предадени неговите форми, образуваани од сегашното време на глаголот сум и глаголската л-форма

и тоа од имперфектната и од аористната основа на глаголот; на плусквамперфектот I (предминатото време), каде што се предадени неговите форми, образувани од имперфектот на помошниот глагол *сум* и од глаголската *л*-форма; на перфектот II и на плусквамперфектот II (*има*-конструкциите), од кои приведува примери, образувани од сегашното време на глаголот *има* и глаголската придавка за перфектот II, и пример за плусквамперфектот II, образуван од имперфектот на глаголот *има* и глаголската придавка. Овде ги разгледува и конструкциите од типот *сум/бев дојден* илустрирани со примери, при што авторката нагласува дека се балканска појава како и *има*-конструкциите.

Од модално маркираните конструкции, односно од морфолошки модално маркираните конструкции, Лаброска го разгледува императивот (заповедниот начин), каде што се дадени неговите наставки и форми со сите разлики што настанале во говорот во однос на стандардниот јазик.

Од перифрастичните модално маркирани конструкции авторката се осврнува на прохибитивот, кој, освен со негацијата *не* и императивните форми, се изразува и со перифрастичните конструкции *н'емој да-ѓр'ајш /н'емој(ѓе) да-ѓр'ајше* и *да-н'е-ѓрајш / да-не-ѓр'ајше*. Покрај тоа, таа се осврнува на кондиционалот (*ќе*-конструкциите), каде што ги разгледува кондиционалот *praesentis* (идното време), образуван од партикулата *ќе* и од парадигмата на презентот; на кондиционалот *praeteriti* (минатото-идно време), образуван од партикулата *ќе* и од формите на имперфектот; на потенцилајот (можниот начин), образуван од партикулата *би* и глаголската *л*-форма, кој може да се употреби и со формите на помошниот глагол *сум* во презент во првото и во второто лице на еднината и на множината; на оптативот (желбениот начин), кој се изразува перифрастично со конструкцијата од типот *да*+презент, *нека*+презент или *да*+потенцијал; и на субјунктивот (подредениот начин), изграден врз парадигмата на презентот, сп. *да одам*, и на имперфектот, сп. *да одев*.

Од конструкциите маркирани по статус–имперцептив (прекажаност) Лаброска, поради сложеноста на прашањето, најпрвин дава мал вовед, во кој ја образложува причината за разгледувањето на парадигмите на имперцептивот со другите парадигми, кои се модално маркирани. Потоа, се задржува одделно на имперцептивот, кој се изразува со перфектот I или со л-перфектот, односно со перфектот II, изграден од глаголот *има* во перфект I и глаголската придавка на *и/и̃*; и на имперцептивот *conditionalis* (идното прекажано време), образуван од партикулата *ке* и од формите на перфектот I, односно со *ке+сум+глаголска л-форма*. Освен овие форми, нотира авторката, за прекажување идни дејства служеле и *има*-конструкциите во идно прекажано време и глаголската придавка.

Во рамките на именските форми на глаголот авторката ги разгледува сите нефинитни глаголски форми, и тоа: глаголската л-форма, образувана со наставките *-л*, *-ла*, *-ло*, *-ле* додадени на аористната или на имперфектната основа на глаголот; глаголската придавка, парадигматска по род и по број, образувана со наставките *-н*, *-на*, *-но*, *-ни* или *-и̃*, *-и̃а*, *-и̃о*, *-и̃и*, при што се дадени голем број примери; глаголскиот прилог, образуван од несвршените глаголи со наставката *-јќи*; и глаголската именка, образувана од несвршени глаголи со наставката *-ње* со нагласка дека има честа употреба во говорот.

Во продолжение авторката ги разгледува „предлозите како зборовна група што припаѓа во неменливите зборови“, од кои ги истакнува специфичните предлози: *кон* со фонетската варијанта *кун*, *ири*, *у*, *ву* (во рабетинските села) и *уз* (*ус*) < *вѣзъ*, илустрирани со примери.

Овде дава краток преглед и на формите на сврзниците, делејќи ги на два типа: на комплементарни конектори (*дека*, *и̃и̃о*, *да* и *о̃и̃и*) и на конститутивни членови на сложениите реченици, од кои ги изделува асоцијативните (а) сврз-

ниците за конјункција: *и, ѿа, ѿа, да, ем-ем*; б) адверсативните сврзници: *а, ама, ами, али, ѿуку, но*; в) сврзникот за алтернатива *или*; г) сврзниците за споредба: *ко, ко шѿо*), временските сврзници: *ко, оѿко, чим, шѿом, дур(и) да, ѿред да и дур не*, и каузативните сврзници (а) за причина: *оѿи, дека, ѿошѿо, оѿишѿо, бидејќи, заѿо шѿо, д'ел'ми*; б) за последица: *ѿолку ... шѿо, ѿака ... шѿо*; в) за концесија: *ако*; г) за услов: *ако и да-субјунктивот*; д) за релација: *шѿом и чим*; и ё) за цел *да и за да*.

Како што споменавме, во оваа целост Лаброска особено внимание посветува на функционалната анализа на граматичките категории. Притоа, во текот на сето излагање таа одделни појави споредува со македонските говори, со македонскиот стандарден јазик, со словенските или со балканските јазици, илустрирајќи ја секогаш појавата со примери.

Најпрвин уште еднаш детално го објаснува синтаксичкиот опис на говорот, кој се темели врз анализата на речениците и на именските синтагми. Потоа Лаброска ја објаснува простата реченица „конституирана од еден предикат, изразен преку финитна глаголска форма и аргументите што тој предикат неопходно ги бара“ и ги разгледува начините на градење на простата реченица, осврнувајќи се на граматичките категории што ги поседува предикатскиот израз оформен во финитна глаголска форма.

Авторката ги наведува граматичките категории на конститутивниот член, односно на глаголскиот предикат изразен со финитна глаголска форма. Тоа се: видот, начинот, времето и прекажаноста, образложувајќи го нивниот распоред.

Најпрвин зборува за видот како внатрешна временска организација на дејството, од кои постојат два вида: свршен и несвршен вид. „Свршениот вид – нотира авторката – го одразува временскиот редослед на настаните, а пак несвршениот го одразува течењето на времето додека настаните 'ми-

руваат‘, односно се во процес, во нивното одвивање“. Со тоа кичевскиот говор може да ја изрази „внатрешната временска организација на глаголското дејство надвор од категоријата време, на лексички план, со постоење“ на видски парови, изведени од иста основа со помош на претставки, наставки и сл. На тој начин се изразуваат посуптилни нијанси во временската организација на настаните. Авторката се осврнува на: презентските форми од перфективни глаголи, на имперфективните форми од перфективни глаголи и на аористните форми од имперфективни глаголи.

Лаброска нагласува дека постои семантичка блокада за изразување актуелизирана сегашност кај презентските форми од перфективни глаголи. Тие се употребуваат само врзани и извршуваат неколку функции. Со партикулата *ќе* образуваат кондиционал *praesentis* и извршуваат функции на идност, заповед, повторливост, омнитемпоралност или се во аподозата на условниот период. Дејствата во некое идно време и при искажување заповед се нефактивни. Кај повторливоста и омнитемпоралноста дејствата се фактивни. За овие функции се употребувал кондиционалот *praesentis*, образуван од *ќе*+презентски форми од перфективни или од имперфективни глаголи и со *ако* во аподозата на условниот период. Формите на субјунктивот *praesentis* извршувале субјунктивна, опативна и други функции. Сите појави во кичевскиот говор се илустрирани со примери.

Формите на имперфектот од перфективни глаголи се употребувале врзани со слични функции како перфективните презентски форми. Со формата на кондиционал *praeteriti* се опишувале повторливи дејства, а со субјунктив *imperfecti* се изразуваале ублажена заповед и услов, односно се употребувал во аподозата на условниот период, кој можел да биде реален или иреален. Освен тоа, имперфектните форми од перфективни глаголи со сврзникот *ако* во протазата на условниот период изразуваале иреален услов. Сите објаснувања авторката ги поткрепува со примери и со научна апаратура.

Образувањето на аорист од имперфектни глаголи авторката го смета за архаизам во кичевскиот говор. Со ова образување се искажувале дејства што биле завршени, кои не биле моментални туку се вршеле во подолг временски период на што укажувале и временските определби од типот *цел ден, ѝри ѝаѝи* и сл. Должината на дејствата е претставена во примерите со повторување на формите на имперфективниот глагол. Важна црта на аористот од имперфективни глаголи е и тоа што се именува дејството што се вршело во минатото. Со него се нагласува свршеноста на дејството. Лаброска со примерите ги илустрира сите нијанси на темпоралните значења, кои се однесуваат, главно, на постарите генерации.

Авторката нотира дека во говорот биле застапени синтетичките имперфективни форми и од перфективни и од имперфективни глаголи, со таа разлика што за изразување забрана не се употребувале императивните форми од перфективни глаголи. При употребата на негирани морфолошки императивни форми од перфективен глагол се изразува еден вид закана, сп. *'Е н'е-сѝани н'а-време, ѝа-ке-в'идиш иѝио-ке-ѝ'е-снајѝ!*

Во поглед на видот во глаголската л-форма Лаброска нотира дека таа кај имперфективните глаголи се образувала и од аористна и од имперфективна основа, сп. *Го крѝив каѝанецоѝ / Го крѝев каѝанецоѝ*. Меѓутоа, нагласува таа, глаголската л-форма од имперфектна основа од перфективните глаголи се употребува врзана со партикулата *ке* во имперцептив *conditionalis*, а нејзината функција била прекажување на формите на *futurum* и на *futurum praeteriti*, односно врзана со партикулата *га* имала улога на субјунктив *perfecti imperceptivi* или врзана со сврзникот *ако* при изразување иреален услов.

Во врска со односот кон категоријата фактивност Лаброска наведува дека постојат два типа модалност: епистемична и деонтична модалност. „По дефиниција – забележу-

ва авторката – идното време е нефинитно, а со самото тоа е модално маркирано“. Понатаму таа се задржува на инвентарот на граматикализираните средства што изразуваат модално маркирани дејства. Став на авторката е дека формите на кондиционалот вршат повеќе модални функции, од кои една е функцијата за изразување идни или повторливи дејства. Главната функција на кондиционалот *praesentis* е да изразува идност, а формите на кондиционалот *praeteriti* да изразуваат постериорно дејство.

Освен тоа, регистрира авторката, двата кондиционала изразуваат повторливи фактивни дејства. При прекажување повторливите дејства се изразуваат со имперцептив *conditionalis*. Со формите на двата кондиционала се изразуваат и аподозата на условниот период. Формите на кондиционал *praesentis* изразувале претпоставка, самостојно или со партикулата *ga*. Со глаголот *сакa*+субјунктив се искажува намера, односно желба. Тоа се нефактивни дејства.

Од субјунктивот авторката разгледува три парадигми: субјунктив *praesentis*, субјунктив *imperfecti* и субјунктив *perfecti*.

Субјунктивот значи подреден начин, а подреденоста може да има семантичка и/или синтаксичка интерпретација. Притоа, забележува авторката, семантичката подреденост имала решавачка улога. Со формите на субјунктивот се изразувало фактивно или нефактивно дејство. Авторката приведува примери од сите типови субјунктив. Освен што се употребувале во реченични аргументи, кои се зависни од надградениот предикат, формите на субјунктивот *praesentis* можеле да се употребуваат и самостојно. Надградениот предикат во ваквите форми, кои вршеле неколку модално маркирани функции, можел да се претпостави.

Една од функциите кога субјунктивот *praesentis* се јавувал самостојно била да изразува императив, оптатив или прохибитив.

Самостојно субјунктивот (и *praesentis* и *praeteriti*) можел да изразува и идност. Субјунктивот во комбинација со *ќе* и/или со *не* изразува и претпоставка.

Субјунктивните форми употребени самостојно изразуваа фактивни дејства што се случиле во минатото, но со нијанса на чудење. Авторката зборува дека тоа е посебен тип адмиратив. Со формите на субјунктивот можеле да се изразат и повторливи дејства. Субјунктивот *imperfecti* се употребувал главно во протазата на иреалниот условен период. Формите на субјунктивот *perfecti* служеле за изразување прекажаност. Авторката споменува дека субјунктивот вршел и други функции.

Заповед или желба, нотира авторката, се изразуваа со морфолошките императивни форми. Како заповедна форма за повикување се употребувала и заемката од грчкиот јазик *ела, елајџе*. За изразување заповед се користела и честницата *на*, сп. *На-џи: џр'аскиве!*

Оптатив можел да се изразува и кон третото лице со помош на *нека*+презентски форми. Оптатив се изразува и со формите на субјунктив *praesentis* и со формите на кондиционал *praesentis*.

Прохибитив со негирана синтетичка форма на императив се образувал само од имперфективни глаголи. Прохибитив од перфективни глаголи, каде што имало и балканско влијание, се образувал од старите негирани императивни форми на глаголот *може: немој // немојџе* + субјунктив *praesentis* или субјунктив *perfecti* (т.е. *да*+*сум*-перфект). Прохибитив насочен кон третото лице или кон првото лице множина се изразува со *да*+*не*+презент.

Формите на потенцијалот авторката ги смета за архаизам. Тие изразуваа можност, желба или укор. За искажување клетви се користеле *да* и повторувањето на *да* и *би*. Кај помладите генерации потенцијалот изразува учтиво обраќање или реален услов.

Авторката укажува на фактот дека прекажаноста се јавила под туѓо влијание. Со неа се искажуваат незасведочени дејства. Се разликуваат неутрална прекажаност и адмиратив, кога има експресивно обоени искази. Прекажаноста се изразува со перфектот I за минати и сегашни дејства, а со имперцептивот *conditionalis* се изразуваат идни дејства. При неутралната прекажаност кога се искажувале идни дејства тие биле нефактивни, а во другите случаи не се знае фактивноста на дејствата.

Со перфектот I се изразуваат и адмиратив. Тогаш дејствата биле фактивни или се суспендирала фактивноста. Адмиративот се изразува со субјунктив кога дејствата биле фактивни.

При толкувањето на категоријата време Лаброска забележува дека таа се преплетува со категориите вид и начин. Доказ за тоа е употребата на формите на субјунктивот, кондиционалот и на императивот за изразување локализираност на настанот на временската оска.

Авторката, зборувајќи за сегашноста и за средствата со кои таа се изразува, нагласува дека се осврнува на „сегашноста во поширока смисла на зборот, односно за начинот на искажување не само на дејства што се актуелни во моментот на зборување, ами и на други дејства и релации што се важечки во сегашниот момент, без разлика дали се актуелизирани или не“, меѓу кои спаѓаат хабитуалните и омнitemпоралните реченици.

Формите на презентот се граматикализирани средства, чија функција изразува актуелна сегашност. Со презентските форми се изразуваат и итеративни дејства. Итеративните дејства се изразуваат и со кондиционал *praesentis*, меѓу кои постои извесна разлика.

Во рамките на сегашноста, нотира авторката, е и резултативноста, којашто се изразува со перфектот I и со перфектот II. Резултативноста со перфектот I го потенцирала

самото глаголско дејство, а резултативноста со перфектот II го потенцирала самиот предмет кој претставувал резултат на дејството.

Семантичка компонента на резултативноста имало и кај конструкциите со *сум*+глаголска придавка.

Формите на имперфектот изразуваат сегашност со посебна функција на присетување, а формите на потенцијалот изразуваат сегашност при учтиво обраќање. Секогаш авторката приведува примери за илустрација.

Изразувањето минати дејства, забележува Лаброска, се вршело со аористот и со имперфектот како определени времиња и со перфектот и со плусквамперфектот како неопределени времиња. Минати дејства се изразуваат и со кондиционалот *praesentis*, императивот и со презентот.

Најпрвин авторката приведува примери за аорист, чија особена функција е да означи дејство во определен момент во минатото и служи за директно кажување, без разлика на тоа дали глаголот е од свршен или од несвршен вид.

За минати засведочени дејства се користел и имперфектот од имперфектни глаголи. Со него се опишува некоја состојба што е конституирана во некој минат момент. Со имперфект се изразуваат и повторливи минати дејства.

Лаброска приведува примери од *сум*-перфектот во прво и во второ лице, со кои се именуваат минати настани со неопределеност на временската оска. *Сум*-перфектот во второ лице изразува резултативност или прекажаност, ако не било поврзано со првото лице. Со формите на *сум*-перфектот во трето лице се изразувало прекажаност.

За изразување доживевани минати дејства авторката ги нотира и перфектот II, плусквамперфектот, а во секундарна употреба и кондиционалот *praesentis*.

За изразување минати дејства се користел и императивот само за именување на глаголското дејство. Со импера-

тивот, кондиционалот *praesentis* и со кондиционалот *praeteriti* се изразуваа повторливи минати дејства. Поретко минатост се изразуваа и со презент од имперфективни глаголи.

Нијанса на резултативност се изразуваа со конструкции од типот *бев дојден*, односно за прекажување со *бил дојден*. Авторката подвлекува дека формите што изразуваат резултативност имаат двојна сооднесеност на временската оска.

За изразување идни настани авторката нотира дека главно се користел кондиционалот *praesentis* и од свршени и од несвршени глаголи. Идни дејства се изразуваа и со презентот. Со прво лице еднина и множина во презент, нотира авторката, се изразуваа посебен тип модално значење од сферата на деонтичната модалност што се нарекува готовност за извршување на глаголското дејство. За искажување идност со посебна модална нијанса на решеност се употребуваа субјунктивот најчесто во прво лице.

Идни дејства се изразуваа и со аористот кога сме сакале да го прикажеме дејството како готов факт. За идно дејство се користел и сум-перфектот во условни реченици, а прикажани идни дејства се изразуваа со имперцептив *conditionalis*.

Со двојна временска сооднесеност на временската оска се перфектот I и перфектот II. Тоа се должи на способноста на двата типа перфект да изразуваат резултативност. Конструкциите со *има* немаат целосен систем. Како специфичност на кичевскиот говор авторката ја наведува *има*-конструкцијата со усогласена глаголска придавка со предметот во реченицата, сп. *Една-к'ука шийо-'имай н'ајдена 'ейшен 'уба:*, која укажува дека кичевскиот говор зачувал една постапра состојба. Авторката приведува примери за двојната временска сооднесеност, искажана и со конструкциите од типот *сум дојден*. Авторката забележува „дека основната временска локализација на плусквамперфектот како функција не

е прецизирана за одредена точка на временската оска“. Тоа овозможило транспозиција на формите на ова време и нивна употреба за изразување нефактивни дејства.

Со конструкциите од типот *бев дојден*, односно за прекажување *бил дојден*, освен резултативноста, се изразуваат минато дејство или постериорно на некое друго минато дејство.

Лаброска забележува дека сум-перфектот, покрај именувањето на минат настан без сооднос со некоја друга определена точка на временската оска, презел многу вторични функции, меѓу кои, е и прекажаноста што се смета за туѓо влијание. Со сум-перфектот се изразува и адмиратив. Со сум-перфектот, нотира авторката, се прекажуваат минати и сегашни дејства, а со имперцептивот *conditionalis* се прекажуваат идни дејства. За прекажување минати дејства се користел плусквамперфектот I.

Во врска со адмиративот авторката нотира дека се изразува со сум-перфектот, кој означувал и фактивно и нефактивно дејство.

Авторката се осврнува на исказите, во кои во позиција на појдовен аргумент на предикатот наместо агенсот се јавува пациенсот, односно се осврнува на семантичката категорија дијатеза. Таа ги разгледува предикатско-аргументските структури, во кои агенсот реално постои, но од различни причини не се именува во текстот. Постојат два начина за изразување на дијатетички маркирани искази. Едниот е со заменската форма *се*+глагол, а другиот е со сум и глаголска придавка од преоден глагол, но со пасивно значење.

Позицијата на агенсот можела да се блокира со употребата на *се* преку предикатот. Ова е т.н. медијална дијатеза. Авторката приведува примери без именска синтагма во номинативен падежен однос. Медијалните конструкции се глаголски облици во третото лице еднина во среден род со своите најнемаркирани членови на категориите лице, број и

род. Освен тоа, таа приведува и примери, во кои позицијата на именската синтагма е пополнета со пациенсот во реченицата.

Вториот начин за изразување пасивна дијатеза е со конструкциите *сум+глаголска придавка* од преоден глагол од типот *сум/бев/бил носен*.

Во врска со негацијата како доминантен реченичен предикат Лаброска изнесува интересна архаична појава во кичевскиот говор. Имено, местото на партикулата *не* е непосредно пред основниот глагол во сложените глаголски форми, па дури и во субјунктивните форми, сп. *Да-го-н'е-видиш* и сл.

Како интересна црта на говорот авторката го приведува изразувањето на негацијата со честицатата *ни* кога таа е носител на негацијата.

Формите што изразуваат идно време или постериорни настани се негираат со неменливата глаголска форма *не-май*+субјунктив *praesentis*. Инаку, негирани идни настани се изразуваат со *не*+презентски форми само од имперфективни глаголи и со *не*+кондиционал *praesentis*.

За засилување на реченичната негација се употребувала и заемката од турскиот јазик *ич*.

Авторката се осврнува и на градењето на прашалните искази, делејќи ги на *да-не* прашања и *К*-прашања. Специфичност на *да-не* прашањата е што се градат без партикулата *ли* што се смета за балканско влијание.

Во говорот, нотира авторката, се среќаваат прашалните партикули *зар* и *али*. Партикулата *дали* била ограничена само во зависни прашања. За образување прашален изказ со кој се бара потврда на поставеното прашање во говорот се употребуваат партикулите *да не* и *лели*.

Од *К*-прашањата авторката ги забележува прашалните зборови: *кој* (*кого, кому*), *што* (*чуму*), *чиј*, *зошто*, *оши*,

како, кога, каде/кај, колку. Во делото се приведуваат илустративни примери за сите прашални искази, споредени со други македонски говори и со стандардот.

Авторката го анализира образувањето на падежните односи, а се задржува и на валентноста на одделни глаголи. Имено, таа наведува дека именската синтагма, којашто го изразува појдовниот аргумент, најчесто се јавува во номинативен однос. Освен човекот или некое друго живо суштество, во номинативен однос се јавувале делови од човечкото тело, називи на машини и алатки и природни појави. Покрај примерите, кои не отстапуваат од стандардот, во однос на конгруенцијата на именската синтагма во номинативен однос, авторката приведува и примери кога има отстапувања. Имено, кај именки кои се *collectiva*, конгруенцијата е семантичка. Имало случаи кога глаголската форма била во множина. Кај збирната множина конгруенцијата била редовно во множина. Конгруенцијата по број секогаш била множинска и кај именските синтагми, кои биле оформени како вистинска конјукција. Множинска конгруенција имало и во некои случаи кога именските синтагми изразувале социјативна множина.

Во номинативен падежен однос можел да се јави пациенсот, изразен со конструкцијата помошен глагол *сум*+глаголска придавка од преоден глагол. Тогаш агенсот се изразувал со зависна именска синтагма поврзана со предикатот најчесто со предлогот *од*.

Кај „медијалната“ формализација изразена со повратната замена *се*+глагол, најчесто се блокирала позицијата на именската синтагма во номинатив. Освен со „медијална“ формализација во говорот имало и други конструкции со блокирана позиција на именската синтагма во номинативен однос. Тоа биле изразите со кои се искажувале психички состојби, некоја метеоролошка или временска состојба и сл.

Авторката се осврнува и на акузативниот падежен однос. Општата падежна форма се чува дури и кај помладите генерации. Кај личните и кај роднинските имиња, кај кои се чуваат морфолошките падежни односи, аргументот секогаш е определен и придружен со заменска реплика. Кај општите именки без морфолошка падежна форма аргументот е определен најчесто со член. Линеаризацијата на формите на именските синтагми во акузативен однос се смета за балканско влијание. Кога акузативната именска синтагма била со неидентификуван референт, тогаш немало заменска реплика. Кај колективните именки се среќава семантичка конгруенција по број. Во поглед на заменската реплика, социјативната множина кај именската синтагма во акузативен однос често се среќава со множинска конгруенција. При изразување на психички или физички состојби вршителот на дејствата е поместен во позиција на акузатив и е изразен со кратка заменска форма за директен објект. Именски синтагми во акузативен однос има и кај некои глаголи со вторична транзитивност итн.

Во кичевскиот говор, забележува авторката, кај личните и кај роднинските имиња се зачувала дативната флексија, сп. *Трајану, Маркое/Маркојџу, сину* и др.; *Мари, баби* итн. Освен стандардизираните форми на личните заменки за датив, во говорот се среќавале и форми од показните заменки, сп. *овему, онему, ове(j)зе, оне(j)зе*. Покрај дативната, овие форми можеле да изразуваат и генитивна посесивна функција, сп. *С'ин-му С'џ'ојану ѝ'ошол в'ојник* и др. Изразувањето на двата односа авторката го смета за балканска црта.

Освен со споменатите дативни форми, дативниот однос можел да се изрази и со предлогот *на*+casus generalis, сп. *Му-р'екоф на-Д'онейџа* и сл., а, исто така, дативниот однос се изразува и со *на*+именска синтагма во основната номинативна форма. Линеаризацијата на дативната и на акузативната реплика е иста како во стандардот.

Лаброска ја истакнува разликата меѓу кратките заменски форми *и* и *(j)e*, што се смета за архаизам, при што таа нагласува дека *и* се употребува во адвербална, а *(j)e* во адноминална позиција.

Во конструкциите со блокирана номинативна позиција носителот на дејството е изразен само со кратка дативна заменска форма. Иако не биле многу чести, во говорот се употребувале конструкции со „двоен адресат“, сп. *Ана му-г'ават̃ ѿ'ари на-Б'ориза за-Бр'анка*.

Авторката забележува дека пообичен бил индиректниот отколку предлошкиот предмет, сп. *Д'ана и-ш'иет̃ с'ега бл'уза на-Мар'ина*. Чести биле во говорот конструкциите со дативно-генитивен јазол со кои се изразува посесивност. Покрај тоа, често се употребувале кратките заменски форми за индиректен објект со значење на *dativus eticus*. „Оваа употреба во основа е стилска и е знак на неформално фамилијарно именување“, сп. *И-ѿ'ака си-сѿ'анал кр'алски син и ѿ'ака* и др.

Лаброска ги разгледува и начините на кои се формализира инструменталниот однос. Основен начин за изразување на инструменталниот падежен однос бил со предлогот *со*+именска синтагма. Со предлогот *со*+именска синтагма во инструментал се изразувала и функцијата придружба. Иако ретко, во говорот се јавувал и т.н. двоен директен објект, сп. *И г'ојде м'ама р'ече, л'еле, н'ифчей̃о ѿ'ука ѿ'дно-е к'омѿири*. Многу почесто овие конструкции се изразувале со предлогот *со*. Глаголите *фрла/фрли, јава, свири* и др. имаат двојна рекција, акузативна и инструментална.

Многу ретки биле инструменталните синтагми во номинативна позиција. Меѓутоа, ако како основна се јавува информацијата за квалитетот на предметот, пообични се изразувањата со инструментална именска синтагма во номинативна позиција итн.

Именските синтагми во локативен однос, нотира авторката, можат да бидат беспредлошки и предлошки, при што предлозите не се лишени од семантика.

Чести биле беспредлошките локативни синтагми за изразување правец на движење во просторот.

Со општи именки, кои означуваат место со отворен простор, главно, се употребувал предлогот *на*. Ако местото се определува, тогаш се користел предлогот *кај*+определена членувана именка. Оваа конструкција се употребувала и за изразување одушевен локализатор, сп. *И-'огаи̃ се: кај-ц'аро̃и̃* итн.

За изразување одушевен локализатор се користеле предлозите *ѝри*, *у* и *ву* во југоисточните села. За точна локализираност се употребувале синтагми со предлогот *во*. За означување престој во некој простор се употребувале предлошки конструкции со *в/во* или со *на* (само со неопределени именски синтагми). Граница на просторот до кој се оди или од кој се оди се изразувала со *до* и *од*. Движење по површината на нешто или по должината на нешто се изразуvalo со *ѝо*. Локација или движење во внатрешноста на нешто се изразувае со *низ*+именска синтагма. Лоцираност односно положба од оваа страна на предметот се изразувала со *ѝред*, а за означување положба од онаа страна на даден предмет се употребувал *заг*. За образување локациона содржина, првенствено пространствена, се употребувале и предлозите *ѝод* и *над*.

Со значење на локација и кај општи именки имало и беспредлошки конструкции, сп. *Го-ѝр'ашале дали р'ека̃и̃а ѝ'ечеш зл'а̃и̃о*.

Со повеќето предлози+именска синтагма се изразувае и временски релации.

Авторката ги разгледува именските синтагми во предикативен однос, кои се дел од именскиот прирок. Притоа,

таа забележува дека се среќаваат придавски предикати, коишто акомодираат зависни именски синтагми. Во предикативна улога се јавувале заемки од турскиот јазик, особено лексемите на *-лија*. Како карактеристична појава авторката ја одбележува појавата на показна замена во позиција на субјектна синтагма, којашто не подлежи на конгруенција со именката од која е континуирана предикативната синтагма, сп. *Она б'ило црква!*

Често бил испуштен глаголот-копула од именскиот прирок. Во рамките на именскиот прирок се среќавале именски групи кои биле осамотен именски дел од прирокот, присоединет кон друг предикатски израз. Од предикатските изрази, коишто искажуваат промена на временските и на метеоролошките состојби, се користеле изрази од типот *Се бл'ижий ѝ'олноќ* (*//ближий ѝолноќ*) и сл. или се употребувале полнозначни глаголски предикати без предикативна синтагма, сп. *се с'темнујий* итн. Во говорот имало уште еден тип перифрастични предикатски изрази образувани од глаголите *е, има, ѝрави, с'ѝори, фаќа, дава*+неакомодирана именска синтагма, сп. *Да-се-к'абил' скршен д'инар не-б'и-дале зан'ишѝо* итн.

Авторката се осврнува и на именските синтагми во генитивен однос. Најпрво таа нагласува дека тие се зависни од други именски групи. Во говорот релацијата на вистинска посвојност се изразуvala со предлогот *од*, сп. *до-кај-к'укана од Др'агеѝа* и сл. Зависната именска синтагма се наоѓа во *casus generalis* кај именките што познаваат морфолошки падежни форми. Оваа релација ретко се изразуvala и со посвојни придавки.

Релацијата 'дел-целина' се изразуvala со предлогот *од*, сп. *се скршила р'ачкаѝа од-ѝ'аваѝа* и сл. Освен со предлошка *од*-конструкција, оваа релација се изразуvala и со *од*+определена именска синтагма, односно со осамотена *од*-конструкција.

Релацијата од типот *йарче лей* се изразува со беспредлошко надоврзување на две именски синтагми.

Со конструкцијата предлогот *ог*+именска синтагма се изразуваат релации од типот *л'икер ог в'ишни* и сл.

Беспредлошко надоврзување има кога се работи за изразување единица мерка или количество од некоја материја.

Релацијата 'роднинска врска' се изразува со предлозите *ог* и *на*. Оваа релација можат да ја изразат и дативните флексивни форми кога се во адноминална позиција. Во говорот можеле да се слушнат и дуплирани ознаки за посвојност, сп. *шайко му негоф*. Посвојноста, нотира авторката, може да се изрази и со именски синтагми конституирани од посвојни заменски придавки и општа именка; и со кратки заменски форми за датив. За изразување посвојност во третото лице се употребуваат маркираните по лице посвојни заменски придавки и кратките дативни заменски придавки, сп. *Е-в'угел м'ајка-му* итн.

Авторката се осврнува на комплементарните оператори, на примерите без комплементарен оператор и на оние што се на граница меѓу декларативните и релативните реченици.

Во говорот како комплементарни оператори се јавуваат *дека*, *што* и *да*, а во Црско се среќавал и комплементарниот оператор *ојти*. Авторката го издвојува операторот *да*, затоа што се јавувал како дел на субјунктните предикати кога неговата фактивност или нефактивност зависела од надредениот предикат, и бидејќи само во неколку примери се среќавало фактивното *да* како празен комплементарен оператор, што се смета за поархаичен јазичен израз.

Како основен празен комплементарен оператор за изразување фактивни настани авторката го забележува *дека*, кој се употребува и преку реченичните граници и со функција за воведување директен говор.

Комплементарниот оператор *шѝо* во декларативни реченици се јавувал само до определени глаголски предикати, сп. *Ја ќе-ѝи-к'ажа шѝо-г'а-сѝориш* и сл. Освен *шѝо* во говорот во ваков тип реченици се чувале и прашалните зборови: *како, колку, кај, али, дали* и сл.

Авторката забележува дека во говорот се среќаваат преодни конструкции меѓу декларативните и релативните реченици, сп. *Е м'ама г'ур-умре го каж'ујше к'аков-бил см'окоѝ* и сл.

Во Црско и кај постарите генерации авторката го регистрирала како празен оператор фактивното *га*. Таа приведува и примери кога *га* се јавува во други реченици како дел од субјунктивната парадигма на даден глагол, и тоа по *verba voluntatis*, по предикати на состојба каде што *га*-реченицата има функција на номинативен аргумент и по предикати, кои носат информација за начинот на остварување на дејството изразено со *га*-конструкцијата.

Како празен комплементарен оператор ретко се среќавал *оѝи*.

Во говорот авторката нотира поврзување на комплементарна реченица без комплементарен оператор, сп. *Се догов'ара: вч'ера, ќе-ѝр'аја квиз* и сл.

Единствен пример таа забележила кога глаголската именка претставува објект на предикатот 'слуша', сп. ... *и се-сл'ушаше ц'ело вр'еме ѝ'укање* и сл.

Во рамките на сложената реченица Лаброска ги разгледува речениците, чиј конститутивен член претставува сврзнички предикат и нивните кондензирани варијанти.

Најпрво ги разгледува речениците конституирани од сврзнички предикати. Сложените реченици, чиј конститутивен член е сврзнички предикат можат да бидат: асоцијативни, темпорални и каузативни. Дел-речениците, коишто се поврзани со еден сврзнички предикат, претставуваат негови реченични аргументи.

Во рамките на асоцијативните типови релации изразени со сврзнички предикат, се јавуваат неколку вида основни релации: конјукција, дисјункција, алтернатива, адверсативност и др.

Конјукцијата била наједноставната релација, којашто се изразуvala со сврзнички предикати, но затоа била и семантички најсиромашна. Најчест сврзнички предикат за изразување асоцијативна врска на настаните бил сврзникот *и*, сп. *Ко-ѿ'ојдофме в-манастѿир и-се-ѿрек'рсѿиѿфме и-н'афора к'аснафме и-ги-в'ѿдофме ик'ониѿе* и сл. Сврзничкиот предикат *и* задолжително бара присуство на два аргумента.

Меѓу сврзничките предикати што изразуваат конјункција, нотира авторката, се среќавал и сврзникот *ѿа*, по функција синонимен на *ѿа*. Доста пофреквентен од *ѿа* бил сврзничкиот предикат на конјункција *ѿа*, сп. *Ај, В'есо, наран'и-сиго ѿр'асеѿо, ѿа-г'ојди н'а-кафе* и сл. Како и *ѿа* и *ѿа* поврзува реченични аргументи, кои изразуваат настани што временски се редат едно по друго. Во средината на сложената реченица, меѓу двата реченични аргумента, синонимно на *ѿа* се јавувало и *ѿак*, сп. *Роди ме мајко со крсмеѿи, ѿак фрли ме на ѿаѿоѿи* и сл.

Како сврзнички предикат на конјункција кај постарите генерации се среќавал и сврзникот *ga*, кој бил хомонимен со субјунктното *ga*. И тој сврзник ги подредувал временски настаните изразени во двете дел-реченици.

Како показател на засилена конјункција се употребувал сврзничкиот предикат *ем-ем*, заемка од турскиот јазик, сп. *Ем ќе јага и ѝија на свадба ем ѝеи ѝари не ќе ѝоарча* и сл. Овој сврзнички предикат се јавувал, главно, како двоелементен. Со него се изразува релација, со чија помош зборувамот инсистира на истовремено присуство на двете именувани компоненти.

Надградена негација кај секој член на една сил-на конјукција се изразува со *ниџи...ниџи*, сп. *К'џу л'егнал б'олен, н'иџи здр'авејџи, н'иџи 'умираџи* итн.

Релацијата на адверсативност, нотира авторката, која претставува комбинација од конјукција и негација, се изразувала со сврзниците: *а, ама, но, ами, али* и *џуку*.

Сврзникот *а* бил основен адверсативен сврзник, кој поврзувал реченици конституирани од различни глаголски предикати или од ист глаголски предикат, но кој врзува различни именски синтагми како аргументи. Често сврзникот *а* врши улога на конјукција, а не на вистинска адверсативност. Освен тоа, сврзникот *а* функционира и преку реченичните граници. Карактеристично за него е и тоа што изразувајќи вистинска адверсативност, истовремено може да изразува и редослед во време.

Со значење на вистинска адверсативност се јавува сврзникот *ама*, кој бара утврден редослед на аргументите. Кај помладите генерации се употребувал адверсативниот сврзник *но*. Сврзникот *ами* се однесувал како сврзник за конјукција и служел за реченично надоврзување со некој вид слаба адверсативност, при што, главно, функционирал преку реченичните граници. Кај помладите генерации, покрај *но*, се среќавал и сврзникот *али*, кој служел за еден вид адверсативно надоврзување преку реченичните граници. Сврзникот *џуку* се употребувал со две функции: едната е надоврзувачка и со временско значење на актуелност на настаните во моментот на зборувањето, а другата е со вистинско адверсативно значење на спротивставеност на дејствата, изразени со глаголските предикати во двете дел-реченици.

Една од асоцијативните релации, нотира авторката, е и алтернативата, којашто се изразува со сврзникот *или* или со сврзничкиот состав *или...или*. Со сврзникот *или* се поврзуваат цели реченични конструкции или само одделни именски синтагми, а можна е и комбинација од двете шеми. Во јужни-

те села сврзничкиот предикат за алтернатива (или дисјункција) гласел *ели*. Во говорот на постарите генерации можел да се слушне алтернативниот сврзнички состав *ја...ја*, сп. *Ја з'еми-ме, ја 'осѿај-ме* и сл.

Авторката наведува примери во кои ги разгледува сврзничките предикати за споредба *ко* и *ко шѿо*, во кои се искажува податокот дека настанот, со кој се врши споредба, е фактивен.

Сврзнички предикати, показатели на темпоралната врска меѓу настаните се повеќе.

Со *ко* се укажува на временскиот контакт меѓу два настана. Освен тоа, се укажува на фактот дека од видот во глаголскиот предикат, со кој е оформена реченицата со *ко*, зависи дали настанот во временската реченица е фон, врз којшто се случува настанот од главната реченица или пак временската реченица искажува настан што му претходи на настанот во главната реченица. Кога изразува идна временска перспектива сврзникот *ко* се врзува со *ќе*. Со сврзникот *ко+кондиционал* или *ко+субјунктив*, забележува авторката, можеле да се изразуваат хабитуални дејства.

Средства за реченично надоврзување, кои служат и за изразување на релацијата контакт во време се *шѿогaј/шѿо-гаи* и во *шѿо*: *време*.

Релацијата 'последователност базирана врз релацијата *шѿо*' се изразува со сврзничкиот предикат *'ошѿко*. Со овој предикат се изразува сукцесивност на настаните изразени во двете дел-реченици, при што дел-реченицата воведена со *ошѿко* го именува поранешниот настан и главно оваа реченица ѝ претходи на главната реченица. Понекогаш информацијата за сукцесивност се заменува со надоврзувачки средства од типот *шѿосле шѿо*.; *и*, *с'ега*. Оваа временска релација се изразува и со средства за надоврзување. Анафорски корелат на *ошѿко* е *ошѿшѿогaј*. Брза последователност во време се изразува и со меѓуреченична анафора со прилозите *одма*

или *одма йосле йо*. Забрзана последователност се изразува и со *йшаман*, заемка од турскиот јазик. Освен со *оийко*, последователност се изразува и со сврзничките предикати *чим* и *ишйом* кога два настана се редат еден по друг.

За изразување на идна временска перспектива самостојно или во спрега со *га* се употребува *дур(и)* за искажување релација на делумно или на целосно преклопување во време. За изразување на обратен временски редослед се употребува сврзничкиот предикат *йред га* или самостојно или засилен со *уишйе*. Освен *йред га*, со ваква функција се јавува и сврзничкиот предикат *дур*, комбиниран со партикулата *не*. *Дур не* изразува временска граница, но граница меѓу крајот на едното и почетокот на другото дејство, за разлика од *дур (га)*, кој изразува поклопување на крајот на едното дејство со крајот на другото дејство.

Авторката нагласува дека причинската релација се изразува со повеќе сврзнички предикати. Еден од пофреквентните е сврзничкиот предикат *оийи*, заемка од грчкиот јазик, кој се јавува и како прашално зборче. Во причински реченици се јавува и комплементарниот оператор *дека*. Друг пофреквентен сврзнички предикат што изразува причинска релација е *йошййо*. Освен *йошййо*, се среќава и сврзникот *оийшййо*, со кој прво се воведува реченицата што ја искажува причината, а потоа реченицата со последицата. Во говорот се сретнува и сврзничкиот предикат *бидејќи* во иста комуникациска перспектива како сврзниците *йошййо* и *оийшййо*. Освен споменатите сврзници, се употребува и сврзникот *заййо шййо*. Во зависност од конситуацијата како причински сврзник можел да се употреби и сврзникот *ко* (<кога). На крајот од прегледот на причинските сврзници, авторката го приведува и сврзникот *дел'ми*, заемка од турскиот јазик со слично значење на *бидејќи* кај постарите генерации. Како анафорски релатор за причина се јавува *заййо*.

За релацијата 'последица' авторката нотира дека ретко се изразува со специјализиран сврзнички предикат. Таа го приводува сврзничкиот состав *йолку...ийо*. Оваа релација се изразува со надоврзување, главно, асиндетонско.

Релацијата 'концесија' или 'допуштање' претставува негација, надградена врз причинска врска. Оваа релација се изразува, главно, со сврзничкиот предикат *ако*, сп. *Ман'ас-ѿириец 'ако е-с'ело, не-е нем'одерно с'ело* и сл.

Показатели на условната релација се *ако* и *га*-субјунктивот. Сите условни реченици се нефактивни. Разликата се состоела во тоа дали со нив се искажува реален или иреален услов. Најпрво авторката приведува примери за условни реченици што изразуваат реален услов, а потоа приведува и примери со кои се изразува иреален услов. Изразувањето реален услов се врши со *ако*+презентска форма и од имперфектни и од перфектни глаголи во протазата, а поретко со формите на субјунктив *praesentis*. Во аподозата се употребуваат формите на субјунктив *praesentis*, формите на кондиционал *praesentis*, на презент од несвршени глаголи и на перфектот I, како и негираните форми на *conditional praesentis* со *нема га*. Во аподозата можеле да се употребат и морфолошки императивни форми. Реалниот услов во протазата можел да изрази прекажани настани со перфектот I или со *га*+перфективни форми, а кога се работи за прекажани настани, реалниот услов можел да се изрази со потенцијалот во аподозата.

За речениците што изразуваат иреален услов во протазата се употребуваат *ако*+некое минато време или субјунктив *praeteriti*, а во аподозата се употребуваат кондичионал *praesentis*, имперфект, кондичионал *praeteriti*, а, доколку се работи за прекажување се употребува *impercepti condicionalis*. Во врска со условната релација авторката забележува дека *ако* сигнализира реален услов, а *да*-субјунктивот за минато сигнализира иреален услов.

Релацијата 'со оглед на' се наоѓа меѓу условот и причината. Со неа се изразува исполнет услов, но сè уште нерезализирана последица. Таа релација се изразува со сврзничките предикати *шиџом* и *чим*, кои имаат каузативно значење. Нефактивното дејство се изразува со императивна форма или со субјунктив *praesentis*, кој, исто така, е во функција на императив, сп. *Чим не-м'е-сакаш*, *'ој-си*, *Шџом н'ема:џи* *и'ари н'ека си-с'едайи д'ома* итн.

Целните или финални реченици ја искажуваат целта заради која се извршува дејството, изразено во првиот реченичен аргумент. Нефактивното дејство се изразува со вториот аргумент преку субјунктивот. Најчест сврзнички предикат е *да*, а поредок е *за да*.

Освен речениците конституирани со сврзнички предикати, авторката ги разгледува и реченичните трансформи, „во кои нефинитната глаголска форма е единствениот носител на предикативната содржина“. Во таквиот тип трансформи се оние кои биле конституирани од глаголски прилог, од глаголска придавка или од глаголска именка и трансформите конституирани од предлог+(од)глаголска именка или само од предлог.

Трансформите од глаголски прилог се ретки во говорот. Со нив се изразува временска релација. Најтипични се оние реченици, во кои со матричниот предикат се именува почетен или краен момент на дејството, изразено со трансформата. Освен тоа, со трансформата може да се изрази истовременост на двете дејства. Со трансформата од глаголскиот прилог може да се доопредели начинот на којшто се реализирало дејството, изразено со предикатот во матричната реченица.

Авторката нотира дека глаголските придавки најчесто се јавуваат во функција на трансформи кои заменуваат темпорални реченици од функционалната зона на 'пред да', при што задолжителна компонента им е надградена негација.

Во говорот се среќаваат доста примери со трансформи образувани од глаголска придавка, кои претставуваат самостојни искази, сп. *Ене-го, р'ече, 'ене-го, об'есено* и сл.

Од сите трансформи најфреквентни биле трансформите конституирани од глаголска именка. Како основно предикативно јадро таа е употребена во оние реченици, каде што во отсуство на финитна глаголска форма е носител на основната предикативна содржина. Глаголската именка изразува едно дејство во низата дејства, претставени со финитни глаголски форми. „Овде ГИ самостојно се употребува и ги носи сите значења на финитната глаголска форма од матричната реченица, а со која најчесто се изразува некаков временски редослед на дејствата или настаните“.

Авторката се осврнува и на предлошките трансформи, конституирани од (од)глаголски именки. Тие се трансформи на асоцијативните, на временските и на причинските реченици.

Најпрво ги разгледува трансформите од предлогот *со*+глаголска именка, кои изразуваат асоцијативна врска меѓу трансформата и матричната реченица. Во одделни случаи глаголската именка, самостојно употребена, ја заменува темпоралната реченица.

Трансформите од *во*+глаголска именка, главно, се со временско значење. Освен тоа, таа трансформа може да изразува и релација 'цел'.

Од предлошките трансформи *ио*+глаголска именка авторката нотирала само еден пример со временска интерпретација и со можна причинска интерпретација.

Трансформите *ог*+глаголска именка изразуваат причинска врска, но можат да изразуваат надградена условна релација или темпоралност.

Со предлошките конструкции *на*+глаголска именка се изразува временски однос.

Со предлошките конструкции *за*+глаголска именка е доминантна релацијата 'цел'. Авторката нагласува дека глаголската именка била сè поприсутна во говорниот израз на помладите кичевчани.

Во говорот се забележани предлошки трансформи со предлозите *за*, *на* и *по* како единствен показател на предикатот. Со нив се изразува каузативно значење, со доминација на релацијата 'цел', и тоа на предлогот *за*, кој можел да биде и во комбинација со други предлози. Освен со *за*, предлошки трансформи има и со *по*, кој е карактеристичен како секундарна формализација на аргументот, којшто е импликуван од глаголи на движење. Со иста карактеристика се јавуваат и трансформите со *на*.

На крајот од реченичните трансформи авторката ги разгледува и споредбените трансформи, кои се изразуваат со *ко* (<како) во предлошка позиција.

Во оваа целост Лаброска се задржува и на граматичките експоненти на номинацијата. Како основен резултат на процесот на номинацијата, нотира авторката, се јавува именската синтагма. Таа ги анализира начините на кои е формализирана именската синтагма, нејзините граматички категории, како и дополнителните членови, чија цел е доопределување на самата именска синтагма.

Структурата на именската синтагма се состои од конститутивна именка како нејзин главен дел и од дополнителни членови како определби. Определби можат да бидат придавски зборови, зависни именски синтагми или релативни реченици. Референцијалната служба на именската синтагма е идентификација на предметите и на појавите. Освен тоа, таа може да ја изрази и количествената квантификација на деловите на светот. Референцијалната и квантификациската се двете основни семантички карактеристики на именската синтагма. Тие се универзални и на граматичко ниво имаат свои формални обележја, кои се изразуваат преку грама-

тичките категории „посоченост („определеност“) и „број“. Авторката се осврнува и на граматичката категорија „род“. Референцијалната и количествената карактеристика авторката ги именува како предикативна содржина. Номинацијата е вторична во однос на предикацијата. Површинската репрезентација на предикативната компонента авторката ја нарекува јадрена именска синтагма. Како конститутивен член на јадрената именска синтагма, освен именката, авторката издвојува и неколку други формални експоненти, како што се: 1) составите *џоа шџо*, *кој шџо*; 2) именка со задолжителна определба од типот *мајка ми*, *мојџа гла*; 3) придавски збор од типот *мил мој*, *мајкини мои*! и сл.

Составите од показна и од релативна замена *џоа* (*ова*, *она*), *шџо/кој шџо* функционираат како неделиви и се јавуваат во почетокот на релативната реченица. Како конститутивни членови на јадрената именска синтагма се именки, кои бараат задолжителна определба. Тоа се именки што означуваат сродство и делови од нешто. Ретко се среќава осамостоен придавски збор како конститутивен член на јадрената именска синтагма. Во улога на дополнителни членови на јадрената именска синтагма, како што споменавме, можат да се јават придавките и придавските зборови, други зависни именски синтагми или релативните реченици.

Една од основните функции на придавските зборови, покрај предикативната, е да бидат дополнителни членови на именската синтагма. Притоа, именката што е главен член на именската синтагма, на придавките им наложува конгруенција по род и по број. Придавките авторката ги дели на кондензатори и на модификатори. Кондензаторите можат да бидат единечни или генерични, сп. *мојој сѝан*, *офчо млеко* и сл. Ним им одговараат релативните придавки. Модификатори се именските синтагми од типот *добра свекрва* и сл. Ним им одговараат качествените придавки во класичните граматика. Кога прво е придавката, па именката, тогаш кај

именската синтагма редоследот е немаркиран, а кога именката, е прва, па придавката, тогаш збороредот е маркиран. Мотивацијата за маркиран збороред може да биде 1) емотивна; 2) кај синтагми кои претставуваат рема на исказот; и 3) кај именски синтагми со повеќе од една определба.

Авторката забележува дека придавските кондензатори изразуваат посвојност. За изразување посвојност често се употребуваат заменските посвојни придавки, сп. *с'есѣра-му н'его:* и сл. Кога именките означуваат сродство, ако посвојната заменска придавка е во постпозиција, тогаш има задолжителна употреба на енклитичка кратка заменска дативна форма. Ако посвојната заменска придавка е пред именката, тогаш нема кратка заменска форма ни во препозиција ни во постпозиција. Во говорот не се познати со посвојно значење предлошки синтагми, образувани од предлогот *на*+долга акузативна заменска форма. Таква функција овде вршат флексивни дативни форми од личните заменки. Ретко се употребува изразувањето посвојност со помош на посвојни придавски образувача. Почесто ваков тип посвојни релации се изразуваат со предлошки синтагми со предлозите *од* или *на*+casus generalis, сп. *Дв'еѣе к'ерки од-Тр'ајкоѣа Ск'оѣје сѣуд'ира:ѣѣ, С'ин-му на-Ц'абира д'ошол на-госѣѣ* и сл. Вистинска посвојност се изразува со генитивна именска синтагма, сп. *ѣалаѣѣѣѣ од цароѣѣ* и сл. Посвојни придавки во говорот се употребуваат само како генерични придавски кондензатори. Поретко се употребуваат со генерична функција синтагмите со предлогот *од*. Други типови придавски кондензатори се единичните кондензатори од групата на показните заменки, од групата на редните броеви и оние од групата показатели на просторните и на временските односи.

Освен на *од*-предлошката именска синтагма, авторката се осврнува уште на неколку типа предлошки именски синтагми како дополнителни членови на јадрената именска

синтагма. Тоа се предлошките именски синтагми со предлозите *со*, *без* и *за*. Предлошките *со*-синтагми се од типот *к'ондури со-шиѝ'икли* и сл. Кај предлошките синтагми со *без* генерално се работи за недостаток на некој предмет, а кај предлошките синтагми со *за*, главно, се работи за кондензации од семантичкото поле за цел, намена, сп. *б'олук за-ј'агење* и сл.

Придавските модификатори, според авторката, изразуваат релации чиј интензитет варира, т.е. а) релации измерливи како просторни и/или временски и други физички димензии или б) барем споредливи со други релации со иста основна содржина, т.е. б₁) психички димензии или б₂) оценки. Како придавски модификатори во говорот се јавуваат голем број од качествените придавки и глаголската придавка.

Како дополнителен член на јадрената именска синтагма се јавува и именката, сп. *ѝри г'евојки сам'овили* и сл. Редоследот кај овој тип именски синтагми е конститутивен член да биде првата именка, а потоа именката што е нејзина определба, конгруентна по број и по зависност со конститутивниот член на именската синтагма.

Авторката се задржува на средствата што ја носат количествената информација и на нивниот однос со јадрената именска синтагма. Кај именките постои и морфологизирана информација за збирна множина. Избројаната множина бара на синтагматско рамниште задолжително присуство или на број или на бројна определба од типот *колку*, *неколку* и сл. Најпрво авторката приведува примери за изразување на множество еднородни елементи со помош на именска синтагма, конституирана од именка во множинска форма, која често е придружена од определба во вид на број, сп. *гван'ајсеѝ зај'ачиња* и сл. Потоа приведува примери за именска синтагма со морфолошки форми за избројана множина, сп. *два с'ина* и *две ќерки* и сл. Посебно интересни бројни определби се оние кои се маркирани по машки род. Тоа се бројните определби со наставките *-мина* и *-ица*. За изразување поголема

бројност на лица се употребува именката *души* претходена од главен број.

Како архаична црта на говорот авторката го истакнува зачувувањето на морфолошките форми за збирна множина кај именките од сите три рода и нивна употреба со вистинско збирно, колективно значење. Овие форми не се употребуваат со броеви.

Семантичките колективни именки од типот *народ*, *војска* и сл. на синтагматско рамниште секогаш имаат еднинска конгруенција.

Приближни бројни определби се изразуваат со наставката *-ина* или со редување на два соседни броја еден до друг. Приближна бројност може да се изрази и со неистинските броеви, сп. *малку*, *широ*: и сл. Кога се работи за прецизно определување на објекти, замислени како еден или повеќе делови на една целост, тогаш именската синтагма формално се изразува со нумерички определби а именката е во еднина, сп. *што: б'еше ѝ'ола кр'уша* и сл. Авторката ги разгледува и именските синтагми од типот *еден од...*, сп. *Д'ај м'алу од-ѝраскиѝе шио-си-ги-к'уйила н'а-ѝазар* и сл. Овие именски синтагми донесуваат двојна информација: прво, го карактеризираат предметот на мислата како составен дел на единиците, а, второ, го карактеризираат како дел на друг позитивно посочен предмет на мислата. Количествена информација за означување на единицата мера која определува приближно количество на именката што е конститутивен член на именската синтагма, најчесто се дава со именка, со или без предлог, а, притоа, главната именка најчесто е во еднина, сп. *В'ојникоѝ ми-ѝ'обара ч'аша в'ода* и сл.

Авторката ја разгледува референцијалната карактеристика 'посоченост' ('определеност') на именската синтагма. Притоа, таа нотира дека членот покрива само дел од начините на посочување, т.е. дека тој е само еден од експонентите на референцијалната карактеристика на именската

синтагма. Според степенот на идентификацијата на именските синтагми, тие можат да бидат: 1) без референција, 2) генерично употребени, 3) употребени како називи за даден елемент кој објективно постои, е индивидуализиран, но не е идентификуван, и 4) определени, т.е. да означуваат еден единствен објект, кој е познат и за зборуваачот и за созборуваачот. Таа нагласува дека маркирани по посоченост се сите синтагми употребени референцијално, а немаркирани по посоченост се предикативните синтагми. Потоа, авторката се осврнува на именските синтагми, маркирани по посоченост. Имено, именската синтагма која изразува идентификуван предмет може да биде изразена со конститутивни членови маркирани по определеност, а такви се личните заменки за прво и за второ лице еднина. Кај личните заменки за прво и за второ лице множина се работи за елиптична множина. Заменките за третото лице се јавуваат во анафорска, корелативна и слободна служба. Освен личните заменки, инхерентно оспособени да го идентификуваат референтот на именската синтагма се сопствените имиња. Синтагмите, кои се во вокатив, исто така, се инхерентно маркирани по определеност. Ако како дополнителен член на вокативната именска синтагма се појави придавски збор, тој најчесто е во постпозиција, освен долгите придавски форми, кои секогаш стојат во препозиција во однос на конститутивниот член на вокативната именска синтагма.

Авторката се осврнува и на именските синтагми, чии конститутивни членови не се маркирани по определеност. Основен експонент на идентификувачката употреба на именската синтагма инхерентно немаркирана по определеност се показните заменки. Заменките базирани на коренот *-ов* посочуваат предмети кои се блиски на зборуваачот, заменките од коренот *-он* посочуваат предмети кои се пооддалечени во однос на зборуваачот и на созборуваачот, а показните заменки базирани на коренот *иј-* посочуваат предмети кои се

се однесува дадена именска синтагма зависи од лексичката семантика на глаголот, од временската актуелизација или неактуелизација на предикатскиот израз и сл. Лексички показатели на неопределеноста се трите типа неопределени заменици: 1) типот *некој*, кој носи информација дека зборуваачот не знае да го идентификува посочениот предмет; 2) типот *еген*, *друг* со информација дека зборуваачот не сака да се изјасни дали го идентификува посочениот објект; и 3) типот *кој било*, *кој и да е* со информација дека не постои таков елемент на идентификуваното множество што не би можел да биде референт на дадената именска синтагма. Како конститутивни членови, кои се инхерентно маркирани како индивидуализиран неидентификуван референт кај неопределените дескрипции се јавуваат само членовите на една затворена група неопределени заменици (*нешийо*, *некој*, *некојси* и сл.). Објективно неопределените именски синтагми најчесто се изразуваат со неопределената замена *некој*. Освен *некој*, се употребува и формата *некојси*, која носи информација дека зборуваачот не знае да го идентификува референтот, но и дека таквата информација не е важна. Блиска по значење е и неопределената замена *едикојси*. Објективно неопределени се и именските синтагми конституирани од заменката *нешийо*. Функција на неопределен член врши и лексемата *еген*. За субјективна неопределеност се употребува и лексемата *фил'ан*, заемка од турскиот јазик. Лексемата *друг* функционира, главно, во опозиција со некој друг објект, претходно споменет, а можеби и веќе идентификуван. Освен посочување на неопределени елементи од општите подмножества, се употребуваат и средства за посочување неопределени подмножества и од општите или определените множества. Авторката izdelува два типа такви средства: 1) за издвојување на само две подмножества или 2) без информација колку подмножества можат да се издвојат. За првиот тип се употребуваат заменките *еген vs друг*, а за вториот тип се употребува повторувањето на заменката *кој* или на заменката *некој*.

Начини на кои се градат именските синтагми со генерично значење се: 1) именска синтагма без член, и 2) именска синтагма со членската морфема *ӣ-*, односно *-ов* итн. Потоа, авторката приведува примери за генерична употреба на именската синтагма со нулти показател. Со нулти показатели се јавуваат и називите на единица мера од типот *г'ајба кр'уши* и сл., како и именките во перифрастичните предикати од типот *'имайи н'иейи* и сл. Генеричната употреба на членската морфема претставува вторична појава во развојот на членот. Авторката приведува примери со членските морфemi *ӣ-* и *-ов*.

Именските синтагми со нулти показател се почести и укажуваат само дека постои таква единка означена со дадена именска синтагма, која му припаѓа на соодветното множество елементи, а со именска синтагма со членска морфема генерични употребена, најчесто се даваат квалификации, упатства што важат за сите припадници на даденото множество што е означено со таа именска синтагма.

Во улога на дополнителен член на јадрената именска синтагма, забележува авторката, може да се јави и релативната реченица. Во говорот универзален релативен супститут-конектор е заменката *ӣӣо*. За изразување на категоријалните карактеристики се јавуваат категоријално маркираните заменски клитики, кои заедно со *ӣӣо* го покажуваат падежниот однос.

Најпрво авторката приведува примери, во кои со релативната реченица се изразува номинативниот падежен однос. Покрај со *ӣӣо*, релативна реченица во номинативен однос се изразува и со *којӣӣо*. Како конектор што заменува именска синтагма во номинативен падежен однос се среќава употреба на *кајӣӣо*. Употребата на прилошките форми *каде* и *кај* како вистински конкуренти на *ӣӣо* авторката ја смета за балканска црта со грчко влијание.

Акузативниот падежен однос кај релативната реченица најчесто се изразува со *шиџо* и со кратките заменски клитики за акузатив: *ме, ѿе, го, е, нас, вас, ил/ги*. Конектор, којшто заменува именска синтагма во дативен падежен однос во релативните реченици е, исто така, релативното *шиџо*, кое се јавува многу ретко. Инструменталниот однос во релативните реченици се изразува без посебни средства за изразување на категоријалните карактеристики на релативизираната именска синтагма, ами само со употреба на *шиџо*. Локативен однос се изразува со *кој* *шиџо* или само со *шиџо*. Авторката нагласува дека со релативните реченици се дообјаснува именската синтагма.

Таа се задржува и на апозитивните определби под што ги подразбира именските синтагми, кои ја определуваат основната именска синтагма, но не се граматички зависни од неа, туку се конгруентни со неа по падежниот однос. Најпрво авторката ги издвојува именските синтагми, чиј конститутивен член е именка во функција на апозитивна определба на други именски синтагми. Во говорот се среќаваат и примери со апозитивни именски определби на заменските именски синтагми, сп. *Ама ѿџој, к'аменѿѿ б'есценѿѿ си-го-ч'увала н'егде скр'иен* и сл. Освен апозитивните определби, конституирани од именска синтагма со именка како конститутивен член, авторката приведува и придавски модификатори, кои се во функција на нерестриktivни определби што можеле да се утврдат со помош на паузата. Во говорот таа приведува и глаголска придавка во функција на апозитивна определба на основната именска синтагма, сп. *...веќе б'иле д'евојки, б'ендисани* и сл. Авторката сретнала и примери, каде што метапредикатите од типот *сиѿѿ, сиѿѿе* се јавуваат како апозитивни модификатори. Таа констатира дека во усната конверзација има тенденција на голема употреба на апозитивните определби.

Во третата целост („Од лексиката и од фразеологијата“ /233–253/) авторката се задржува, главно, на оние лексеми, кои имаат малку поинакво значење во говорот во споредба со другите говори и со стандардот. Лексичкиот состав таа го разгледува од аспект на неговото потекло. Според тоа, Лаброска се задржува на зборовите од словенско потекло, од другите индоевропски јазици и на зборовите од турскиот јазик. Авторката приведува, ги толкува и ги илустрира со примери дваесет зборови и изрази од словенско потекло, и тоа: *в'екоѝ, з'агле, з'огано г'рне, исч'аблајн, к'џаѝ, к'очѝѝ (к'очен, -а, -о, -и), к'ушаѝ, л'исаѝ (се), од-неѝ'оѝега, ѝаѝ'ајџа, ѝ'оѝѝочка, ѝр'оѝас, ѝ'рѝѝен, ск'орнеѝ // ск'ориваѝ, (с)ѝр'аѝѝа се, ѝ'ѝл'уѝка, 'убуѝка, ш'еѝерлаф, шл'ивоса и ч'аѝчале*. За сите приведени зборови и изрази, кои се задржале во говорот, авторката дава и неопходни етимолошки објаснувања.

Освен зборовите и изразите од словенско потекло, се приведени и девет зборови и изрази од други индоевропски јазици, сп. *кардис'у:ње, меѝ'анија, н'еѝендек, (се) ѝ'енѝе-риѝ, ѝосѝр'оѝѝа, (ѝо)ѝреѝѝѝ, ѝр'еѝсно е, ѝроѝересѝѝѝ и сѝр'оѝа*.

Од лексичката целост најмногу примери се разгледани од турскиот јазик. Авторката приведува 45 турцизми, карактеристични за постарите генерации, сп. *'абир-д'ебир, ал'аѝѝѝо, 'аман, 'арслан, аѝ'амилок, 'аѝеба, б'аскан, баѝѝ'ана, б'олук // б'улук, д'алдиса, д'енгере, з'абан, зал'уку-моса (се), 'изим, 'икѝѝѝа // 'ифѝѝѝа, 'инкар, ј'алиџа, к'абил', к'адар, к'алдиса, к'ѝјамеѝ, к'имка, к'оѝкаѝ, к'рѝсмеѝ, к'уѝку-ѝѝ, н'еѝѝ, р'усвај, 'рѝѝѝѝ, с'еѝѝѝе, с'ѝѝеѝе, ѝ'аксираѝ, ѝам-нин'а // ѝавмин'а, ѝараѝ'а:на, ѝар'аф-ѝар'аф, ѝеб'аѝѝа, ѝ'екран, ѝ'урфанда, к'елеѝѝѝ, к'ул'че, уб'ур-ѝуб'ур, 'уруѝ, 'уѝѝѝѝ, чакаѝд'оѝѝа, ч'ок-с'еѝѝ и ш'ерсуз, шерс'узинка*.

Авторката потенцира дека поголемиот дел од лексемите се употребуваат со експресивно-оценувачка функција.

На крајот од оваа целост се приведени триесетина избрани фразеологизми, сп. *Срчка да-г-'удриш!* 'да му се случи нешто лошо' (вид клетва), *К'уџко му-се-к'ачил н'а-гла:!* 'ѓаволот го тера, ѓаволот му се качил на глава', *Ф-ш'еиштер ме-кл'аге!* 'ме исплаши' и др.

Во *Заклучокош* (254–264) Лаброска ги изложува спецификите на кичевскиот говор. Имено, како највпечатливи карактеристики во рамките на гласовниот систем се: 1) чувањето на вокалното /g/, 2) постоењето на долгите вокали, 3) образувањето дифтонзи, 4) чувањето на палатализираниот изговор на /л'/ кај постарите зборувачи, и 5) губењето на /х/ или негова замена со други консонанти.

Во рамките на прозодијата ја наведува доследноста во третосложното акцентирање и во образувањето акцентски целисти.

На планот на морфосинтаксата ги истакнува следните карактеристики: 1) формалното и функционалното постоење на формите за збирна множина за сите три рода, 2) постоењето на морфолошки дативни форми кај личните и кај роднинските имиња (и кај мал број општи именки) и од машки и од женски род, 3) постоењето на општа падежна форма кај личните и кај роднинските имиња од машки род, 4) доброто чување и на формата за повикување, 5) посебните падежни форми од показните заменки, 6) специјализираните форми за блискост кај посвојните заменски придавки, 7) отсуството на наставката -м во прво лице еднина во презент, 8) чувањето на наставката -и во трето лице еднина во презент, 9) постоењето на аорист од имперфектни глаголи, и 10) неколку специфични прилози.

На планот на функционалната анализа на граматичките категории Лаброска ги забележува следните особености: 1) употребата, како што споменавме, на аорист од несвршени глаголи, 2) употребата на потенцијалот, 3) изграденоста на категоријата прекажаност, 4) изразувањето адми-

ратив со формите на перфектот I и со формите на субјунктивот, 5) употребата на формите на негираниот кондиционал за изразување фактивни дејства со посебна нијанса на чудење, 6) местото на партикулата *не* непосредно пред основниот глагол во сложени глаголски форми, 7) постоењето, како што споменавме, на морфолошка дативна форма кај личните и кај роднинските имиња од машки и од женски род и постоењето на општа падежна форма кај личните и кај роднинските имиња од машки род, 8) употребата на дативната падежна форма за изразување посвојност кога се наоѓа во адноминална позиција, 9) изразувањето посвојност и со синтетските дативни форми на личните заменки, 10) употребата на општата форма со предлогот *на* за изразување дативен однос, 11) употребата на сврзникот *да*, кој е хомонимен со субјунктивното *да* и има улога на *ѝа*, 12) пофреквентната употреба на сврзникот *оѝи* за изразување причинска релација, 13) фреквентната употреба на трансформите со глаголска именка, 14) употребата на глаголската именка како основно предикатско јадро, и 15) употребата на морфемата *-ов* со значење што му се доближува на чисто членското, со ситуациона определеност, и со генерично значење.

На планот на лексиката авторката ги истакнува следните црти: 1) постоењето на повеќе зборови од словенско потекло што во другите говори исчезнале, и 2) употребата на голем број турцизми.

На крајот, Лаброска констатира дека кичевскиот говор „изобилува со специфични јазични црти на сите граматички нивоа“. Архаизмите кои и до ден-денес се зачувани во кичевскиот говор, заклучува авторката, „сведочат за автохтонот развој на македонскиот јазик и за неговото опстојување пред напливот на влијанието на соседните балкански јазици“. Меѓутоа, како резултат на внатрешните потенцијали и правила се јавиле и иновации, кои, исто така, се директен

доказ дека кичевскиот говор како дијалектен систем се развивал слободно како дел од македонскиот јазик.

Во Текстовите (274–314) кичевскиот говор е презентиран со триесетина прозни фонолошки записи, забележани од авторката од седуммина информатори.

Во Библиографијата се наведени стотина библиографски единици од домашни и од странски автори.

На крајот е приложена Карта на кичевската област, со што на трудот му се дава географска прегледност.

Монографијата *Кичевскиот говор* од Веселинка Лаброска, работена според современата дијалектолошка методологија, донесува мошне свежи сознaji за разгледуваниот говор. Потпирајќи се на изворен материјал, забележан лично од најтипичните репрезенти на говорот, како и врз основа на запишани материјали од тој крај од други автори, авторката длабоко навлегла во анализата на кичевскиот говор на сите рамништа, „но со посебен акцент на морфолошко-синтаксичкото ниво“.

Неопходно е да се одбележи фактот што Лаброска своите ставови секогаш ги поткрепува со примери, кореспондирајќи со авторитетни автори од областа на дијалектологијата и од други допирни лингвистички дисциплини. Драгоценост на трудот му даваат и честите споредби на кичевскиот говор со другите македонски говори и со македонскиот стандарден јазик, како и со други јазици, особено од балканската средина.

Овие заклучоци за солидниот дијалектолошки труд *Кичевскиот говор* од проф. д-р Веселинка Лаброска го вбројуваат ова дијалектолошко дело незаобично не само за анализираниот говор туку многу пошироко. Оваа етапа од развојот на кичевскиот говор, помеѓу другото, го отсликува развојот на т.н. централни говори од западното македонско наречје и на македонскиот јазик во целост. Трудот е несом-

нен доказ за автохтониот карактер на македонскиот јазик во текот на сите изминати векови и претставува драгоцен придонес за македонската дијалектологија, за македонистиката, за славистиката, за балканологијата и воопшто за лингвистиката.

ОПСТОЕН ДИЈАЛЕКТОЛОШКИ ТРУД

(Гоце Цветановски. *Каршијачкиот говор – Скопско*
/со посебен осврт на синтаксата/.

Скопје: Институт за македонски јазик

„Крсте Мисирков“ – Скопје,

Посебни изданија, книга 41, 2004)

На македонската јазична територија македонските народни говори се обединуваат во поголеми целисти, наречени наречја. Наречјето претставува група дијалекти, коешто има заеднички црти на фонолошко, морфолошко, синтаксичко и на лексичко рамниште.

Според главните дијалектни карактеристики на македонското говорно подрачје се изделуваат две наречја, и тоа: југоисточното и западното наречје, а како посебна целост се изделуваат северните говори.

Предмет на обработка во поднасловеното дело е говорот на Горни Села, што се лоцирани по сливот на Маркова Река – Скопско. Во науката овој говор е познат како каршијачки говор. Според главните дијалектни карактеристики каршијачкиот говор им припаѓа на т.н. централни говори (скопско-велешките, кичевско-поречките и прилепско-битолските), односно на западното наречје.

Делото се состои од следните целисти: „Фонологија и фонетика“ (18–49), „Флексија и деривација“ (50–89) и „Синтакса“ (90–182), на кои им претходат: Предговор (5)

и Вовед (7–17). Во делото се вкомпонирани уште и елементите: Заклучок (183–184), Текстови (185–204), Информатори (205), Литература (206–210) и Карта на каршијачкиот говор.

Условно речено, делото е поделено на два дела, на: фонолошко-морфолошки и на синтаксички дел. Во првиот дел авторот дава „формален и функционален опис на фонетско-фонолошко и на морфолошко рамниште“, а во вториот дел дава синтаксичка анализа на дијалектниот материјал. Во рамките на разгледуваниот говор авторот изделува два типа: североисточен и југозападен тип.

Меѓу главните карактеристики на каршијачкиот говор авторот ги изделува следните црти што овој говор ги споделува со централните говори: третосложниот акцент (*вод'еница* – *воден'ицаѿа*), кој е и фразеолошки (*зем'е-ѿе-го* – *земей'е-му-го*); зачуваните траги од некогашното мешање на носовките (*јазик*, *јачмен*); протетичкиот глас *в* во почетокот на зборот пред иницијалниот вокал *и* (*визба*, *висѿина*); преминот на *и* во неслоговен глас *ј* зад вокал (*глај*, *кошој*); отсуството на гласот *х* или неговата замена со *в*, *ф* (во селата од југозападниот тип); генитивно-акузативната форма кај роднинските и сопствените именки од машки род што завршуваат на консонант, на *-о* или на *-е* (*Сиѿојан* – *Сиѿојана*, *Марко* – *Марка*, *Пеѿре* – *Пеѿреѿа*); и системот од три демонстративни заменки (*ѿој*, *овој*, *оној*).

Помеѓу цртите што овој говор посебно го поврзуваат со скопско-велешките говори авторот ги наведува следните особености: наставката *-јке* кај глаголскиот прилог (*огејке*, *ѿлеѿејке*); континуантите на вокалното *ј*: *ол* во селата од североисточниот тип (*волна*, *жолѿи*) и *ѿл* во селата од југозападниот тип (*баљва*, *ваљк*); и образувањето итеративни и несвршени глаголи со суфиксот *-уе* (*куѿуе*, *сиѿануе*).

Како важни црти што овој говор го поврзуваат со кичевско-поречките говори авторот ги нотира следните карактеристики: преминот на групите **stj*, **skj*, **zdj*, **zgj* во

иш, *жс* (*гуиш*, *дождој*); наставквата *-вне* за прво лице множина во минатото определено несвршено време во селата од североисточниот тип (*бевне*), односно *-фне* во селата од југозападниот тип (*бефне*); чувањето на групите *сѝр*, *здр* (*сесѝра*, *здравје*); вметнувањето на *и*, *р* во групите *ср*, *зр* (*сѝреда*, *здрел*); употребата на предлогот *уз* со значење 'покрај' (*ѝомина уз-река*); и чувањето на вокалните групи *ea*, *oa* (*сѝреха* > *сѝреа*, *говедо* > *гоедо*).

Освен споменатите црти авторот наведува дека одделни особености југозападниот тип од каршијачкиот говор го поврзуваат со дебарските говори, и тоа: преминот на секундарниот *ѝ*, во *o* на крајот од зборот во групите: *-пѝ* (*огон*), *-лѝ* (*рекол*), *-гѝ* (*вешор*), односно во *у* во групата *-тѝ* (*седум*); и личната замена за прво лице множина *мие*, покрај *ние*; односно споделувањето на една карактеристика на овој тип од каршијачкиот говор со горнополошките говори, а тоа се демонстративните замени за трето лице еднина во машки род *овја*, *онја*, покрај *овој* / *овај*, *оној* / *онај*.

Авторот споменува и неколку карактеристики, коишто каршијачкиот говор го поврзуваат со северните говори, и тоа: преминот на стариот вокал *ѣ во *a* (*орас*); прегласеното *a* во *ѝрава*; заменските форми за трето лице *он*, *она*, *оно*, покрај *ѝој*, *ѝаа*, *ѝоа*; личната замена за прво лице *ја*; и континуантот *у* од носовката од заден ред во одделни лексеми (*рука*, *мука*, *ѝуѝани*) итн. •

Во рамките на синтаксата, на која авторот посебно се осврнува, тој опстојно прво ја разгледува именската група и нејзината формална и семантичка структура, а потоа се задржува на основната и на сложената реченична конструкција. Во синтаксичкиот дел Цветановски темелно ги проверува поставките на една современа лингвистичка теорија, валоризирајќи ја во практиката. Нему не му требаат јазиците на големите популации. Имено, во ова дело преку македонскиот јазик, јазик на мала популација, поточно преку каршијачкиот

говор, еден македонски народен говор, авторот ја потврдува универзалноста на антропоцентричниот карактер на јазикот.

Како анекс кон делото авторот приведува петнаесетина прилози прозни фолклорни материјали (автобиографски кажувања, приказни и преданија), забележани од претставници на каршијачкиот говор; литература од осумдесетина библиографски единици, користени при обработката на делото; и карта на каршијачкиот говор, со што делото на Цветановски претставува заокружена целост.

На крајот ќе истакнеме дека трудот за каршијачкиот говор, чиј дијалектен корпус е функционално интерпретиран, а синтаксичката анализа семантички е ориентирана, ја збогатува македонската дијалектологија, донесувајќи ѝ нови научни сознaji за разгледуваниот македонски народен говор.

ДИЈАЛЕКТОЛОШКО ДЕЛО СО ИСКЛУЧИТЕЛНА ВРЕДНОСТ

(Стојка Бојковска. *Радовишкиот говор*.

Скопје: Институт за македонски јазик

„Крсте Мисирков“ – Скопје,

Посебни изданија, книга 40, 2003)

Претставниците на една јазична заедница на целата територија не зборуваат исто. Помеѓу одделни региони, па дури и помеѓу одделни градови и села, постојат извесни дијалектни разлики. Во науката за јазикот, освен за разликите што постојат помеѓу одделни јазици, наречја, дијалекти и говори, се зборува и за разликите што постојат помеѓу идиолектите, а тоа е говорот на одделни лица. Следствено, и на македонската јазична територија постојат дијалектни разлики на сите рамништа: на фонолошко, морфолошко, синтаксичко и на лексичко рамниште.

Предмет на сериозна јазична анализа во поднасловеното дело е говорот во Радовишко, кој, според бројот и карактерот на дијалектните црти, му припаѓа на југоисточното македонско наречје.

Делото се состои, главно, од четири целисти: „Фонологија“ (15–63), „Морфологија“ (65–152), „Синтакса“ (153–167) и „Лексика и фразеологија“ (169–185), на кои им претходат Предговор (5–6) и Вовед (7–13). Тоа е заокружено со: Заклучок (187–192), Скратеници и транскрипција (193),

Литература (195–202) и со Прилози (203–321), во кои влегуваат: Речникот на поретки зборови (205–235), Текстовите (237–317), Списокот на информаторите (319) и Картата на Радовишката Околија.

На почетокот авторката ги посочува границите на радовишкиот говор. Во рамките на југоисточното наречје, таа радовишкиот говор го определува во источната дијалектна група, односно во штипско-струмичките говори. Освен тоа, на разгледуваната говорна територија, врз основа на нејзините темелни истражувања, Бојковска изделува две „поддијалектни“ оази: плачковичка говорна варијанта и радовишка говорна варијанта. Во текот на толкувањето на материјалот таа детално ги дава специфичностите за соодветните говорни варијанти.

Со оглед на фактот што радовишкиот говор спаѓа во југоисточното наречје, авторката ги нотира дијалектните особености што го поврзуваат овој говор со другите источни говори и пошироко со југоисточните македонски говори. Помеѓу другите, ги наведува следните црти: отсуството на траги од мешањето на носовките (*ичмен'ица, еџ'рва*), појавата на протетично *в* пред рефлексот на носовката од заден ред (*важе, ваглен*), замената на групите **џвѝ-* и **свѝ-* во *џав-* и *сам-* (*џафѝе, на самнув'ајне*), чувањето на меѓувокалното *в* (*џов'ар, чов'ек*), чувањето на *х* во сите позиции (*врах, духовден, бех*), разносложниот акцент (*ел'ен, сѝ'арец, веч'ера, в'адица, кр'асѝаѝица*), отсуството на членските форми на *-ов* и *-он* (*мажо, чов'еко*), множинската наставка *-ове* за именките од машки род (*брегове, ежове*), изедначувањето на номинативната со акузативната форма кај личните имиња од машки род (*Сѝрах'ил, реч'ох му на Сѝрах'ил*), употребата на посесивната замена *нејн, -а, -о, -и* (*нејни деца*), изразувањето на посесивниот однос со предлогот *на* (*на Тодор беше каѝаѝица*), формата *са* за 3 лице множина од глаголот *сум* (*они са наѝи*), замената на стариот предлог **ѝ* со *у* (*у нас,*

у *них*), удвојувањето на предлогот *со*: *сос/сас* (*сос них*), отсуството на некои деминутивни суфикси (-*уле*) и употребата на помошниот глагол во 3 лице еднина и множина на минатото неопределено време (*'он се е огреш'ил*, *'они са се вид'еле*).

Освен тоа, Бојковска ги регистрира и дијалектните особености на радовишкиот говор што овој говор ги споделува со северните македонски говори, и тоа: разносложниот и парадигматичен акцент, замената на групите **цвѝ-* и **свѝ-* во *цав-* и *сам-* (*цаф*, *рс'амне*), пазењето на меѓувокалното *в* (*гов'его*, *чов'ек*), личната замена *он*, *она*, *оно*, *они*, чувањето на *с*, *з*, *ш* пред *ц* и *ч* (*лишче*, *мошче*, *ѝршче*), отсуството на партикулата *-зе* кај посесивните заменки *нејн*, *-а*, *-о*, *-и*, обликот *са* за 3 лице множина на минатото неопределено време (*'они са гојд'еле*), чувањето на помошниот глагол во 3 лице на минатото неопределено време (*он се е врн'ал*, *'они са се врн'але*), предлогот *у* (*у Скојје*, *у Тодор*), удвојувањето на предлогот *со* (*сос них*, *сас маски*), местото на кратките заменски форми во однос на глаголот (*гад'е му*, *вид'е го*) и др.

Во одделот „Синтакса“ таа ги регистрира синтаксичките појави, присутни повеќе или помалку во радовишкиот говор, „а се резултат на посебен стил на кажување“. Помеѓу нив, спаѓаат: „прашањата сврзани со реченицата, со начинот на остварување на реченичните врски, со застапеноста / не-застапеноста на реченичните делови, со дистрибуцијата на одделни зборовни групи во реченицата“ итн.

Лексичката материја авторката ја разгледува според *Прашалникој за собирање материјал за Македонскиот дијалектен атлас*, односно материјата таа ја распоредува по семантички групи, нагласувајќи „одделни зборови, петрифицирани изрази или фразеолошки изрази кои во стандардниот јазик ги нема, а ги нема ниту во некој друг говор“.

Во делото е застапен фолклорен материјал во фонолошки запис од десетина народни приказни, две народни песни и триесетина кажувања за животот, забележани од ав-

торката од жители во Радовишко. Освен тоа, во Речникот на поретките зборови таа нотира околу 1200 зборови и изрази, специфични за радовишкиот говор.

За истакнување е и податокот што при интерпретацијата на дијалектниот материјал авторката консултирала 150 библиографски позиции.

Со распоредот на дијалектниот и на фолклорниот материјал, научно обработен од Бојковска според традиционалната методологија на дијалектните проучувања, ова дело има исклучителна вредност за македонската наука за јазикот, особено за македонската дијалектологија. Со ова дело не само што се добива заокружена слика за радовишкиот говор туку се добива претстава за животворноста на народните говори и за опстојбата на народниот дух во современите услови на моќни пишувани, радиодифузни и електронски медиуми.

МОНОГРАФИЈА ЗА РОДНИОТ ГОВОР

(Илија Бетински. *Беровскиот говор*.

Струга: Ирис-Р, 2013)

Професионалните обврски професорот Илија Бетински (Берово, 1946) во 1971 година, две години по дипломирањето на Групата за македонски јазик со историја на книжевностите на народите на Социјалистичка Федеративна Република Југославија (СФРЈ) при поранешниот Филозофски факултет во Скопје, го одвеле во Белград. Во Собранието на СФРЈ ги поминувал етапно работните задачи – преведувач за македонскиот јазик (1971–1975) и лектор по македонски јазик, а паралелно со тоа и лектор-советник во Комисијата за утврдување на идентичноста на текстовите на јазиците на народите на СФРЈ (1976–1993).

Она што особено треба да го истакнеме е фактот што Бетински, иако бил отргнат од родниот крај, тој постојано го носел во себеси родниот говор, на кој работел со прекини низа години. Плод на неговата повеќедецениска работа е поднасловениот труд, што бил прифатен како проект на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје во 2012 година.

Монографијата *Беровскиот говор* опфаќа три целисти: „Фонологија“, „Морфологија“ и „Синтакса“, на кои им претходи Вовед. Трудот е заокружен со Заклучок, предаден

на англиски јазик (Conclision), со Текстови, Речник, Рецензии и со Литература.

Во Воведот (11–22) се наведуваат делата на Ј. Павловиќ, Т. Димитровски, Б. Видоески, Б. Конески и Т. Стаматоски, во кои се засегнати одделни карактеристики на малешевскиот говор, во кои спаѓа и беровскиот говор. Притоа, авторот забележува дека „во книгата *Малешево и Малешевци*... авторот Јеремија Павловиќ прави еден неуспешен обид да го опише т.н. малешевски говор“, завршувајќи ја мислата дека „политичката обоеност на целата книга *Малешево и Малешевци* од Јеремија Павловиќ, исто така, е очигледна“. Бетински, помеѓу другото, укажува на тоа дека редакторот Тодор Димитровски на збирката *Малешевски народни ѝесни* од Станко Костиќ, раководејќи се од запишаниот материјал, нотирал дека „во говорот се среќаваат членувани придавски форми во м. р. на -е и на -о (*милие* и *милио*, *убавие* и *убавио*, *нашије* и *нашио*)“. Бетински врши корекција на споменатата појава, нагласувајќи дека „придавски форми на -о (*милио*, *убавио*, *нашио*) не егзистираат во беровскиот говор“, при што тој ја дополнува забелешката дека „покрај *м'илие*, *'убавие* и *н'ашије* (кон) имаме дури и *н'аше* (кон, вол)“. Авторот ги коригира ставовите на Божидар Видоески, изнесени во студијата „Македонските дијалекти во светлината на лингвистичката географија“ во врска со замената на спирантите *с*, *ш* пред *ц*, *ч* во *х*, како и на гласот *к* пред *ш* и ставовите во врска со акцентот. Притоа, Бетински регистрира дека „состојбата во беровскиот говор го покажува следното: процесот на замената на спирантите *с*, *ш* пред *ц*, *ч* во *х* или не е завршен или не е ни почнат, зашто имаме: *мос–мосѝ'е*, *глуш'еџ–гл'уфџи*, *мас–махџ'а–машч'иџа*; слично е и со *к* пред *ш*: *н'офѝак–н'офѝи* (и: *н'офѝаџи*), *л'акѝо–л'акѝи*; кај примерите за акцентските типови исто така имаме поинаква состојба: *седл'о–седл'оѝо* // *с'едла–с'едлаѝа*, *с'ело–с'ела–с'елаѝа* // *сел'оѝо*, *гар–г'арове–г'аровеѝо* // *гар'о*, *вол–в'оло* // *вол'ове–вол'овеѝо*“.

Во врска со подвижниот акцент Бетински укажува на тоа дека дадениот опис во монографијата *Полско-македонски, Граматичка конфронтиација, Прозодија* од Божидар Видоески, Ирена Савицка и Зузана Тополињска, преобјавен во книгата на Божидар Видоески *Дијалектните на македонскиот јазик*, Том 3, под наслов „Акцентските системи во македонскиот дијалектен јазик“, не соодветствувал со состојбата во беровскиот говор. Имено, тој ги приведува следните модели: а) *гл'ас–гл'асове–гл'ас-ове-ѿо* : *глас'о, м'есо–м'еса–м'есаѿа* : *мес'оѿо* (*в'ино, мл'еко, л'еѿо*), *с'рце–с'рца–с'рцаѿа* : *срц'еѿо*, б) *сѿ'арец–сѿ'арецо–сѿ'арци–сѿ'арц-и-ѿе*, в) *др'ен–др'енове–др'ен-ове-ѿо* : *дрен-о* (и: *др'ење–збирна множина*), *крф–крфѿ'а–к'рвовe–к'рвовeѿо* (збирна множина: *к'рвје–к'рвјеѿо*), *цр'ево–цр'ева* : *црев'оѿо–црев'аѿа*, г) *ков'ач–ков'аче* : *ковач-ј'е–ковач-ј'е-ѿо*, *дрв'ар–дрв'аре* : *дрвар-ј'е*–(и: *дрвар'е*)–*дрвар-ј'е-ѿо* (и: *дрвар'еѿо*), д) *мрѿоф-ц'и–мрѿофц'иѿе*.

Искажувајќи високо мислење за делото *Фонолошките бази на говорите на македонскиот јазик* од Божидар Видоески, авторот сепак ја дополнува фонолошката база што се однесува на Берово, за што ќе дадеме подолг цитат. Имено, тој забележува дека „2.1.4. Вокалот /u/ во позиција зад друг вокал се реализира како /i/ само во заменските форми со јасен изговор на согласката /j/: *м'ојѿе, ѿв'ојѿе* со акцент како што го предаваме овде, иако се во употреба и формите со /u/, но тогаш доаѓа до поместување на акцентот: *мо'иѿе, ѿво'иѿе*.“

2.1.5. Силабемата /p/ со вокална функција е доста честа: *брс, дрл'аф, дрвен, к'рваф, крс(ѿ), мрс, м'рси, ѿрс(ѿ), црв'ен, црн* и сл. Што се однесува до примерите приведени во текстот: *за'ржиа, 'вро, 'рвове* (: *врх*), глаголот *за'ржиа* го нема во беровскиот говор, додека примерите од типот *вр'ао, вр'аове* се слуша изговор на вокалот /а/, па во нив е намалена или потполно изгубена вокалноста на /p/. Затоа, пак, го има

вокалното /ɤ/ и на почетокот пред консонант: *ржн'а*, *'ржн-а*
ва в'ода, *ржн'аса*, *ржн'ас'ал*, *'рнка*, *'рка*.

2.2.6. Во беровскиот говор ние ги забележавме следните консонантски групи од два исти консонанта: *нагд'ава* (за разлика од *наг'ава* – даде многу), *огг'ели*, *оий'ука*, *йогг'уа* (за разлика од *йог'уа* – подува малку), *разз'еме* и сл.

2.2.7.7. Авторот вели дека ' консонантите /к, г/ пред предните вокали се реализираат како [к', г']... Нашето истражување покажа дека тие консонанти се реализираат како /к', г'/, сп. *кин'е* (кине), *к'ине* (кивне), *рак'ија*, *ј'абаки*, *гин'е*, *'огин*...

2.2.7.9. Примерите за меѓувокално /х/ – *сухо*, *грохот* ги нема во беровскиот говор, туку има *су'ар*, *с'уо*, *су'олишче* и сл.

2.3.1.1. Во овој дел од текстот не ни е јасно бележењето на мекоста на гласот /л'/ пред /и/ во примерите *'орл'и* : *орл'иийе*, зашто тоа во истата позиција е такво во сите македонски говори, како и во литературниот јазик, иако не го бележиме посебно.

3.2. Во беровскиот говор протетичко /ј/ се јавува само како дополнување на морфолошкиот знак, множинската наставка -е во примерите од типот *обр'ас–обр'азо* : *образј'е–образј'ейо*, каде дошло по аналогија од примерите во кои е нужно: *ор'ач–орачј'е*, *сам'ар–самарј'е*. Во дадените примери само поместувањето на акцентот не било доволно за јасно изделување на определената форма на именката од формата за множина. Следствено, примерите приведени за протетичко /ј/ имаат протетичко /в/..., па гласат: *в'адица*, *в'ајор*, *'ужина* (дури и: *ижн'ува*)“.

Авторот укажува на фактот што акцентските модели, наведени во текстот на Божидар Видоески, под наслов „Додаток II – Поглед на фонолошките особености на македонските дијалекти“ во книгата *Историска фонологија на македонскиот јазик* од Блаже Конески, исто така, не соодветствувале на состојбата во малешевските говори. Наспрема

нив, тој ги приведува следните примери, сп. *ребр'о–ребр'ойо* : *р'ебрайа–р'ебра* и *гар–г'арове–г'аровейо* // *гар'о* и др.

Во овој дел се споменати и два прилога од книгата *Во одбрана на македонскиот литературен јазик* на Трајко Стаматоски, посветени на лексиката на беровскиот говор, поврзани со овчарската терминологија и со имињата на рогатиот добиток.

Во продолжението од Воведот Бетински, според постојната литература, го определува местото на малешевско-пиринските говори, во чии рамки е и беровскиот говор, кои спаѓаат во источната група, заедно со штипско-струмичките и тиквешко-мариовските говори, од југоисточното македонско наречје. Во рамките на денешна Република Македонија, нагласува Бетински, малешевските говори ги опфаќаат говорите на Берово, на Пехчево и на Делчево и говорите на селата што административно им припаѓаат на споменатите градови. Тој навестува дека во монографијата посебно внимание ќе му посвети на акцентот.

Во целоста „Фонологија“ (23–90) авторот укажува на фактот дека во вокалниот систем, покрај стандардните фонеме /и, е, а, у, о/, егзистира и фонемата /ǎ/ како рефлекс на вокалното *ǵ и како замена на различни гласови по потекло од турскиот јазик. Авторот приведува примери од турскиот јазик, сп. *агал'џк*, *арамил'џк* и др.; *аз'џр*, *ајг'џр* и др.; зборови од македонско потекло што ја примиле наставката *-lik*, сп. *богаџил'џк*, *војникл'џк* и др.; и зборови од различно потекло, сп. *г'џика*, *џџрн'ар*, *'џџка* и др.

Во однос на историските промени Бетински истакнува дека основната замена на носовката *ǵ е /a/, сп. *в'аглен*, *газ'ер* и др., додека спорадично се јавуваат рефлексите /e/ и /y/, сп. *деб'ок*, *фн'еџре* (*фн'еџри*) и др., односно *г'ужва*, *суџи–суџ'о* и др. Основната замена на носовката *ǵ е /e/, сп. *бер'е*, *еџ'рва* и др., со исклучок на /y/ во *џужба* и /u/ во *ичим'ен*, а трага од мешањето на носовките забележал во лексемата

јаз'ик. Основната замена на *ѣ е /e/, сп. *б'ега*, *в'ежца* и др., но: *цал*, *ц'алина*, *ц'ани*, *цад'ило*, *цад'илка*.

Во поглед на еровите *ъ, *ъ нема никакви исклучоци, сп. *ъ>/o/: *б'очва*, *брег'о* и др., односно *ъ>/el/: *б'олен*, *ген* и др., а групата *свъ- дала *цаф-*, сп. *цавѣ'и*, *цафѣ'ок*, *ѣроц'аф-ѣи*.

Секундарниот ер *ъ₂ дал различни вредности, сп. /a/: *лаж'а*, *магл'а* и др.; /el/: *с'едем*, *'осем*; *'едер*, *'иѣер* и др.; /ul/: *'оѣин*, /ol/: *р'екол*, *с'екол* и др.

Вокалното *ѣ дало вокално /r/, сп. *брс*, *врб'а* и др., дури и во почетокот на зборот, сп. *рб'еѣ*, *ржж'а* и др., а вокалното *ѣ дало /ǎ/, сп. *вǎк*, *в'ǎна*, *кǎн'е*, *сǎз'а* и др., но: *з'олва*, *ј'абака*, *Буг'арија*.

Во беровскиот говор, нотира Бетински, прасловенските групи /*tj, *kt'/, главно, дале вредност /иѣ/, сп. *г'аиѣи*, *гореиѣин'а*, *к'аиѣа*, *л'еиѣа*, *ноиѣа*, *ѣл'еиѣи*, *свеиѣа*, *иѣч'ерка* и др., но: *бож'иѣ*, *в'еѣе*, *вр'еѣа*, *домаѣ'ин*, *ѣе*, во наставката за глаголскиот прилог *-(еѣ)ѣи*: *бер'еѣи*, *нос'еѣи* итн.

Редовен континуант за прасловенската група /*dj/ е /жѣ/, сп. *в'ежца*, *межж'а*, *'ржжас'ал*, *с'ажжѣи*, *ч'ужжѣи* и др., – во *-жца* кај итеративните глаголи: *в'ижца*, *р'ажца* итн., но: *м'еѣу*, *м'уѣу*.

Во определен број случаи авторот посочува измена на некои вокали на современ план, сп. *a>e*: *ч'елеѣи*, *ч'еѣе*, *o>y*: *гул'ем*, *д'оѣиѣур*, *куг'а*, *кум'иѣи* и др., *e>u*: *ед'ин*, *e>y*: *м'уѣу*.

Од вокалите во непосреден допир авторот наведува повеќе примери, од кои поинтересни се следниве примери, сп. /aa/: *ба'ачка*, *вјаан'иѣа*, *с'аане* и др.; /ee/: *в'еѣе*, *глед'еѣи* и др.; /иѣ/: *ѣиѣин'а*, *н'иѣин* и др.; /уѣ/: *буѣун'а*, *м'уѣуне* и др.; особено /аиѣ/: *ма'иѣи*, /иѣѣ/: *ми'еѣиѣи*, /оѣѣ/: *ро'еѣиѣи*.

Во врска со консонантскиот систем Бетински го истакнува постоењето на гласот /ɣ/ како звучна варијанта на гласот /x/, сп. *еул'а, дуун'а, издиун'а, ииун'а, иеун'а*.

Авторот приведува голем број примери за реализацијата на полумекото /л'/, сп.

пред вокалот /a/: *бел'а, белуэл'ав, брбал'анка, б'рбл'а, б'рл'а, брл'ави, бун'ел'а, греб'ул'а, д'рл'аф, жегл'а, жегул'ач, ж'ил'а, ж'ил'аф, ж'иул'аф, зак'ол'аи, кад'ел'а, кал'ам'ак, кор'ел'а, к'рбл'а, к'ркл'а, м'исл'а, нег'ел'а, иобрл'ав'е, иов'ел'а, иоси'ел'а, иоси'ил'а, раси'ил'ави, сел'анин, сил'аф, сол'аи, си'ел'а, фуси'ан'ел'а;*

пред вокалот /o/: *босил'ок, Ил'о, Кол'о, л'ока, искл'офа, кл'ондо, кл'офа, окл'офа, иоий'ал'ок, иофал'ог'ас, ирокл'офа, си'рел'овишче, и'ел'ове, и'ел'оса, и'ел'осува;*

пред вокалот /y/: *бл'ува, бл'уи'кав, бул'ук, вал'уг'ар, зай'ал'ува, кл'укодр'вец, кл'ун, кл'уч, кл'уч'ец, Л'уб'е, л'уби, Л'уб'ина, л'уб'ов, л'уб'овник, л'уб'овница, л'убови'ија, л'убом'ора, л'уб'ува, се, л'узга, се, л'узгавица, л'ул'а, л'ул'е, л'ул'ка, Л'уйка, Л'уйчо, л'уи, л'уи'ак, л'уи'ен, л'уи'ен'ица, л'уи'и, се, одл'уи'и, се, ои'кл'учи, ил'ува, ил'у'вне, ил'ун'ка, ил'уска, ил'ускавица, ил'ускан'ица, ил'усок, иодл'узне, иодл'узува, иои'л'ува, иоф'ал'ува, ирибл'ува, ирои'л'ува, разл'ул'а, разл'уи'ен, разл'уи'и, скокал'ува, сл'уз;*

пред консонантот /k/: *б'ел'ка, б'ол'ка, брк'ал'ка, з'ел'ка, иеи'ел'ка, иоврай'ул'ка, иомий'ал'ка, иресий'ул'ка, иреси'ил'ка, свеи'ул'ка, сноф'ал'ка, соф'ал'ка, сийој'ал'ка, сук'ал'ка;*

на крајот од зборот: *в'азол', дрк'ол', жал', каб'ил', ка'ил', кай'ил', кач'ул', коир'ул', крал', крк'ол', мил', ос'ил', иарий'ал', иашк'ул', ииск'ул', иишч'ол', ирес'ол', рез'ил', сол', и'ел'.*

Приведените примери со мекото /л/ „по артикулација исто како српското /л/“ сметаат дека не соодветствуваат на беровскиот говор.

Констатацијата дека гласовите /ќ, ѓ/ во беровскиот говор „по изговор се идентични со изговорот на српските /ћ, ђ/“, исто така, ја сметаме за несоодветна.

Освен во очекуваните реализации, сп. *бож'иќ, в'еќе, вр'ека, домаќ'ин, ќе*, во наставката за глаголскиот прилог *-(е) ки*: *бер'ееки, зим'ееки, нос'ееки, од'ееки, сед'ееки* и во зборовите од туѓо потекло: *береќ'еи, кибр'иџ, беќ'ар, кош, куџ'ек* и др., гласот /ќ/ се среќава и во множинските форми на именките и на придавките, сп. кај именките од женски род: *б'уќи, в'ошќи, г'аски* итн., односно кај придавките: *кр'ефќи, р'еиќи, сл'аиќи* и др.

Како специфичност за беровскиот говор авторот ги приведува и случаите кога зад /ј/ и зад мека согласка се јавува гласот /ќ/, сп. *м'аќа, б'ел'ќа, б'ол'ќа, в'уќа, в'уќо, ж'ел'ќа, з'ел'ќа, л'ул'ќа* и др.

Во врска со гласот /х/ авторот укажува на тоа дека процесот на неговото губење сè уште трае. Имено, гласот /х/ на почетокот на зборот и во меѓувокална позиција се губи, сп. *аб'ер, ес'аи, 'иџер* и др., односно *му'а, сн'аа, сџре'а* и др.

Меѓутоа, во средината на зборот пред согласка и на крајот од зборот гласот /х/ се чува, сп. *б'ехме, б'ехџе, вид'охџе, игр'ахме, 'охка, охк'ање, џихџ'ија, џобахџ'а, џах-џ'абиџа, 'ухка* и др., односно *бех, бух, вик'ах, Влах, врџх, грех, глух, змех, изгор'ех, кож'ух, мех, мох, најд'ох, нос'их, ор'ех, 'очух, џасџ'ух, џ'ердџх, џрах, џџх, сџрах* и др.

Групата /хв-/ преминува во /ф/, сп. *ф'алба, ф'али, се, ф'аџа* и сл.

Гласот /в/, нотира Бетински, во меѓувокална позиција се чува, сп. *вол'ове, гов'его, џолов'ина* и др. Се чува, исто така, и групата /вн/, сп. *внук, главн'а, г'увно, од'авна, р'авно, с'авне* и др.

Главно во приспособени зборови се среќава и гласот /ф/, сп. *фајг'а*, *фес*, *фусѝ'ан* и др., односно во домашни зборови, сп. *ф'али*, *ф'ане*, *фн'еѝре* итн.

Гласот /с/ се среќава во групата /св-/ во почетниот слог: *свезг'а*, *свер*, *св'ери*, *св'иска* и др., односно во група со /р/: *с'рpsала*, *с'рнува* и сл.

Во неколку случаи се среќава и гласот /л/, сп. *м'еѓу* (и *м'уѓу*), *ѝр'еѓе*, *ѝр'еѓеска* (и: пр'ее, пр'еека) како рефлекс за /*dj/; *л'авол*, *л'аѓа* како континуант на групата /дѝj/; и во приспособената лексика: *ѓол'*, *ѓ'убре*, *маѓ'есник* итн.

Во врска со употребата на гласот /ј/, Бетински ги соочува следните позиции:

а) во збирната множина на -је, сп. *б'азје*, *г'осје*, *м'оливје* и др.

б) во заменските форми *ѝ'аја*, *ѝ'ија* и во именките *з'ајак*, *ѝ'ајак*, *ѝ'ајажина*;

в) во наставката -ија, сп. *абам'ија*, *абери'ија*, *варм'ија* и др.

г) во аористната глаголска форма, сп. *заборав'ија*, *заѝвор'ија*, *расѝур'ија* и др.

д) во одделни глаголски форми од типот *исѝр'авја*, *наѝр'авја*, *осѝ'авја* и сл.

ѓ) во домашните и приспособените зборови, сп. *зм'ија*, *змиј'арник*, – *зиј'ан*, *зијам'еѝ* и др.

Наспрема тоа, гласот /ј/ не се среќава пред /е/ во иницијална позиција и во секвенците со /е/, сп. *ег'ен* и *ег'ин*, *еш*, – *зн'ае*, *в'ее*, *жн'ие*, *ѝо'е* итн.

Од измената на согласките авторот ги наведува промените на групите /ѝш-/ и /ѝс-/ . Имено, групата /ѝш-/ дала вредност /ѝч-/ , сп. *ѝчен'ица*, а групата /ѝс-/ дала вредност /ѝц-/ , сп. *ѝци*, *ѝц'ува*, *ѝейц'ија* и др.

Извршена дисимилација авторот забележува во примерите: *ол* > *гл*: *глеѝ'о* и *кѝ* > *хѝ* > *фѝ*: *н'офѝи*.

Во врска со губењето на согласките Бетински ги евидентира следните промени, сп.

м: н'огу,

в: 'име,

г: са (и: сег'а), ку'а (и: куг'а),

д: к'иа (< ќе-ида), д'иа (< да-ида).

Кон овие промени се надоврзува и губењето на гласот /*ũ*/ на крајот од зборот во членската морфема за машкиот род, сп. *брег'о*, *в'оло*, *л'ебо* и др., во броевите од 11 до 19 и во десетиците, сп. *йедес'е*, *шеес'е* итн., во групата /-*сũ*/: *крс*, *мас*, *мос*, *йрс*, *р'агос*, *шес*, како и во глаголската форма за трето лице множина на сегашното време, сп. *он'и вик'аа*.

Во беровскиот говор е регистрирана појавата на секундарната согласка /*в*/ пред почетното /**q*/, сп. *в'аглен*, *ваглен'ар* и др. и на согласката /*ũ*/ во лексемата *сũред'а*, *сũред'аĩа* (од лебот), но: *ср'еда* (денот од седмицата).

Почетните групи /**çr*- и **çrě*-/ дале вредност /*цр*- и *цре*-, сп. *црв'ен*, *црн*, *црвј'ак* и др., односно *цр'ево*, *цр'ешина* и др.

Поради специфичноста и важноста на акцентот, како што посочи авторот во воведниот дел, во оваа монографија нему му се посветува посебно внимание. Треба да нагласиме дека акцентот се разгледува по зборовни групи. Притоа, авторот izdelува повеќе модели.

Акцентот кај именките Бетински го разгледува според бројот на слоговите, при што izdelува шест типа, вклучувајќи го акцентот кај топонимите како шести тип.

Кај еднословните именки тој izdelува две групи: 1) акцент на коренскиот вокал во единната и во множината и 2) акцент на членот во единната и на коренскиот вокал во множината.

Првата група ја дели на три подгрупи: а) акцент како во стандардниот јазик, сп. *вн'ук*—*вн'уко*—*вн'уци*—*вн'уциĩе* и

др., б) акцент на четвртиот слог во определената множинска форма, сп. *б'ик–б'ико–б'икове–б'иковейѝо* и сл., в) акцентот во именките *дн'о–дн'оѝо–дн'а–дн'аѝа* и *зл'о–зл'оѝо–зл'а–зл'аѝа*.

Втората група ја дели на пет подгрупи: а) акцент на членот во еднината, односно на коренскиот вокал во множината, сп. *гр'аг–граг'о–гр'агове–гр'аговеѝо* и др., б) акцент на членот во еднината, на коренскиот вокал во неопределената множинска форма, односно на наставката во определената множинска форма, сп. *з'аѝ–заб'о–з'аби–заб'иѝе* и сл., в) акцент на членот во еднината, на коренскиот вокал во неопределената множинска форма, односно двојно акцентирање во определената множинска форма, сп. *н'ос–нос'о–н'осо–ве–н'осовеѝо* и *носов'еѝо* и др., г) акцент на членот во еднината, односно на коренскиот вокал во множината кај мал дел именки од женскиот род, сп. *в'ар–варѝ'а–в'арове–в'аровеѝо* и др., д) акцент на членот во еднината кај мал дел именки од женскиот род, од кои нема множински форми во говорот, сп. *вл'ас(ѝ)–власѝ'а* итн.

Двосложните именки авторот ги дели во три подгрупи: 1) парадигматски, неподвижен акцент на коренскиот вокал во целата парадигма, сп. а) *г'авран–г'аврано–г'аврање–г'аврањеѝо* и др., б) *б'оџка–б'оџки–б'оџкаѝа–б'оџкиѝе* и др., в) *вр'еме–вр'емеѝо–вр'емеѝа–вр'емеѝаѝа* и др.; 2) парадигматски, неподвижен акцент на вториот слог од почетокот во целата парадигма, сп. а) *крив'ак–крив'ако–крив'аци–крив'ациѝе* и др., но: *офч'ар–офч'аро–офчар'е–офчар'еѝо* и др., б) *важ'е–важ'еѝо–важ'еѝа–важ'еѝаѝа* и др., 3) подвижен акцент на ултима во еднината, а на пенултима во определената еднинска форма и во обете форми на множината, сп. а) *вен'еџ–вен'еџо–в'енџи–венџ'иѝе* и др., б) *гред'а–гред'аѝа–гр'еди–гред'иѝе* и др.

Трисложните именки авторот ги дели во три подгрупи, кај кои акцентот останува на истиот слог во целата пара-

дигма: 1) акцент на третиот слог од крајот во неопределената еднинска форма, сп. а) *j'азовец-ј'азовецо-ј'азофци-ј'азофци-иѝе* и др., б) *б'аница-б'аницаѝа-б'аници-б'анициѝе* и др., в) *в'ариво-в'аривоѝо-в'арива-в'ариваѝа* и др., 2) акцент на вториот слог од крајот во неопределената еднинска форма, сп. а) *свин'арник-свин'арнико-свин'арници-свин'арници-иѝе* и др., б) *вер'ига-вер'игаѝа-вер'иги-вер'игиѝе* и др., в) *вреѝ'ено-вреѝ'еноѝо-вреѝ'ена-вреѝ'енаѝа* и др., 3) акцент на првиот слог од крајот во неопределената еднинска форма, сп. а) *годин'ак-годин'ако-годин'аци-годин'ациѝе* и др., б) *бардач'е-бардач'еѝо-бардач'еѝа-бардач'еѝаѝа* и др., в) *добрин'а-добрин'аѝа-добрин'и-добрин'иѝе* и др.

Четирисложните именки авторот ги дели во четири подгрупи, кај кои акцентот останува на истиот слог во целата парадигма, освен во четвртата подгрупа: 1) акцент на четвртиот слог од крајот во неопределената еднинска форма, сп. а) *б'иволица-б'иволицаѝа-б'иволици-б'иволициѝе* и др., б) акцент на третиот слог од крајот во неопределената еднинска форма, сп. *ног'авица-ног'авицаѝа-ног'авици-ног'авициѝе* и др., в) акцент на вториот слог од крајот во неопределената еднинска форма, сп. *ракав'ица-ракав'ицаѝа-ракав'ици-ракав'ициѝе* и др., г) акцент на првиот слог од крајот во неопределената еднинска форма, кај кои има извесна разлика, сп. г₁) акцент на првиот слог од крајот во неопределената еднинска форма, при што акцентот останува на истиот слог во целата парадигма: *далечин'а-далечин'аѝа-далечин'и-далечин'иѝе* и др., односно г₂) акцент на истиот слог во еднинската форма со преместен акцент на наставката за множина: *воденич'ар-воденич'аре-воденичар'е-воденичар'еѝо* и др.

Од петтиот тип има само една група. Тоа се петсложните именки, кај кои акцентот е на третиот слог од крајот во неопределената форма и си останува на истиот слог во целата парадигма, сп. *грмоѝ'евица-грмоѝ'евицаѝа-грмоѝ'евици-грмоѝ'евициѝе* и др.

Акцентот кај топонимите не може да се подведе по некое правило. Тој може да стои на сите четири слога од крајот, сп. *Боров'ец, Будин'арци, Даб'евец, Б'ерово, Р'ушиново* итн.

Завршувајќи го разгледувањето на акцентот кај именките, Бетински заклучува „дека е тој ограничено слободен и, во повеќето случаи, парадигматски“. Притоа, тој дава повеќе примери од секој тип, сп. *др'ор–др'оро–др'оро–ве–др'оровејто, –бр'уснак–бр'уснако–бр'уснаци–бр'уснацише, –дир'ек–дир'еко–дир'еци–дир'ецише, –ј'абака–ј'абакаша–ј'абаки–ј'абакише, –змиј'арник–змиј'арнико–змиј'арници–змиј'арницише, –елеч'е–елеч'ејто–елеч'еја–елеч'ејаша, –в'ерверица–в'ерверицаша–в'ерверици–в'ерверицише, –зим'овишче–зим'овишчејто–зим'овишча–зим'овишчаша, –оси'ег'арка–оси'ег'аркаша–оси'ег'арки–оси'ег'аркише, –зай'ворен'ик–зай'ворен'ико–зай'ворен'ици–зай'ворен'ицише, –казан'арница–казан'арницаша–казан'арници–казан'арницише* и др., односно *дрв'ар–дрв'аре : дрвар'е–дрвар'ејто, –елей'рич'ар–елей'рич'аре : елей'ричар'е–елей'ричар'ејто, –г'ел–г'елове–г'еловејто : гел'о, –жен'а–жен'аја–жен'ише : ж'ени* итн.

Според бројот на слоговите, авторот izdelува четири типа акцент кај придавките.

Кај еднословните придавки има една група, кај која акцентот секогаш останува на коренскиот вокал, сп. *б'ел–б'ела–б'ело–б'ели–б'елие–б'елеша–б'елешто–б'елише* и др.

Двословните придавки, кај кои акцентот останува на истиот вокал во целата парадигма, Бетински ги дели на две групи: а) придавки со акцент на вториот слог од крајот, сп. *зл'ајтен–зл'ајтна–зл'ајтно–зл'ајтни–зл'ајтние–зл'ајтнаша–зл'ајнтошо–зл'ајтнийше* и др., б) придавки со акцент на првиот слог од крајот, сп. *бог'ај–бог'аја–бог'ајто–бог'аји–бог'ајше–бог'ајаша–бог'ајшо–бог'ајише* и др.

Трисложните придавки, кај кои акцентот останува на истиот вокал во целата парадигма, авторот ги дели на три групи: а) придавки со акцент на третиот слог од крајот, сп. *j'agneшки-j'agneшка-j'agneшко-j'agneшки-j'agneшкие-j'agneшкаѝа-j'agneшкоѝо-j'agneшкиѝе* и др., б) придавки со акцент на вториот слог од крајот, сп. *деѝ'ински-деѝ'инска-деѝ'инско-деѝ'ински-деѝ'инские-деѝ'инскаѝа-деѝ'инскоѝо-деѝ'инскиѝе* и др., в) придавки со акцент на првиот слог од крајот, сп. *рабоѝл'ив-рабоѝл'ива-рабоѝл'иво-рабоѝл'иви-рабоѝл'ивие-рабоѝл'иваѝа-рабоѝл'ивоѝо-рабоѝл'ивиѝе* и др.

Четирисложните придавки, кај кои акцентот останува на истиот вокал во целата парадигма, авторот ги дели на три групи: а) придавки со акцент на четвртиот слог од крајот, сп. *н'екугашен-н'екугашна-н'екугашно-н'екугашни-н'екугашние-н'екугашнаѝа-н'екугашноѝо-н'екугашниѝе* и др., б) придавки со акцент на третиот слог од крајот, сп. *ил'инденски-ил'инденска-ил'инденско-ил'инденски-ил'инденские-ил'инденскаѝа-ил'инденскоѝо-ил'инденскиѝе* и др., в) придавки со акцент на вториот слог од крајот, сп. *макед'онски-макед'онска-макед'онско-макед'онски-макед'онские-макед'онскаѝа-макед'онскоѝо-макед'онскиѝе* и др.

Кај зборовните групи броеви и заменки Бетински го предава акцентот на соодветните зборовни групи, но не прави нивно групирање според слоговите.

Според бројот на слоговите кај предлозите, авторот изделува две групи: 1) акцент кај двосложните предлози и 2) акцент кај трисложните предлози.

Првата група ја дели на две подгрупи: а) предлози со акцент на пенултима, сп. *з'араѝѝ, к'ариѝи, м'уѓу* и др., б) предлози со акцент на ултима, сп. *насп'еѝѝ, осв'ен*, а втората, исто така, ја дели на две подгрупи: а) предлози со акцент на антипенултима, сп. *н'акее, 'оѝќее, ѝ'окрее* и б) предлози со акцент на ултима, сп. *оѓов'аѝѝ, оѓон'аѝѝ*.

Кај прилозите, според бројот на слоговите, авторот изделува три типа: 1) акцент кај двосложните прилози, 2) акцент кај трисложните прилози, 3) акцент кај четирисложните прилози.

Двосложните прилози Бетински ги дели во две групи: а) двосложни прилози на ултима, сп. *куг'а, сег'а, ѿек'а* и др., б) двосложни прилози на пенултима, сп. *вч'ера, д'есно, д'оцно* и др. Трисложните прилози тој ги дели во три групи: а) трисложни прилози на ултима, сп. *досег'а, заѿов'а* и др., б) трисложни прилози на пенултима, сп. *дал'еко, ден'еска, озг'оре* и др. в) трисложни прилози на антипенултима, сп. *д'овека, н'екаге, ѿ'олани* и др. Кај четирисложните прилози авторот изделува, исто така, три групи: а) прилози со акцент на четвртиот слог, сп. *н'аоѿако, 'онакоѿо, ѿ'онаонам*, б) прилози на антипенултима, сп. *дон'екаге, ѿон'екуаш, ѿреѿѿл'аг-нина* и др., в) прилози на пенултима, сп. *вјаан'ица, одозд'оле, слейичк'аѿа* и др.

Акцентот кај глаголите Бетински го разгледува според глаголските групи за сите раздели во простите глаголски форми: сегашно време, минато определено свршено и несвршено, глаголска л-форма, глаголска придавка, глаголски прилог, глаголска именка и заповеден начин, како и во сложените глаголски форми: минато неопределено време, предминато, минато-идно, идно прекажано време и можен начин, при што на крајот дава заклучок.

Акцентот кај глаголите во сегашно време паѓа на коренската морфема, сп. *в'икам—в'икаш—в'ика—в'икаме—в'икаѿе—в'икаа, н'оса—н'осиш—н'оси—н'осим(е)—н'осиѿе—н'осаѿ, ѿл'ача—ѿл'ачеш—ѿл'аче—ѿл'ачем(е)—ѿл'ачеѿе—ѿл'ачаѿ* и др. Исклучок од ова правило претставуваат некои глаголи од и- и е-група, кај кои акцентот во првото лице на единната паѓа на коренската морфема, а во другите лица акцентот паѓа на наставката, сп. *вр'ва—врв'иш—врв'и—врв'им(е)—врв'иѿе—врв'аѿ, с'еча—сеч'еш—сеч'е—сеч'ем(е)—сеч'еѿе—сеч'аѿ, ѿ'ија—*

йи'еш–йи'е–йи'ем(е)–йи'еѿе–йиј'аѿи и др. Кај глаголите со претставка акцентот паѓа на претставката само во првото лице на еднината, додека во другите лица акцентот паѓа на коренската морфема, сп. *д'окарам–док'араи–док'ара–док'араме–док'арѿе–док'араа*, *'избрича(м)–избр'ичиш–избр'ичи–избр'ичим(е)–избр'ичиѿе–избр'ичаѿи*, *н'абера–наб'ереиш–наб'ере–наб'ерем(е)–наб'ереѿе–наб'ераѿи* итн.

Во минатото определено свршено време акцентот паѓа на наставката, сп. *вик'ах–вик'а–вик'ахмe–вик'ахѿе–вик'аа*, *нос'их–нос'и–нос'ихмe–нос'ихѿе–нос'ија*, *изгор'ех–изгор'е–изгор'ехмe–изгор'ехѿе–изгор'еа*, *леж'ах–леж'а–леж'ахмe–леж'ахѿе–леж'аа*, *викн'ах–викн'а–викн'ахмe–викн'ахѿе–викн'аа*, *лиж'ах–лиж'а–лиж'ахмe–лиж'ахѿе–лиж'аа*, *ѿлак'ах (ѿлач'ах)–ѿлак'а (ѿлач'а)–ѿлак'ахмe–ѿлак'ахѿе–ѿлак'аа*, *дрем'ах–дрем'а–дрем'ахмe–дрем'ахѿе–дрем'аа*, *(на)вез'ах–(на)вез'а–(на)вез'ахмe–(на)вез'ахѿе–(на)вез'аа*, *живе'ах–живе'а–живе'ахмe–живе'ахѿе–живе'аа*, *навр'ех–навр'е–навр'ехмe–навр'ехѿе–навр'еа* итн. Исклучок од ова правило претставуваат глаголите од о-раздел и од разделот без основен вокал, кај кои акцентот паѓа на коренската морфема, сп. *с'екох–с'ече–с'екохмe–с'екохѿе–с'екоа*, *м'еѿох–м'еѿе–м'еѿохмe–м'еѿохѿе–м'еѿоа*, *дон'есох–дон'есе–дон'есохмe–дон'есохѿе–дон'есоа*, *–ѿ'их–ѿ'и–ѿ'ихмe–ѿ'ихѿе–ѿ'ија* и др.

Акцентот кај глаголите во минатото определено несвршено време паѓа на коренската морфема, сп. *в'иках–в'икаше–в'икахмe–в'икахѿе–в'икаа*, *н'осех–н'осеше–н'осехмe–н'осехѿе–н'осеа*, *л'ижех–л'ижеше–л'ижехмe–л'ижехѿе–л'ижеа*, *ѿл'ачех–ѿл'ачеше–ѿл'ачехмe–ѿл'ачехѿе–ѿл'ачеа*, *др'емех–др'емеше–др'емехмe–др'емехѿе–др'емеа* и др., односно *жив'еех–жив'ееше–жив'еехмe–жив'еехѿе–жив'ее(ј)а* итн. Исклучок од ова правило претставуваат глаголите од типот *леже*, *везе*, *меѿе* и *ѿе*, кај кои акцентот паѓа на наставката, сп. *леж'ех–леж'еше–леж'ехмe–*

леж'ехѿе–леж'еа, вез'ех–вез'еше–вез'ехме–вез'ехѿе–вез'еа, меѿ'ех–меѿ'еше–меѿ'ехме–меѿ'ехѿе–меѿ'еа, ѿ'ех–ѿ'еше–ѿ'ехме–ѿ'ехѿе–ѿ'еа и др. Кај глаголите од типот *навре* акцентот паѓа на претставката, сп. *н'аврех–н'авреше–н'аврехме–н'аврехѿе–н'авреа* и др.

Кај глаголската л-форма акцентот е на наставката, сп. *вик'ал, нос'ил, изгор'ел, леж'ал, викн'ал, лиж'ал, ѿлак'ал, дрем'ал, вез'ал, живе'ал, навр'ел, дон'ел, ѿил, но: с'екол, м'еѿол* итн., кај кои акцентот паѓа на коренската морфема.

Ситуацијата со ацентот кај глаголската придавка е сосема поинаква. Имено, кај неа акцентот паѓа на коренската морфема, сп. *в'икан, н'осен, изг'орен, л'ежан, в'икнен, л'ижен, ѿл'ачен (ѿл'акан), др'емен, в'езен, н'аврен, с'ечен, м'еѿен, дон'есен, ѿ'иен* итн., со извесна специфичност кај глаголската придавка *жив'еан*.

Акцентот кај глаголскиот прилог е стабилизан на наставката, односно на третиот слог од крајот, сп. *вик'еѿи, нос'еѿи, (из)гор'еѿи, леж'еѿи, лиж'еѿи, ѿлач'еѿи, дрем'еѿи, вез'еѿи, жив'еѿи, навир'еѿи, сеч'еѿи, меѿ'еѿи, донесув'еѿи, ѿи'еѿи*.

Глаголската именка има стабилизан акцент на вториот слог од крајот, сп. *вик'ање, нос'ење, гор'ење, леж'ење (и: леж'ање), лиж'ање (и: лиж'ење), ѿлак'ање (и: ѿлач'ење), дрем'ање, вез'ење, живе'ање (и: живе'ење), навир'ање, сеч'ење, меѿ'ење, донесув'ање, ѿи'ење*.

Акцентот во минатото неопределено време паѓа на истиот слог на наставката во целата парадигма, сп. *сам из-вик'ал–си извик'ал–е извик'ал–сме извик'али–сѿе извик'али–са извик'али, сам износ'ил–си износ'ил–е износ'ил–сме износ'или–сѿе износ'или–са износ'или, сам изм'ил–си изм'ил–е изм'ил–сме изм'или–сѿе изм'или–са изм'или, – сам вик'ал–си вик'ал–е вик'ал–сме вик'али–сѿе вик'али–са вик'али, сам нос'ил–си нос'ил–е нос'ил–сме нос'или–сѿе нос'или–са*

нос'или, сам мин'ал–си мин'ал–е мин'ал–сме мин'али–сѝе мин'али–са мин'али итн.

Акцентот во предминатото време паѓа на наставка-та на првиот слог од крајот кај глаголот што се менува, сп. *б'ех дош'ел–б'еше дош'ел–б'ехме дош'и–б'ехѝе дош'и–б'еа дош'и* и др.

Акцентот во идното време стои на коренската морфема, сп. *ке 'ода–ке 'одиш–ке 'оди–ке 'одим(е)–ке 'одиѝе–ке 'одаѝи, ке фл'еза–ке фл'езеш–ке фл'езе–ке фл'езем(е)–ке фл'езеѝе–ке фл'езаѝи* итн.

Акцентот во минатото-идно време, исто така, стои на коренската морфема, сп. *ке 'одех–ке 'одеше–ке 'одеше–ке 'одехме–ке 'одехѝе–ке 'одеа, ке фл'езех–ке фл'езеше–ке фл'езеше–ке фл'езехме–ке фл'езехѝе–ке фл'езеа* итн.

Акцентот во идното прекажано време стои на наставката на истиот слог во целата парадигма, сп. *ке сам од'ил–ке си од'ил–ке е од'ил–ке сме од'или–ке сѝе од'или–ке са од'или* итн.

Акцентот во можниот начин, исто така, паѓа на наставката на истиот слог во целата парадигма, сп. *би дон'ел–би дон'ели* и др.

Кај сврзниците акцентот нема некоја законитост, сп. *куг'а, зай'ов'а, 'ако, шч'оѝуку* и др. Според авторот, неговото место зависи од акцентската целост.

Слична е ситуацијата и со акцентот кај частиците, сп. *гал'и, ј'але, м'е'уѝов'а* и др., кои можат да бидат и без акцент, во зависност од акцентската целост, сп. *баре-'он да-д'ојдеше, дур-да-се-с'еѝиши, ке-'ојде р'еисо* итн.

Во целоста „Морфологија“ (91–120) авторот ги разгледува граматичките категории кај зборовните групи.

Имено, кај именките авторот се осврнува на граматичките категории определеност и број. Граматичката категорија определеност ја анализира според родот на именки-

те во единната, сп. *бр'аѝ–бр'аѝо, б'ух–б'уо; д'ош–дожм'е, н'ош–н'оже, к'он–к'оне, дрв'ар–дрв'аре; влад'ика–влад'икаѝа* итн., – *офц'а–офц'аѝа, м'ас(ѝ)–масѝ'а; н'ош–ношч'а* и др., – *бел'ило–бел'илоѝо, ѝел'е–ѝел'еѝо* и др., односно во множината, сп. *б'иковеѝо, заб'иѝе, бр'аѝѝа* (и: *бр'аѝкаѝа*), – *балѝ'иѝе, – важ'еѝаѝа, гов'едаѝа* и итн., нагласувајќи дека во беровскиот говор отсуствуваат членските морфемии *-ов, -ва, -во, -ве* и *-он, -на, -но, -не*.

Бетински ја разгледува и определеноста кај одделни лични имиња, сп. *Ил'о-Ил'оѿе, Кол'о-Кол'оѿе, Пер'о-Пер'оѿе, Мил'е-Мил'еѿо; М'ареѿо, Л'илеѿо, 'Анчеѿо* итн.

Граматичката категорија број авторот ја разгледува според родот и според бројот на слоговите.

Кај именките од машини род тој izdelува пет групи: (1) еднословните именки со наставка -*ø* во единната, множина образуваат со наставката -*ове*, сп. *б'ик-б'икове*, *в'оз-в'озове*, *д'ен-д'енове* и др., (2) еднословните именки, кои завршуваат на -*х* во единната, по губењето на крајното -*х*, множина образуваат, исто така, со наставката -*ове*, сп. *вр'ах-вр'аове*, *м'ах-м'аове*, *сѝр'ах-сѝр'аове* и др., (3) еднословните именки, кои завршуваат на -*к* во единната, множина образуваат со наставката -*и*, сп. *вн'ук-вн'уци*, *др'ак-др'аци*, *с'ак-с'аци* и др. Со наставката -*и* множина образуваат и именките: *з'аѝ-з'аби*, *ѝ'рс(ѝ)-ѝ'рсѝи*, *Вл'ах-Вл'аси* и *Г'рк-Г'рци*, (4) специфичната множина кај именката *бр'аѝ-бр'аѝка-бр'аѝја-бр'ака*, (5) обичната множина од именката *к'он-к'оње*, односно избројаната множина *3. 5 к'она*.

Збирна множина еднословните именки од машки род образуваат со наставките *-je* (*-ja*) и со *-ишча*, сп. *б'аз-б'азје*, *гр'об-гр'обје*, *л'ис-л'исје*, *л'исја* (н: *л'исѝјове*), *ѵр'аѝ-ѵр'аѝје*; *к'ѵѝ-к'ѵѝишча*, *р'иѝ-р'иѝишча*, *с'он-с'онишча*.

Двосложните именки од машки род што завршуваат на -к, -х, -ц, -а множина образуваат со наставката -и, сп. з'ел-ник-з'елници, чов'ек-чов'еци, кож'ух-кож'уси, вен'еи-в'еници.

судѣ'а–суд'и и др., а оние што завршуваат на *-л, -л', -н, -р, -ј* множина образуваат со наставката *-е*, сп. *г'аскал–г'аскаѓе, в'азол'–в'азолѓе, г'авран–г'авраѓе, кол'ар–колар'е, г'ок-ѣур–г'окѣуре / г'окѣурје, крав'ај–крава'е* итн.

Трисложните именки од машки род што завршуваат на *-к* множина образуваат со наставката *-и*, сп. *ѣ'алешник–ѣ'алешници* и др., а оние што завршуваат на *-л, -н* множина образуваат со наставката *-е*, сп. *жал'иѣел–жал'иѣеѓе, гражѣ'анин–гражѣ'аѓе* итн.

Четирисложните именки од машки род на *-к* и на *-а* множина образуваат со наставката *-и*, сп. *з'аѣоведник–з'аѣоведници, арам'ѣја–арам'и* и др., а оние што завршуваат на *-р* и на *-н* множина образуваат со наставката *-(ј)е*, сп. *воде-нич'ар–воденичар(ј)'е, елѣѣрич'ар–елѣѣричар'е, америк'ан–америкаѓ'е* итн.

Едносложните именки од женски род на консонант множина образуваат со наставката *-и*, сп. *в'рф–в'рви, н'ош–н'ошчи, св'еш–св'ешчи*, а некои од нив се однесуваат како именки од машки род и множината ја образуваат со наставката *-ове*, сп. *к'рв–к'рвовѓе, в'ар–в'аровѓе*.

Именките од женски род на *-а* множина образуваат со наставката *-и*, сп. *жен'а–ж'ени, баб'ура–баб'ури, б'иволица–б'иволици, казан'арница–казан'арници* и др.

Именките од среден род со завршок на *-о* и на *-е* множина образуваат со наставката *-а*, сп. *в'ариво–в'арива, с'ело–с'ела, л'иѣе–л'иѣа, с'рѣе–с'рѣа* и др., но: *р'амо–р'амѣѣа, 'око–'очи, уш'е–уши*.

Именките од типот *коѣл'е, ѣѣл'е*, главно, деминутиви, множината ја образуваат со наставката *-ѣѣа*, сп. *коѣл'е–коѣл'ѣѣа, ѣѣл'е–ѣѣл'ѣѣа, с'еме–с'емеѣа* итн.

Сите именки од среден род на *-иѣе* множината ја градат со наставката *-иѣа*, сп. *гв'ориѣе–гв'ориѣа, игр'алиѣе–игр'алиѣа, кач'иѣе–кач'иѣа* и др.

Специфичност во беровскиот говор претставува изразувањето на дативот со помош на членот кај машките двосложни имиња што завршуваат на -о, сп. *Бр'анкоџе*, *В'анчоџе*, *Г'ашоџе* и др.

Машките имиња што завршуваат на консонант (л, л', м, н) вокативната форма ја градат со наставката -е, сп. *Кем'але*, *Гавр'ил'е*, *Ефџ'име*, *Дам'јане* и др., а вокативната форма кај женските имиња завршува на -о, на -е или на основата, сп. *Ан'еџо*, *Г'орице*, *Габри'ела* и др.

За точно означување на некој роднина, без употреба на личното име, се користи членската морфема, сп. *ч'ичоџе*, *б'аџкоџе*, *д'едоџе*, *д'оџкаџа*, *с'есџраџа* итн.

Авторот ги приведува следните форми на заменките:

1) на личните заменки: *јас* (*ј'азе*, *ј'азека*), *м'ен(е)* // *м'ен(е)* *ме*, на *м'ен(е)* *ми*; *џи* (*џ'изе*, *џ'изека*), *џеџ* (*џ'ебе*, *џ'ебека*) (*џе*), на *џеџ* (на *џ'ебе*, на *џ'ебека*); *он*, *н'его* // *н'его* *го*, на *н'его* *му*, *он'а*, *н'еа* // *н'еа* *'а*, на *н'еа* *џ*, *он'о*, *н'его* // *н'его* *го*, на *н'его* *му*, – *н'ие* (*н'иека*), *нас* (*н'азе*, *н'азека*), на *нас* (на *н'азе*, на *н'азека*); *в'ие* (*в'иека*), *вас* (*в'азе*, *в'азека*), на *вас* (на *в'азе*, на *в'азека*); *он'и*, *них* *џ*, на *них* *им*; 2) на лично-предметните заменки: а) прашални: *кој*, *кој'а* (и: *ко'а*), *ко'и*; *што* (и: *шо*); *ч'и*, *чи(ј)'а*, *чи'е*, *ч'ии*; на *кој*, на *ко(ј)'а*, на *ко'е*, на *ко'и*; на *ч'и*, на *чи(ј)'а*, на *чи'е*, на *ч'ии*, б) за изразување неопределеност: *некој*, *неко(ј)'а*, *неко'е*, *неко'и*; *нешчо*; *ед'ин* (и: *ед'ен*), *едн'а*, *едн'о*, *едн'и*, в) одречни: *н'икуј*, *н'икоа*, *н'икое*, *н'икои*; *н'ишчо*, г) општи: *с'екуј* (и: *с'еки*), *с'екоа* (и: *с'ека*), *с'екое* (и: *с'еко*), *с'екуи* (и: *с'екои*), д) сложени: *с'енешчо*, *с'еконешчо*, *'едикојси*, *'едикоаси*, *'едикоеси*, *'едикуиси*; и 3) показни: *џ'ове*, *џ'аа*, *џ'ов'а*, *џ'и(ј)а*; *'оне*, *он'аа*, *он'ова*, *он'и(ј)а*.

Како специфичност кај придавките Бетински ја посочува членската морфема -ие за машкиот род, сп. *деб'елие*, *зел'ение* и др. Интересно е да се одбележи и тоа што заменската придавка за изразување посвојност за женски род е: *нејн*, *нејна*, *нејно*, *нејни*, а од заменските придавки за количе-

ство, покрај заменската придавка *сиие*, во употреба била и заменската придавка *сарад'ан* (сите со ред), којашто се употребувала и плеонастички, сп. *с'иѝе сарад'ан*, и заменската придавка *ѝойѝ'ан*, сп. *Паѝлиц'ане го ѝрод'адох ѝойѝ'ан*.

Интересност предизвикуваат и некои од прилозите, сп. за време: *'онеден*, *н'ошја*, *с'аран*, *осар'ан*, *оц'уѝра* и др.; за место: *в'онка*, *нав'онка* (и: *нанав'онка*) и др.; за начин: *ѝек'а*, *'инак*, *газичк'аѝа*, *мижичк'аѝа*, *ѝ'окорем* и др., особено оние со карактеристичната наставка *-чкаѝа* (*одичк'аѝа*, *седичк'аѝа*, *слейичк'аѝа*); за количество и степен: *'ошче*, *ѝ'овечко* и др.

Од броевите ќе ги посочиме оние со некои говорни карактеристики, сп. *ед'ин* (и: *ед'ен*), *едн'а*, *едн'о*; *два*, *две*; *шес*, *с'едем*, *'осем*; *идин'аесе*; *дв'аесе*, *ѝр'иесе*, *чеѝ'ириесе*, *ѝедес'е*, *шеес'е*, *седемдес'е*, *осемдес'е*, *деведес'е*; *чеѝирсѝ'оѝини*, *седемсѝ'оѝини*, *осемсѝ'оѝини* и др.

Со некоја говорна црта се и следниве предлози: *фов*, *воз*, *врез*, *д'окее*, *ѝрез* и др. сп. *фов гр'обо*; *исѝрави дрв'оѝо* *воз сиг'о*, *воз р'идо*, *воз к'олку ѝ'ари*; *сѝаѝн'а ми врез ног'аѝа*; *д'окее ѝл'аднина*; *ѝрез рек'аѝа*, *ѝрез лей'оѝо*, *ѝ'окри се ѝрез глав'аѝа*, *ѝрез реѝ* итн.

Глаголскиот систем Бетински го разгледува според категориите: вид, начин, време, залог, лице, број и род.

Во врска со видот авторот нагласува дека со претставки и со наставки се добиваат свршени од несвршени глаголи. При добивањето несвршени од свршени глаголи Бетински посочува три начини: 1) глаголите од типот *зайне*, *куѝне*, *ѝагне*, *ѝрејне* видот го менуваат со наставките *-ина* и *-ува*, сп. *буѝина*–*буѝинува*, *зайина*–*зайнува*, *ѝагина*–*ѝагнува*, *ѝрејина*–*ѝрејнува*; 2) несвршени од свршени глаголи се образуваат со наставките *-а*, *-ѝа*, *-в(ј)а*, *-шча*, сп. *ѝуриѝура*, *фане*–*фаѝа*, *осѝави*–*осѝав(ј)а*, *ѝлаѝи*–*ѝлашча*; 3) несвршени од свршени глаголи се образуваат со алтернација

на коренскиот вокал, сп. *ум'ира—'умре*, *зайв'ара—зайв'ори*, *изб'ира—изб'ере* итн.

Граматичката категорија време, нотира авторот, се изразува со следните прости глаголки форми: сегашно време, минато определено свршено и несвршено, и со следните сложени глаголки форми: минато неопределено свршено и несвршено време, предминато време, идно време, минато-идно време и идно прекажано време.

Наставки за сегашното време се: *-м*, *-иш*, *-џ*, *-ме*, *-иџе*, *-а* (кај глаголите од *а*-група), *-а*, *-иш*, *-и*, *-им(е)*, *-иџе*, *-аиџ* (кај глаголите од *и*-група), и *-а*, *-еш*, *-е*, *-ем(е)*, *-еџе*, *-аиџ* (кај глаголите од *е*-група).

Глаголот *сам* ги има следните форми: *јас сам*, *иџи си*, *он (он'а, он'о) е*, *н'ие сме*, *в'ие сџе*, *он'и са*.

Наместо глаголот *сака* во беровскиот говор се употребува глаголот *иска* со следнава парадигма, сп. *јас 'искам*, *иџи 'искаш*, *он (он'а, он'о) иска*, *н'ие 'искаме*, *в'ие 'искаџе*, *он'и 'искаа*, а глаголот *нек'е* ги има следните форми: *јас н'ек'у*, *иџи нек'еш*, *он (он'а, он'о) нек'е*, *н'ие нек'ем(е)*, *в'ие нек'еџе*, *он'и нек'аиџ*.

За минатото определено несвршено време авторот ги приведува наставките *-х*, *-ше*, *-ше*, *-хме*, *-хџе*, *-а*, нагласувајќи дека се образува и од несвршени и од свршени глаголи. Освен тоа, тој ги приведува и формите од помошниот глагол 'сум', сп. *јас бех*, *иџи б'еше*, *он (он'а, он'о) б'еше*, *н'ие б'ехме*, *в'ие б'ехџе*, *он'и б'еа*.

Наставки за минатото определено свршено време се: *-х*, *-џ*, *-џ*, *-хме*, *-хџе*, *-а*. Авторот ја приведува парадигмата на глаголот *з'ема*, сп. *јас зем'ах (зех)*, *иџи зем'а*, *он (он'а, он'о) зем'а*, *н'ие зем'ахме (з'ехме)*, *в'ие зем'ахџе (з'ехџе)*, *он'и зем'аа (з'еа)*.

За минатото неопределено несвршено време авторот ги приведува следниве парадигми, сп. *јас сам вик'ал*, *-а*,

-а, *ѿи си вик'ал*, -а, -о, он (е) *вик'ал*, он'а е *вик'ала*, он'о е *вик'ало*, н'ие сме *вик'али*, в'ие сѿе *вик'али*, он'и са *вик'али*; – *јас сам нос'ил*, -а, -о, *ѿи си нос'ил*, -а, -о, он (е) *нос'ил*, он'а е *нос'ила*, он'о е *нос'ило*, н'ие сме *нос'или*, в'ие сѿе *нос'или*, он'и са *нос'или*; – *јас сам мин'ал*, -а, -о, *ѿи си мин'ал*, -а, -о, он (е) *мин'ал*, он'а е *мин'ала*, он'о е *мин'ало*, н'ие сме *мин'али*, в'ие сѿе *мин'али*, он'и са *мин'али*, а за минатото неопределено свршено време авторот ги приведува парадигмите на глаголите *извика*, *износи* и *измие*, сп. *јас сам извик'ал*, -а, -о, *ѿи си извик'ал*, -а, -о, он (е) *извик'ал*, он'а е *извик'ала*, он'о е *извик'ало*, н'ие сме *извик'али*, в'ие сѿе *извик'али*, он'и са *извик'али*; – *јас сам износ'ил*, -а, -о, *ѿи си износ'ил*, -а, -о, он (е) *износ'ил*, он'а е *износ'ила*, он'о е *износ'ило*, н'ие сме *износ'или*, в'ие сѿе *износ'или*, он'и са *износ'или*; – *јас сам изм'ил*, -а, -о, *ѿи си изм'ил*, -а, -о, он (е) *изм'ил*, он'а е *изм'ила*, он'о е *изм'ило*, н'ие сме *изм'или*, в'ие сѿе *изм'или*, он'и са *изм'или*.

Во врска со предминатто време Бетински предава две парадигми: едната парадигма, образувана од глаголот 'сум' во минато определено несвршено време и глаголската л-форма од глаголот што се менува, сп. *јас бех куй'ил*, -а, -о, *ѿи б'еше куй'ил*, -а, -о, он б'еше куй'ил, он'а б'еше куй'ила, он'о б'еше куй'ило, н'ие б'ехме куй'или, в'ие б'ехѿе куй'или, он'и б'еа куй'или, а другата образувана од глаголот 'сум' во минато неопределено време и глаголската л-форма од глаголот што се менува, сп. *јас сам бил зем'ал*, *ѿи си бил зем'ал*, он е бил зем'ал, он'а е бил'а зем'ала, он'о е бил'о зем'ало, н'ие сме бил'и зем'али, в'ие сѿе бил'и зем'али, он'и са бил'и зем'али.

Идното време, забележува авторот, се образува со партикулата *ке* и формите на сегашното време на глаголот што се менува, сп. *јас ќе 'ода*, *ѿи ќе 'одиш*, он (он'а, он'о) *ќе 'оди*, н'ие *ќе 'одим(е)*, в'ие *ќе 'одиѿе*, он'и *ќе 'одаѿи*.

Негираното идно време се образува од глаголот *н'еку* и партикулата-сврзник *да*, сп. *н'еку да 'ода*, односно со глаголот *н'ема* и партикулата-сврзник *да*, сп. *н'ема да г'одја* итн.

Минатото-идно време се образува со партикулата *ке* и формите на минатото определено несвршено време на глаголот што се менува, сп. *јас ќе 'одех, ти ќе 'одеше, он (он'а, он'о) ќе 'одеше, н'ие ќе 'одехме, в'ие ќе 'одехте, он'и ќе 'одеа*, а негирањето на ваквите искази се врши со помошта на *нек'ех да* и *н'емаше да*, сп. *нек'ех да 'ода*, односно *н'емаше да 'ода* итн.

Парадигмата на идното прекажано време се гради од партикулата *ке* и формите на минатото неопределено време на глаголот што се менува, сп. *јас ќе сам од'ил, ти ќе си од'ил, он ќе е од'ил, он'а ќе е од'ила, он'о ќе е од'ило, н'ие ќе сме од'или, в'ие ќе с'ите од'или, он'и ќе са од'или*, а негирањето се искажува на следниве начини, сп. *неке да сам од'ил* (и: *нек'е-а сам од'ил*), односно *нем'ало да 'ода* итн.

Кај образувањето на можниот начин нема ништо не-обично, сп. *јас би вик'ал, ти би вик'ал, он би вик'ал, он'а би вик'ала, он'о би вик'ало, н'ие би вик'али, в'ие би вик'али, он'и би вик'али*.

Целоста „Морфологија“ авторот ја завршува со прегледот на именските форми на глаголот, од кои ги истакнуваме специфичностите кај глаголската л-форма и кај глаголскиот прилог.

Необичност кај глаголската л-форма е множинската наставка *-ли*, сп. *вид'ели, каж'али, фрл'или* и др. Тој ја посочува и посебноста на формите на глаголите: *ош'ел* < отишол, *дош'ел* < дошол, *вр'ол* < вршел и др.

Кај глаголскиот прилог авторот нагласува дека, освен образувањето со наставката *-еки*, сп. *вис'ееки, нос'ееки, од'ееки*, посебност на беровскиот говор е образувањето со наставката *-чкаија*, сп. *висичк'аија, маичик'аија, сечичк'аија* итн.

Во целоста „Синтакса“ (121–129) авторот се задржува на редот на зборовите, на особеностите на предметот,

на прашалните искази, на изразувањето на негацијата и на посвојноста и на сложените реченици.

Во врска со редот на зборовите Бетински нагласува дека во беровскиот говор кратките заменски форми никогаш не стоеле во почетокот на реченицата, но во реченицата тие најчесто стоеле пред глаголот, сп. *На ѱ'аѱе го среѱн'ал ед'ин чов'ек и му р'екол: Ј'азе 'имам ед'ин кон, да го оѱк'араиш на ѱ'аѱа и да го нај'оѱиш* и др., а во помал број примери можеле да стојат и по глаголот, сп. *Забр'али го оѱи ѱ'ука, вод'или го, вод'или го – до гр'обишчаѱа* итн.

Кога кратките заменски форми стоеле пред глаголот, меѓу нив и глаголот можело да има и додатоци, сп. *И з'еѱо го ѱ'осле ѱиѱ'ал* и др. Иако нема доследност, почесто долгата и кратката заменска форма во ист исказ оделе пред глаголот, сп. *Он сег'а м'ене ќе ме јад'еше* и др., а поретко долгата заменска форма одела по глаголот, сп. *Он ме одв'еде м'ене д'ома* итн.

И помошниот глагол 'сум' не можел да стои во почетокот на реченицата, сп. *Реш'ил сам да 'осѱана д'ома*, но кога е присутна лична замена, тогаш помошниот глагол 'сум' можел да стои пред основниот глагол, сп. *Јас сам реш'ил да 'осѱана д'ома* и др.

При удвојувањето на директниот предмет авторот забележува дека редот на зборовите во реченицата е слободен, при што, помеѓу другите, ги приведува следниве примери, сп. *М'ене ме уѱей'а – Уѱей'а ме м'ене – Т'ове ме м'ене уѱей'а – М'ене ме ѱ'ове уѱей'а – Уѱей'а ме ѱ'ове м'ене – Т'ове ме уѱей'а м'ене – М'ене ѱ'ове ме уѱей'а – Уѱей'а ме м'ене ѱ'ове* итн.

Специфичност на беровскиот говор е партикулата *ле* во прашалните искази, сп. *Дојд'е ле баиш'а ѱи? Ќе 'одиш ле на ѱаз'ар? Ќе си 'одиш ле?* и др.

Според авторот особеност на беровскиот говор е и изразувањето на негацијата со *не*, придружена со заемката од турскиот јазик *ич*, сп. *Ич не до'одиш* со значење 'ни малку (не до'одиш)' и сл.

Посвојноста се изразувала со кратките заменски форми за индиректен предмет, сп. *башч'а му, м'аке му, деџи му, браџи му, сесџир'а џи, шч'ерка ми* и сл., кои во говорот се чувствувале како слеани.

За изразување посвојност, забележува авторот, се употребувале и посвојните придавки изведени од лични имиња, сп. *Кол'ово кон, Пер'оваџа кол'уба, Г'ол'коваџа к'ашча* итн.

За разлика од предлогот *на*, кој се употребувал за изразување посвојност, сп. *Там е к'ашчаџа на син'о му* и др., предлогот *од* не се употребувал за изразување посвојност.

Кај сложените реченици авторот ја нагласува честата употреба на сврзникот *џа* кај составните реченици, сп. *Тија две к'ози са две еџир'ви, џа заџов'а са се б'или* и др.; активноста на сврзниците '*ама, 'ами* и *а* кај спротивните реченици, сп. *Он се фџас'а, 'ама не дојд'е, За дуџ'аџа не б'еше ми ч'удно, 'ами коз'иџе зашч'о се б'ијаџи?*, *Ке а иск'араа а цар'о ке з'еме др'уга* и сл.; заменката *шчо* во релативна служба кај релативните реченици, сп. *Не, ке фл'езеџе да в'идиџе шчо 'има в гр'обо* и др.; доминантниот сврзувачки збор *куг'а* кај временските реченици, сп. *Куг'а си ошл'и, домак'иниџе му рекл'и* и др.; употребата на сврзникот '*ако* кај условните реченици, сп. *А, 'ако цар'ицаџа р'оди м'ашко – ке е цар'ица* итн.

Во Заклучокот, предаден и на англиски јазик /Conclusion/ (131–141), авторот ги дава следниве поважни црти на беровскиот говор од областа на фонологијата: 1) основната замена /a/ на носовката **ɔ* сп. *м'ака, р'ака* и др., и спорадичните рефлексии /e/ и /y/, сп. *деб'ок, фн'еџре (фн'еџри)* и др., односно *г'ужва, суй–суд'о* и др., 2) проте-

тичкото /в/ во почетната позиција, сп. *в'аглен*, *в'ајлок* и др., 3) основната замена /е/ на носовката *ѣ, сп. *бер'е*, *век* и др., со исклучок на /у/ во *ѣужба* и /и/ во *ичим'ен*, 4) трага од мешањето на носовките во лексемата *јаз'ик*, 5) основната замена /е/ на *ѣ, сп. *б'ега*, *в'ежја* и др., но: *џаг'ило*, *џал*, *џ'ани* и др., 6) вокализацијата на еровите *ъ>/о/, сп. *б'очва*, *брег'о* и др., односно *ъ>/е/, сп. *б'олен*, *ден* и др., 7) групата *свъ- дала *џаф-*, сп. *џави'и*, *џафи'ок* и др., 8) различните вредности за секундарниот ер *ъ, сп. /а/: *лаж'а*, *магл'а* и др.; /е/: *с'егем*, *'осем*; *'едер*, *'иш'ер* и др.; /и/: *'огин*, /о/: *р'екол*, *с'екол* и др., 9) рефлексот /р/ на вокалното *г, сп. *брс*, *врб'а* и др., дури и во почетокот на зборот, сп. *рб'еи*, *рж'и'а* и др., 10) рефлексот /ѧ/ на вокалното *ј, сп. *вѧк*, *в'ѧна* и др., но: *з'олва*, *ј'абака*, *Б'угарин*, 11) вредноста /иш/ на прасловенските групи /*tj, *kt'/, сп. *к'ашча*, *л'ешча* и др., но: *бож'ик*, *в'еке* и др., во наставката за глаголскиот прилог *-(е)ки*: *бер'ееки*, *нос'ееки* итн., 12) редовниот континуант /жр/ за прасловенската група /*dj/ сп. *в'ежја*, *межр'а* и др., – во *-жја* кај итеративните глаголи: *в'ижја*, *р'ажја* итн., но: *м'еѓу*, *м'уѓу*, 13) промената на некои вокали на современ план, сп. *а>е*: *ч'елеи*, *ч'еке* и др., *о>у*: *гул'ем*, *д'окиур* и др., *е>и*: *ед'ин*, *е>у*: *м'уѓу*, 14) честото удвојување на истородните вокали во непосреден допир, сп. /аа/: *ба'ачка*, *вјаан'ица* и др.; /ее/: *в'еене*, *глед'ееки* и др.; /иш/: *ишин'а*, *и'иш* и др.; /уу/: *буун'а*, *м'ууне* и др., 15) постоењето на гласот /у/ како звучна варијанта на гласот /х/, сп. *еул'а*, *дуун'а* и др., 16) реализацијата на полумекото /л'/, сп. пред вокалот /а/: *бел'а*, *белузл'ав* и др., пред вокалот /о/: *босил'ок*, *л'ока* и др., пред вокалот /у/: *бл'ува*, *бл'уи'кав* и др., пред консонантот /к/: *б'ел'ка*, *б'ол'ка* и др., на крајот од зборот: *в'азол'*, *дрк'ол'* и др., но: приведените примери со мекото /љ/ „по артикулација исто како српското /љ/“ сметаме дека не соодветствуваат на беровскиот говор, 17) реализацијата на гласот /к/, сп. *бож'ик*, *в'еке* и др., во наставката за глаголскиот прилог *-(е)ки*: *бер'ееки*, *зим'ееки* и др., во зборовите од туѓо потекло: *берек'еи*, *кибр'иш* и др., во множинските форми на

именките и на придавките, сп. *б'уќи*, *г'асќи*; *кр'ефќи*, *сл'аиќи* и др., и случаите зад */j/* и зад мека согласка, сп. *м'ака*, *б'ел'ка* и др., 18) незавршениот процес во врска со гласот */x/*, кој на почетокот на зборот и во меѓувокална позиција се губи, сп. *аб'ер*, *'иштер* и др., *му'а*, *си'ре'а* и др., т.е. во средината на зборот пред согласка и на крајот од зборот се чува, сп. *б'ехме*, *'охка*; *бух*, *си'рах* и др., 19) чувањето на гласот */в/* во меѓувокална позиција, сп. *гов'его*, *йолов'ина* и др.

Како најкарактеристична црта на беровскиот говор, нотира авторот, е акцентот и тоа по неговото место и по неговата честа морфолошка улога. Според местото тој е слободен, што значи дека тој може да стои на сите слогови во повеќесложните збороформи кога не е ограничен од морфолошки причини, сп. *важ'е*, *добрин'а*; *бог'аи*, *гул'ем*; *к'амен*, *мал'ечок*; *б'аница*, *в'ариво*; *б'еловина*, *з'айоведник* и др. Во однос на парадигмата тој е парадигматски во повеќето случаи, освен кај глаголите и кај некои именки.

На морфолошки план авторот како специфичност на беровскиот говор ги изделува следниве црти: 1) членската мофрема *-о* кај именките од машки род на консонант, односно членската морфема *-е* кај именките од машки род кои завршуваат на консонантите */ш*, *ж*, *н*, *р/*, сп. *дош-дожм'е*, *нож-н'ож*, *ду'ан-дуањ'е*, *сам'ар-самар'е* итн., 2) членувањето на личните и на роднинските имиња, сп. *В'анчоије*, *Ил'оије* и др., односно *м'амаша*, *и'аишкотије* и др., 3) множинската наставка *-ове*, 4) множинската наставка *-е*, сп. *кол-коље*, *кон-коње*, *самар-самар(ј)е* и др., 5) множинската наставка *-иша* кај именките од среден род што завршуваат на *-е*, 6) немањето посесивно значење на предлогот *од*, 7) посвојната замена за женски род *нејн*, *-а*, *-о*, *-и*, 8) показните заменки *'оне* (*чов'ек*, *кон*), *он'аа* (*жен'а*, *к'ашча*), *он'ова* (*деи'е*, *иел'е*), *он'ија* (*к'оње*, *ж'ени*, *д'еца*), 9) формите *(ј)е* и *са* од глаголот *сам 'сум'*, коишто редовно се употребуваат во 3 лице во сложените глаголски времиња, и 10) личната замена за 3 лице – *он*, *он'а*, *он'о*, *он'и*.

Од областа на синтаксата Бетински ги истакнува следните особености на беровскиот говор: 1) употребата на кратките заменски форми и пред и по глаголот, 2) сличната употреба и на долгите заменски форми, сп. *М'ен(е) ме одв'еде он, Он ме одв'еде м'ене* и др., 3) употребата на формите *(j)е* и *са* од глаголот *сам 'сум'* во минатото неопределено време, сп. *он (j)е дош'ел, он'и са ошл'и, дош'ел је он, ошл'и са он'и* и др., 4) употребата на партикулата *ле* во прашалните реченици, сп. *Дојд'е ле? Ќе 'одиш ле?* и др., 5) изразувањето на посвојноста со предлогот *на*, сп. *дал'и му а на н'его, на н'еговајѝа к'ашча ѝур'ија* знак итн.

Во монографијата *Беровскиот говор* Бетински приложува фонолошки записи на 16 народни песни и на четири народни приказни, забележани од авторот; дијалектна карта на македонскиот јазик, изработена од Божидар Видоески, а преземена од книгата на Ж. Бошњаковиќ *Македонски јазик* (Нови Сад, 1986); речник од околу 1900 заглавни единици; одделните рецензии од проф. д-р Убавка Гајдова и од проф. д-р Веселинка Лаброска и литература од триесетина библиографски позиции.

Пред да го завршиме приказот на монографијата *Беровскиот говор* од Илија Бетински, сакаме да укажеме на фактот дека има извесна чувствителност на авторот кон родниот крај. Помеѓу другото, тоа се изразува при посветата на делото на своите браќа: Аце (Атанас), Љупчо, Тимчо (Ефтим) и Бранко и на сите други Македонци. Освен тоа, таа чувствителност се изразува и на корицата на книгата, каде што на предната страница е предадена постара фотографија со машко оро и свирачи, а на задната страница е предадена фотографија во боја, на која се прикажани петмина средовечни мажи фатени на оро.

Приклучувајќи се кон позитивните оценки на рецензентките проф. д-р Гајдова и проф. д-р Лаброска, ја истакнуваме вредноста на монографијата *Беровскиот говор* од Илија

Бетински и ја нагласуваме неопходноста од вакви трудови, кои придонесуваат детално да се расветлат специфичностите на македонските говори. И покрај некои неотпорности, сметаме дека монографијата *Беровскиот говор* од Илија Бетински овозможува да се навлезе подлабоко во структурата на беровскиот говор, особено во поглед на акцентскиот систем, на што најмногу посветил внимание самиот автор, навестувајќи го својот приод во почетокот на делото.

ДОЛГОВЕКОВНА ОПСТОЈБА НА МАКЕДОНСКИТЕ ДИЈАЛЕКТИ

(Стојка Бојковска. *Мегленскиот говор*.

Скопје: Институт за македонски јазик

„Крсте Мисирков“ – Скопје,

Посебни изданија, книга 47, Скопје, 2006)

Последниве петнаесетина години Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ во Скопје во едицијата Посебни изданија публикуваше триесетина книги. Мал дел од нив се монографски трудови посветени на одделни говори во егејскиот дел на Македонија. Тоа се делата: *Кајларскиот говор* (1993) од В. Дрвошанов, *Говорот на селото Кула – Серско* (2003) од В. Лаброска и *Лексиката на говорот на селото Чифлицик – Демирхисарско /со крајнок грамајички опис/* (2004) од С. Давкова-Ѓоргиева. Во 2006 година, во годината кога се навршија 80 години од смртта на Крсте Петков Мисирков (1874–1926), Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ во Скопје во едицијата Посебни изданија го објави монографскиот труд *Мегленскиот говор* од Стојка Бојковска, посветен на односниот говор во егејскиот дел на Македонија.

Монографијата е поделена, главно, на два дела: на аналитичен дел и на прилози. Во аналитичниот дел спаѓаат следниве целости: „Фонологија“ (11–58) и „Морфологија“ (59–119). Ним им претходат Предговор (5–6) и Увод (7–10), а се заокружени со: Скратеници и транскрипција (121–122) и

Литература (123–130). Во „Прилозите“ влегуваат: Речникот на туѓи и поретки зборови (133–155), Текстовите (157–183), Списокот на информаторите (185), Картата на мегленската област и Електронскиот оптички диск (ЦД-РОМ).

Уште на почетокот од монографијата авторката забележува дека „областа Меглен денес се наоѓа во државните граници на соседна Грција,...обиколена со планините Кожуф, Кајмакчалан и Пајак, и од југ со комуникацијата Воден–Лерин“. По определувањето на границите на мегленската околија, чиј административен и економски центар е гратчето С’ботско, Бојковска дава краток преглед на досегашните проучувања на мегленскиот говор од страна на К. Младенов, В. Думев, С. Романски, М. Ивковиќ, М. Д. Томчева, Б. Видоески и на др.

Македонската дијалектологија мегленскиот говор го третира во групата на долновардарските говори, кои припаѓаат на југоисточното македонско наречје. Зборувајќи за дијалектните особености на овој говор, кои го претставуваат како засебна говорна целина, авторката ќе нагласи дека „не ги исклучуваме и безезите на него како преоден говор“. При тоа, таа изделува три групи говорни особености.

Во првата група ги вбројува говорните особености, коишто го поврзуваат мегленскиот говор со југоисточното македонско наречје, и тоа: редукцијата на неакцентираните вокали (*џлџдн’ина*, *зил’ен*, *восук*), појавата на протетичкото *в* (*вџглин*, *вџже*, *вџд’ица*), промената на некои консонантски групи: *сч* во *ич* (*мошче*, *грошче*), генерализирањето на номинативната форма кај сопствените именки (*Марко*, *на-М’арко*, *су-М’арко*), отсуството на членските форми на *в* и *н*, аналитичниот начин на изразување на дативот кај заменките и кај именките (*на-м’ене*, *на-в’ас*, *му-реч’е на-м’ајка-му*, *му-дџд’е на-м’ајка-му*), отсуството на *џ* во 3 лице еднина на сегашното време (*гледа*, *седе*, *џие*), формата *сџ* во 3 лице множина од глаголот ‘сум’, предлогот *у* место стариот предлог *въ* (*џујд’е*

у-н'ас, улиз'е у-кујќаѿа), отсуството на некои деминутивни суфикси (-уле) и др.

Во втората група ги вбројува говорните особености, коишто го поврзуваат мегленскиот говор со западното македонско наречје, и тоа: промената на цвь- во цу- (цуѿи, цуѿе), множинската наставка -ови (брегуви, долуви), кратката множинска форма и (и-вид'е л'ујѿу), местото на кратките заменски форми пред глаголот (ма-вид'е), испуштањето на помошниот глагол во 3 лице еднина и множина кај сложените глаголски форми (ѿѿ'о јѿд'ел), употребата на сложените глаголски форми од типот има дојдено (имѿм рѿбуѿув'ану) и сум дојден (сѿм дујд'ена), употребата на двојниот објект (а-вид'е ж'енаѿа-му, му-дѿде на-м'ајк-му) и др.

Во третата група авторката ги наведува дијалектните особености во мегленскиот говор, кои се „незавршени и подложни на нови промени“: развојот на *q, *ъ, *г, *ј, на групите *črět-, -сѿи, -ѿѿи, *ј (*kt'), *dj, ѿѿј, дѿј, лѿј, нѿј, на гласот х и на акцентот; отсуството на избројаната множина на -а (две к'ојне), паралелните множински форми со -ѿјна и -ниѿѿа (-ниѿѿча) кај именките од среден род (ѿул'ѿјна, имин'ѿѿѿа, јариѿѿча), колебањето во родот кај именките (в'о к'ојнуѿи, в'о д'ејѿу, л'ошу-чув'ек, игн'о мѿѿи), истовремената употреба на демонстративните заменки со определена форма од именката (в'а м'омѿа гу-вид'ела), паралелната употреба на личните заменки за 3 лице ѿо(а), ѿа(а), ѿѿ(ја) // он, она, они, кратката акузативна форма за женски род а (а-вид'е), употребата на кратката дативна форма му за сите три рода (му-дѿде на-жениѿа, мѿжуѿи, деѿѿѿу), прегрупирањето на глаголите во две глаголски групи (вика, седе, носе), употребата на повеќе наставки за глаголскиот прилог: -ѿѿѿем, -ѿѿем, -еѿи, -ник (вика'еѿѿѿем, сид'еѿи, ѿѿрчин'ик), формите за глаголската именка на -јне и -ѿѿ(ј)е (викајне, жнаѿѿе, кѿснејѿѿе), отсуството на предминатото време, ретката употреба на сложените форми од типот сакаше да рабѿѿи и сакал да рабѿѿи

и др., кои ја делат мегленската област на поголеми или на помали говорни целисти.

При интерпретацијата на дијалектниот материјал авторката консултирала над 130 библиографски единици, од кои педесетина се на странски јазици.

Во монографијата се нотирали 800 зборови, карактеристични за мегленскиот говор, 18 прозни текстови во фонолошки запис од шест населени места, забележани, главно (16 прилози), од авторката од седум информатори. Освен тоа, во овој дел од монографијата е приложен и Електронскиот оптички диск (ЦД-ROM), во кој има звучен запис на единаесет текстови од мегленскиот говор.

Трудот *Мегленскиот говор* сведочи за долговековната опстојба на еден од македонските говори, надвор од границите на Република Македонија. Благодареејќи на Стојка Бојковска овој говор, обработен според традиционалната македонска лингвистичка школа, пополнува важен дел од нашата дијалектологија, збогатувајќи ја македонистиката со драгоцен научен труд.

Малиот број публикувани монографски трудови, посветени на одделни говори од егејскиот дел на Македонија, кои, помеѓу другото, се основа за обработка на проблемски прашања од областа на македонската наука за јазикот, јасно зборува дека сериозно треба да се пристапи кон проучувањето на македонските говори, особено, на говорите во егејскиот дел на Македонија, кои претставуваат интегрален дел од македонскиот дијасистем.

ОПСЕЖНА ДИЈАЛЕКТОЛОШКА МОНОГРАФИЈА

(Максим Каранфиловски. *Еницевардарскиот говор*.
Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“,
Филолошки факултет „Блаже Конески“, 2013)

Дваесетина години по изработката на еден од малку-те научни трудови од областа дијалектологија на македонскиот јазик (1992), пошироката јавност може да се запознае со еден македонски говор, надвор од границите на Република Македонија. Станува збор за поднасловениот труд, посветен на еницевардарскиот говор, кој денес се наоѓа во егејскиот дел на Македонија во државните граници на нашиот јужен сосед². Судбината како да си поигрува со обелоденувањето на научните трудови од споменатата област. По изработката на монографијата за кајларскиот говор (1980), периферен македонски говор, којшто, исто така, се наоѓа во егејскиот дел на Македонија во државните рамки на Република Грција, објавувањето се чекаше до 1993 година. Следуваа дијалектолошките трудови за говори од егејскиот дел на Македонија, изработени врз основа на свои теренски истражувања, од македонските научници: Стојка Бојковска – *Мегленскиот говор*, изработен во 1981 година, а објавен во 2006 година, Коста Пеев – *Кукушкиот говор*, изработен во 1983, а обја-

² Кратка верзија од трудот беше објавена на англиски јазик во 2009 година. (Види: Maksim Karanfilovski. *The Enidže Vardar dialect*. Skopje: Blaže Koneski Faculty of philology, 2009.)

вен во 1987–1988, Нина Димитрова-Шмигер – *Говорот на с. Сничене – Косиурско*, изработен во 1993, а сè уште не-објавен, Веселинка Лаброска – *Говорот на селото Кула – Серско*, изработен во 1997 година, а објавен во 2003 година и Светлана Давкова-Ѓоргиева – *Лексиката на говорот на селото Чифлицик – Демирхисарско /со крајок осврт на грамајичкиот опис/*, изработен во 1997, а објавен во 2004 година. Доблесно ќе беше ако споменатите научни дела беа објавени по нивната изработка во интерес на македонската наука за јазикот, а, особено, во интерес на дијалектологијата на македонскиот јазик. За жал, со тоа завршуваат координираните индивидуални теренски дијалектолошки истражувања на говорите во егејскиот дел на Македонија, но не и нивното публикување.

Во овој прилог нашето внимание ќе го посветиме на дијалектолошката монографија *Еницевардарскиот говор* од Максим Каранфиловски.

Разгледуваното дело содржи вкупно 274 страници, поделено во четири глави: „(Фонологија)“, „Морфологија“, „Синтакса“ и „Лексиката на еницевардарскиот говор“. Овие глави се врамени со Увод и Заклучок. По Заклучокот се дадени следните целости: Речник на покарактеристичните зборови (Тематски) и Текстови. На крајот се предадени Транскрипцијата, Скратениците, Користената литература и Картата на еницевардарскиот говор.

Во Уводот (5–13) авторот ја определува територијата на еницевардарскиот говор, што се наоѓа во егејскиот дел на Македонија, чија источна граница е реката Вардар, односно кукушкиот говор и делумно солунскиот говор; западната граница се планината Пајак и реката Мегленица, односно мегленскиот, воденскиот и негушкиот говор; северната граница се планината Пајак и Црна Река, односно гевгелискиот говор; а јужната граница се реките Бистрица и Лудија, односно говорот на грчкојазичното население.

Во рамките на еницевардарскиот говор, што е предмет на проучување во оваа монографија, влегуваат 29 населени места со мешано македонско и грчко население од Еницевардарската околија, 14 населби од Гуменциската околија и 7 населби од Солунската околија. Авторот приведува податоци од К'нчов и од Симовски за историјата на населбите и за историјата на жителите од ова подрачје. Имено, во почетокот на XX век територијата на еницевардарскиот говор, според К'нчов, имала околу 50 илјади жители, од кои половината биле Македонци, над 22 илјади биле Турци и муслимани, а другите биле Власи, Евреи, Роми, Черкези и Грци, а според Симовски во 1971 година територијата на еницевардарскиот говор имала околу 97 илјади жители, од кои околу 40 до 50% биле Македонци. Демографските промени, според авторот, настанале, главно, во периодот од 1912 до 1924 година, односно со Првата балканска војна во 1912 година и со Грчко-турската војна во дваесеттите години на XX век, особено по заклучувањето на Лозанската конвенција во 1924 година за размена на населението помеѓу Грција, од една страна, и Бугарија и Турција, од друга страна. Трагични последици и нови преселби донеле Втората светска војна и Граѓанската војна во Грција (1946–1949). Како резултат на сето тоа од околу 90 поранешни населби, во времето на истражувањето само четири села се со мнозински македонски народ, а десетици населби со македонски народ се целосно иселени.

Авторот забележува дека еницевардарскиот говор во досегашната литература бил разгледуван само фрагментарно во рамките на долновардарските говори од страна на В. Облак, Д. Мирчев, М. Ивковиќ, А. Вајан, А. Мазон, П. Лавров, Ј. Поливка, С. Романски, Б. Видоески, Б. Конески, Д. Иванов и др.

Во првата глава „/Фонологија/“ (15–107) Максим Каранфиловски ја разгледува современата состојба на фонетскиот систем, при што се задржува на вокалниот систем,

нагласувајќи дека во односниот говор тој е шесточлен, двостепен и трикласов. Исто така, авторот нагласува дека негова важна карактеристика е редукцијата на неакцентираниите вокали, така што во неакцентирана позиција вокалниот систем функционира со три фонemi: *u*, *ǣ*, *y*.

Во врска со дистрибуцијата на вокалните фонемии *и, ѓ*, у авторот нагласува дека единствено фонемата *ѓ* има извесни ограничувања. Имено, таа не се јавува под акцент во финална позиција: *'окуѓ, л'аѓ, 'ојмаѓ, сигн'амѓ, виг'еиѓ*. Освен тоа, фонемата *ѓ* има и територијални ограничувања. Таа во финална позиција единствено се јавува во областа поблиску до реката Вардар со градот Гуменџа и околните села како и во селата Куфалово, Илиџиево и Постол. Од друга страна, фонемите *а, е, о* без акцент се редуцираат во своите алофони *а, е, о* или преминуваат во *ѓ, и, у*, освен во финалните отворени слогови во вокативната форма на именките: *бр'аџе, в'уџе, б'або, г'еџо* и др. Во централниот дел на ениџевардарскиот говор, односно во Ениџе Вардар и во околината, каде што не се врши целосна редукција на неакцентираниите вокали, во финална позиција како ознаки за женски или за среден род и како глаголски наставки се јавуваат фонемите *а, е, о* или нивните алофони *а, е, о*: *гл'ава, виг'еа, г'еџе, ѓ'еџе, бр'аџно, в'еџо* итн.

Во однос на бивокалните секвенци авторот нагласува дека вокалната секвенца од две *a* се доближува до изговорот на едно долго *a*.; на пр. *гув'јаа*, *ѿ'аа*, *вик'аа* итн.; вокалната секвенца од две *e* се доближува до изговорот на едно долго *e*.; но не се изедначува напoлно: *бл'ее*, *в'ее*, *гр'ее* итн.; вокалната секвенца од две *и* е најчеста: *зм'иш*, *син'ишиѿе*, *ѿишв'ица*, *м'ишиш*, *м'ишх*, *Д'ишвиц*, *ишиц'ишиц* итн.; вокалната секвенца од две *у* е мошне ретка: *о'ууѿ ден*; вокалната секвенца од две *ѿ* се јавува во 3 лице множина на имперфектот: *в'икѿѿ*, *гл'егѿѿ*, *'имѿѿ* итн., односно и во два примера од Гуменца: *бл'ѿѿ* и *вр'ѿѿ*, која се доближува до изговорот на едно подолго *ѿ*.; додека вокална секвенца од две *o* не е нотирана.

Разгледувајќи ги вокалните секвенци од два различни вокала, авторот ги групира според вториот член на секвенцата. Најпрвин ја разгледува секвенцата вокал + *a*, притоа забележувајќи дека ваква секвенца е можна само ако *a* е под акцент и тоа само со вокалите *и* и *у* како први членови во медијална позиција: *жни'ал*, *ду'аѓа* и др. Секвенците со неакцентирано *a* како втор член во крајните отворени слогови, забележува авторот, се среќаваат само на подрачјето во кое крајниот отворен слог не подлежи на редукција. Забележливо е отсуството на секвенци со *ѣ*. Потоа ги разгледува секвенците со *e* како втор член и забележува дека тие се можни само ако *e* се наоѓа под акцент и тоа во медијална позиција, односно во финална позиција кај глаголите во 3 лице еднина на презентот: *би'ено*, *ви'ел*, *гу'ено*, *ну'ември*, *уб'уе*, *чу'е* и др. Секвенцата *ѣе* е забележана во изолирани примери: *знѣ'ел* и *ѣр'ѣе* во островски ареали. Секвенците на *a*, *o* со *e* се можни само во финална позиција кога *e* не е под акцент: *ла'е*, *ѣк'ае*, *го'ое*, *гн'ое* и др. На трето место ги разгледува секвенците со *и* како втор член, притоа забележувајќи дека вокалите *a*, *e*, *o* можат да стојат во првиот дел од секвенцата само ако акцентот паѓа на нив: *вј'аих*, *кр'аиѣѣа*, *уд'аи*; *ѣр'еиска*, *гр'еиѣе*, *услиѣ'еиѣи*, *л'еи*; *м'ои*, *го'оиѣи*, *кр'оих* и др. Во секвенците со *у* акцентот може да стои и на *у* и на *и*: *дву'иѣа*, *кру'ил*, *суб'уиѣи*; *куж'уи* и др. Секвенцата со *ѣ* се јавува единствено во медијална позиција: *ѣѣиѣж'ина*, *Влѣ'инка*, *нѣ'ис* и др. На четврто место авторот ги разгледува секвенците со *o* како втор член. Притоа, тој забележува дека овие секвенци се поограничени. Имено, тие можат да се јават со акцент и тоа само во медијална позиција, а без акцент се јавуваат во финална позиција, најчесто во вокативните форми: *гри'оѣа*, *би'оѣѣѣи*, *ѣри'оѓа*, *нѣ'оѓа*, *вл'ао*, *сн'ао*, *зм'ео*, *зм'ио*, *с'уо* итн. На петто место се разгледуваат секвенците со *у* како втор член. Авторот забележува дека овие секвенци се јавуваат само во медијална позиција: *вр'ауѣѣ*, *м'еуѣѣ*, *би'ул*, *мили'ун*, *биул'иѣа*, *вр'ѣуѣѣ*, *нѣ'уѣѣ* и др. Од нив територијал-

но е ограничена секвенцата *оу*: *гр'оуѝ* и *м'оуѝ* во Гуменца, односно *к'оулку*, *ѝ'оукуву* во островски ареали. Извесна специфичност во врска со оваа секвенца се јавува во пунктот Баровица, каде што се застапени сите вокали во комбинација со *у* во медијална и во финална позиција: *глио'ау*, *кисн'ауме*; *з'еу*, *ур'еуѝ*, *изгур'еуѝе*; *вид'оу*, *сид'оуме*; *згриш'иу*, *ѝр'иуѝе*; *л'агѝу*, *'ораѝуме* итн. На крајот од вокалните секвенци со два различни вокала, авторот ги разгледува секвенците со вокалот *ѝ* како втор член. Тој нотира дека во поглед на позициската застапеност овие секвенци се јавуваат во медијална и во финална позиција. Секвенцата *аѝ* се среќава кај формите на презентот од некои глаголи: *вј'аѝм*, *дуѝк'аѝѝ* и др.; секвенцата *еѝ* најчесто се среќава кај формите на презентот и на аористот: *л'еѝм*, *л'еѝѝ*, *услиѝ'еѝм*; *л'еѝѝѝ*; *бл'еѝ*, *л'еѝ*, *н'еѝ*; *сѝр'еѝ* и др.; секвенцата *иѝ* во медијална позиција се среќава кај формите на презентот од некои глаголи: *жн'иѝм*, *ѝ'иѝѝ* и др.; односно кај формите на аористот и на имперфектот, и кај именки и заменки во финална позиција: *кус'иѝ*, *ѝ'ериѝ*, *бичк'иѝ*; *в'иѝ* и др.; секвенцата *оѝ* се среќава најретко, но се јавува во сите позиции: *'оѝѝ*, *воѝѝа*, *ки г'оѝѝ*, *с'оѝ*, *дујг'оѝ* и др.; секвенцата *уѝ* е многу ретка. Се среќава во Гуменца и во селата Баровица, Вадришта и Крушари: *в'идуѝ*, *м'уѝ*, *с'уѝ*; *уб'уѝ* и др. Карактеристично е тоа што оваа секвенца се јавува во медијална позиција под акцент и во финална позиција со и без акцент.

Нужно внимание авторот посветува на редукцијата на вокалите. Најпрвин оваа појава ја проследува на поширок план – во долновардарските говори, а потоа се задржува на еницевардарскиот говор. Авторот регистрира дека врз степенот на редукцијата влијаат местото на акцентот, соседните фонеме и позицијата во зборот. Во зависност од степенот на редукцијата, неакцентираните вокали *а*, *е*, *о* можат да бидат делумно редуцирани со измена на нивниот квантитет и да се изговараат како алофони *а*, *е*, *о* или можат да бидат целосно

но *e* > *ă*: *ăдн'а ж'ена и ăдн'о мѣш* (во Енице Вардар); б) во медијална позиција – *e* > *и*: *вудин'иџа, гувид'ар, нив'есийичка; вил'ик, див'еийи, ѝисукл'иф; дивид'есий, сидумд'есий, чий'ири; визд'ен, дин'еска, нѣидн'ѣш; виз'ан, жин'еѣ, лигн'аѣ; мий'ејна, ѣлий'ејна, сиј'ајна; ѣиј'аки, ѣриг'еки, сич'еки; бир'ајѣа, гриј'ајѣа, зив'ајѣа; мис'их, мий'ех, ѣич'ех; рич'ел, сид'ел, чий'ел; ѣриг'аѣех, ѣриж'ивѣѣ, ѣризим'а итн.,* но во Илициево *e* > *ă*: *дăѣ'енџа, дăч'ијна, ѣѣрв'еѣѣ* (во слогови пред акцентот); – *e* > *и*: *б'елик–б'елизи, л'ебий, 'елин; вр'еме–вр'емийѣ, м'оре–м'ориѣ, сл'анџе–сл'анџиѣ; д'евий, д'есий, сидумд'есий, усумд'есий; ѣ'улих, сѣ'оихна, н'осих-ѣѣ; вр'един, к'орин, л'есин; в'ениџ, ј'адиџ, сѣ'ариџ итн.,* но *e* > *ă* (на целата територија) *идин'ајсѣѣ, двăн'ајсѣѣ, дв'ајсѣѣ; в'иѣѣл, 'орăл, ѣ'еѣѣл; в'ечăр, г'уѣѣѣр, д'евăр; во Илициево и Куфалово: б'олин, в'адин, в'ăглин // гл'аđан, к'амăн, ремăн; во Крушари: дивид'есѣѣ, сидумд'есѣѣ* (во слогови по акцентот); в) во финална позиција – *e* > *и*: *гр'озди, здр'ави, ј'ајџи; в'еи, в'ăрни, сн'ежи; ј'адиѣи, ј'адиѣѣи, н'осиѣи, н'осиѣѣи; викн'ами, викн'аѣѣи; снѣи, сви//сă; б'еѣи, б'еѣи, б'еѣѣи; б'умѣѣѣи, кн'игѣѣѣи, бл'аѣѣѣи, Сл'ивѣѣѣи; 'оѣѣѣи, уѣѣк'ăди* во Корнишор, но во источниот дел, во селата Илициево, Куфалово и Постол, како и во градот Гуменџа со околните села *e* > *ă*: *б'ебă, ѣ'елă, мăг'арă; в'ăрнă, г'ăрмă, с'ечă; бр'иѣѣѣмă, бр'иѣѣѣѣѣ, в'идѣѣмă, в'идѣѣѣѣѣ; гр'еѣѣѣѣ, гр'еѣѣѣѣѣ, гр'еѣѣѣѣѣѣ; крăд'емă, крăд'еѣѣѣѣ, ѣѣувăр'имă, ѣѣувăр'иѣѣѣѣ; снă, сѣѣѣ, сă; б'иѣѣѣ, б'ихнă, б'ихѣѣѣѣ; вр'аѣѣѣѣѣ, н'осуѣѣ, к'ăлѣѣѣѣѣ; г'орă, д'ејнă, к'ăдă, н'ăѣѣрă; 'абă, в'иѣѣ, мă* итн.

Од другите вокални промени авторот се осврнува на елизијата на вокалите, на асимилацијата, прегласот, лабијализацијата и на нивните алтернации.

Во врска со елизијата на вокалите, авторот нотира дека таа појава тесно е поврзана со редукцијата на вокалите. Неа ја има во различни позиции на зборот: а) пред членска морфема: *висуч'иниџ, р'осиџ, к'осиџ; 'ориу, с'елиу,*

*с'ишйу; ѿлѧн'инйи, р'екйи; б'елйѧ, б'елйу, б'елйи, г'едуф-
йѧ, г'едуфйу, г'едуфйи; м'ојйѧ, м'ојйу, м'ојйи, в'ашйѧ,
в'ашйу, в'ашйи* итн.; *Н'овинйѧ, Буч'алйу, С'адинйи, Б'елйѧ
В'одѧ, Јѧн'акуфйѧ Ч'ешмѧ, Р'уййѣ, Кур'ишйѧ* и др.; *вр'ајйи,
г'ојсйу, Р'ујсйу, рѧн'ејйи, Гѧрд'ијнйи*; б) кај имињата на же-
ните, образувани од имињата на нивните мажи: *Глиг'орѧ,
Кир'илѧ, Ник'олуфѧ* и др.; в) во глаголските форми за 1
и за 2 лице множина на презентот: *в'икмѧ, в'икйѧ, з'идмѧ,
з'ишйѧ, с'ечмѧ, с'ечйѧ* и др.; г) кај партикулата *ке*, крат-
ките заменски форми, сврзникот *да* и сл.: *к-ом, г-ојмѧ, ки
с-изм'ијѧм р'ѧцийѣ, ѿ-ѧр'есѧм'омйѧ, не м-ѧр'есѧ, ѿо г-урр'и,
йи м-урр'и нѧ-м'ен* итн.; д) во мал број нечленувани именки
и прилози: *ј'азвиѧ, к'ол'де, ѿулв'инѧ, н'ајкум*; ѳ) кај именките
й'ашка и *й'инук*, и кај заменките: *во, ва, в'ијѧ*; е) на крајот од
зборот: *зѧ-м'ен, нѧ-ѿ'ей, г'ојди кѧд-м'ен, нѧкѧй-с'елйу 'одѧ,
нѧ-м'ен н'е-мѧ вир'увиш?, кѧй-к'-оји, уйк'ѧд-сѧ в'ијѧ?, ѿ'ейѧ-
Л'ино, ѿ'ейѧ-М'аро* итн.

Авторот забележува дека асимилацијата не е карак-
теристична за разгледуваниот говор. Имено, тој ги нотира
следните примери: *либин'иѧ* < *лубениѧ* на целиот терен, и
поединечните примери: *дил'еку* < *делеку* < *далеку, сийинч'аф*
< *сипеничав* < *сипаничав, чик'ија* < *чекија* < *чакија, к'уѿу* <
кѣту < *като*.

Во врска со прегласот на вокалите, авторот го забе-
лежал единствено прегласот на *а* > *е* во лексемата *чаѧа* и во
изведенките од неа: *ч'ешѧ, ч'ешѧйѧ, ч'еѧи, ч'ејиѧи, ч'еѧич-
кѧйѧ*.

Слична е ситуација и во поглед на лабијализацијата
на *и* > *у*, сп. *чур'ешѧ* < *чирешѧ* < *черешѧ, чур'ешуѧ* регистри-
рана во Куфалово и во Илициево.

Од алтернациите авторот ги приведува следните
случаи кај суфиксите: а) *и* : *о*: *в'ениѧ-в'енѧи, м'олиѧ-м'ол-
ѧи, мѧрм'уриѧ-мѧрм'уриѧ, ѿ'ѧйиѧ-ѿ'ѧйѧи, св'ейиѧ-св'ейѧи,
ѧ'ѧрѧиѧ-ѧ'ѧрѧиѧ, чузг'иниѧ-чузг'инѧи* итн.; б) *олин-б'олнѧ*,

б'олно, б'олни, ј'асин-ј'асна, ј'асно, ј'асни и др.; б) а : о: вр'едан-вр'една, вр'едно, вр'едни, гл'адан-гл'адна, гл'адно, гл'адни; б'истйър-б'истйра, б'истйро, б'истйри, д'обър-д'обра, д'обро, д'обри; к'ойъл-к'ойли, 'оръл-'орли и др.; в) у : о: в'ейшук-в'ейшкa, в'ейши, йл'ийшук-йл'ийшкa, йл'ийши, ш'енук-ш'енка, ш'енки итн.

Во кореновите слогови авторот ги забележал следните алтернации: а) *o* : *a*: *p'ogă*–*p'aġă*, *ġum'ojă*–*ġum'aġă*; б) *o(y)* : *a*: *uġvur'u*–*uġv'a**ra*, *zajvur'u*–*zajv'a**ra*; в) *e* : *ø*: *b'eră**m*–*bra**x*, *ġ'eră**m*–*ġra**x*; г) *e* : *u*: *uob'ere*–*uob'ira*, и д) *ø* : *u*: *nădn'a*–*năd'ijă*, *umr'e*–*um'iră*.

Во врска со историскиот преглед на вокалиите, Каранфиловски најнапред ги дава континуантите на големиот ъ, при што забележува дека во силна позиција тој се вокализарал во о, кој во неакцентирана позиција подлежи на редукција, сп. б'о^за^л, б'оч^ва, в'ошк^а и др. (во кореновите слогови); суб'у^ја^м, сублич'у^ва, субир'у^ва (кај префиксот сњ-); в'еишук, дуб'ишук, н'исук и др. (во суфиксот -љк); су-си^ай, сунош, су-рака, односно сус-думи, сус-Пейре во Гуменца (во предлогот сљ); уф-к'у^јка^йа, уф-и^и'ебе, у-м'ен, у-н'егу и др. (во предлогот вљ); но: сн'айша, сн'аи. Малиот ъ, забележува авторот, се вокализираше во е, кој, исто така, во неакцентирана позиција подлежи на редукција, сп. ден, и^и'енук, чес итн. (во кореновите слогови); в'ениц, св'ониц, ј'адиц и др. (во суфиксот -љць); б'олин, гл'адин, гр'ешин и др. (во суфиксот -љнљ); в'иш^ай^л, к'об^ай^л, к'ой^ай^л и др. (во суфиксот -љлљ); ди^и'енце, мач'енце, и^ии^л'енце и др. (во суфиксот -љнљ). Како рефлекс на секундарниот љ, авторот ги приведува следниве примери, сп. б'а^дник, л'а^жа, м'а^гла (во кореновите слогови); б'ис^иа^р, в'еи^ар, г'об^ар и др., но: сф'екур (во групата *tъ); и^и'ек^ал, и^и'ой^ал, в'ик^ал и др. (во групата *tљ); 'огин (< огнљ); с'едум, 'осум, сидумн'ајс^ай, усумн'ајс^ай и др. на целата територија, сум во Гуменца, но: са^м на целата територија (во групата *tmъ); и уса^мн'у^ва, уса^мн'а (во групата освън-).

Во однос на носовката од заден ред *ж*, авторот забележува дека во повеќето случаи во коренот на зборот дала *а̋*, сп. *г'а̋ба*, *га̋с*, *га̋й* и др., *в'а̋глин*, *в'а̋дица*, *в'а̋жсе* и др., а поретко *у*, сп. *к'ӳјка*, *иун'уда*, *г'ужба* и др. Во суфиксните слогови *ж > а*, а со редукција во *а̋*, сп. *б'егам*, *в'икам*, *ј'адам*; *м'исла̋йи*, *ра̋б'о̋й̋а̋йи*, *и̋ув'ар̋а̋йи* итн.; *бр'аа*, *глид'аа*, *вид'еа*; *и̋'ециа*, *и̋р'едиа*, *сн'овиа* итн. Иста е ситуацијата и во кратката акузативна заменска форма за женски род *ја*, сп. *на̋-н'е̋а̋ а̋-вид'ех* и сл.

Во поглед на носовката од преден ред *а̋*, авторот нотира дека таа дала рефлекс *е* во сите позиции, кој во неакцентирана позиција подлежи на редукција, сп. *гр'еда*, *гув'едо*, *'едро* и др., *жи̋й̋в'ар*, *из'ик̋*, *кулид'ар* и др.

Остатоци од назализмот авторот забележал само во примерите: *г'а̋нг̋алу*, *м'а̋ндра*, *м'а̋ндро* и *и̋р'а̋мб̋а̋*; односно во *'ensa* и *ја̋нг'ул'а*.

Континуацијата на *ы* во *и*, според авторот, е регуларна појава, сп. *бик*, *бил*, *м'и̋шка*, *р'и̋ба* и др. Регуларна појава е и замената на *ѣ* во *е*, кое подлежи на редукција, сп. *б'ело*, *век*, *ни̋в'еси̋а* и др.; *џ'е̋фка*, *џел*, *џ'е̋й̋ам*, но: *џ'аде*, *џа̋д'ило* (во групата *џѣ-*).

За вокаланото *г* авторот нотира дека редовно се јавува во група со *а̋*, сп. *ра̋ш*, *р'а̋га* (во почетна позиција); *вра̋х*, *и̋р̋ан*, *дра̋ш*, односно *га̋р̋и̋*, *ка̋р̋и̋*, *џа̋р̋н* и др. (во еднословните лексеми); *вр'асник*, *и̋р'аска*, *с̋и̋р̋ам̋ну*, односно *б'ардо*, *в'арно*, *џ'арква* и др. (во повеќесловните лексеми); *Гра̋нч'арка*, *Ск'арка̋й̋а̋* и *Џа̋рв'ена П'е̋и̋и̋и̋ра*, *Ка̋р̋и̋'ач*, *Ва̋р̋и̋'о̋й̋и̋у* и др. (во микротопонимијата). Сличен развој авторот приведува и за вокалното *ј*, коешто секогаш е во група со *а̋*, сп. *ва̋лк*, *жа̋л̋и̋*, *ја̋б'а̋лка*, односно *гл'а̋й̋и̋н̋ам*, *о̋ла̋к*, *о̋ла̋б'ок* и др.; *Дл'а̋к̋и̋а* 'Орница', *Ја̋б̋а̋лч'и̋ј̋н̋и̋а*, *Д̋а̋лб'о̋кӳи̋о*, *В'а̋лкува* *Прис'ека* и др. (во микротопонимијата), но *Буг'арин*, *Буг'арија*.

Иако вокалниот елемент *а* почесто се јавува пред *р* и *л*, примерите не му дозволуваат на авторот да пронајде цврста закономерност за оваа појава.

При разгледувањето на консонантскиот систем авторот забележува дека во еницевардарскиот говор има 26 консонанти: 7 сонанти и 19 опструенти. Тој нотира дека фонемата *н* има веларен алофон *ŋ* во позиција пред *к*, *г*, сп. *глог'инка*, *динг'ил'*, *др'енка*, *д'унка*, *р'онка*, *с'инко* и др.

Во поглед на дистрибуцијата не се забележани консонантски групи со почетно *н*, а со почетно *м* се релативно ретки, сп. *мј'афка*, *млаш*, *мрас*. Авторот забележува дека почетната група *мн-* се распаѓа со губење на *м*: *н'огу*. Сонантот *р* може да стои во сите позиции во допир со вокалите: *р'амно*, *р'еман*, *мир*, *к'ерка*, *ф'урка* итн., меѓутоа не може да стои во иницијална позиција пред консонант и во финална позиција по консонант. Сонантот *н'* е регистриран во неколку изолирани примери: *в'игн'а*, *гл'амн'а*, *л'ун'а*, *с'ин'о*, *йајун'ус'ал*. Освен во Гуменца, каде што процесот на антиципацијата на мекоста не е до крај извршена, сп. *б'ајн'а*, *врим'ијн'а*, *којн'* и др., на другата територија таа е завршена, сп. *б'ајна*, *д'ејне* итн. Сонантот *л* се јавува во сите позиции, но само пред консонантите и пред вокалите од заден ред, сп. *л'азам*, *лош*, *лушуш'ија*, *ж'алба*, *д'олча*, *м'олци*, *кал*, *кол* и др., а пред вокалите *е* и *и* се изговара полумеко, сп. *вик'ал'и*, *дил''еку*, *др'оил'и*, *зил''ен* итн. Полумеко *л'* се јавува и пред вокалите од заден ред, сп. *бимкал''аф*, *бубал''ачка*, *куйал''ак*, *'Ил'о*, *скул'о*, *Сш'ол'о*, *бл'ува*, *кл'уч*, *л'уша*, *гярбул'а*, *ч'аил'а*, *б'ол'аи* итн.; пред консонанти: *б'ил'ка*, *д'ил'му*, *ж'ал'ша* итн.; и на крајот од зборот: *жал'*, *мил'*, *миш'ил'*, *мјрс'ол'* итн. Сонантот *ј* се јавува доста често, иако постојат извесни ограничувања. Имено, во почетокот на зборот не се јавува пред вокалите од преден ред *и* и *е*, а пред другите вокали се јавува често: *ј'авур*, *ј'онца*, *ј'униц*, *јасн'ик* и др. Сонантот *ј* се среќава и во други позиции, сп. на крајот од зборот: *број*, *в'икај*, *гај*,

рај, мој итн; во средината на зборот: *б'ајна, к'ујка; Бугур'ој-ца, ј'ајма; вид'ејџе, в'арш'ејџе; вр'ајџи, д'ејџо; в'ујку, в'ујна, д'ојд'ам, ајв'ар*; во суфиксните слогови: *рисџ'ејна, сулун'ејна, џајз'ар'ејна*; пред членските морфеми: *бајџ'ијџа, нис'ијџа, џијџ'ијџа* итн.; меѓу два вокала: *бај'ач, жниј'ачка, дуј'ачка, џ'ојас, џкај'ач* и др.; *џар'ојџи, р'ајџи, слав'ејџи, ч'ајџи* и др.; *гр'ејам, гриј'ах, зим'аја, зориј'али; в'ија, н'ија, џ'ија, ч'ија*; во наставките за аорист и имепрефект во селата Пилурик, Крушари, Корнишор и Рамна: *б'олијне, д'адијне, кр'оујне; гл'едијџе, ид'ијџе, јад'ијџе; гу-вид'еј, а-дујн'ај, му-рич'еј, с'ечиј* итн.

Авторот ја разгледува и дистрибуцијата на одделни опструенти. Имено, фонемата *ф* се јавува во сите позиции без некои посебни ограничувања, сп. во почетокот на зборот: *ф'абрика, ф'ал'ам, фл'ева* итн.; во средината на зборот: *гр'уфка, 'ефијину, к'ифам* итн.; на крајот од зборот: *браф, буф, џајк'оф* и др. Фонемата *в* се јавува без ограничувања во иницијална позиција пред вокали и пред сонанти, сп. *в'ари, в'ешар, в'игн'а, в'аглин, вудин'ица, вј'ана, вр'аџа, вл'акно* итн; а во средината на зборот пред вокали, пред звучни консонанти и пред сонанти, сп. *ч'евли, лув'ица, н'адвур, гл'ава, цр'ево, з'евам, удув'ица* итн.; додека во финална позиција не се јавува. Фонема *х* во иницијална позиција не се среќава. Неа авторот ја нотира во средишна позиција пред безвучни консонанти и пред сонанти, сп. *б'ахча, бр'ехче, лахџи, м'охџа, ухриј'аниц* и др.; во крајна позиција, сп. *Влах, врах, з'адух, сирум'ах* и др.; и во глаголски морфеми, сп. *ј'агих, јад'ихне, јад'ихџе и јад'ех, сџи'оих и сџиј'ах, с'ечих и сич'ех* итн. Фонемата *с* се наоѓа во почетокот на зборот пред вокалите, пред опструентот *в* и пред сонантот *р*, сп. *с'аран, с'ебнам, с'иври, с'ирка, сапс'ала; свер, спанс'ала* и др.; а во средината на зборот се јавува во групите *нс* и *лс*, сп. *линс'ур, м'алси, с'алса* и др., односно меѓу вокали во примерите: *најс'ирка, бил'еси и др'уси*. Фонемата *м* позиционно е ограничена на почетокот

и на средината од зборовите, сп. *мам, меј, м'езвѣ, м'ешку, мил'езо, мв'ака, мв'ижда* и др., односно *б'аца, буи'ак, ј'онџа, ѿѿѿлѿѿ'ан, фѿлѿ'ан, гулимѿ'иа* и др. Фонемата *ќ* авторот ја регистрира во сите позиции, сп. во почетна и во средишна позиција – пред вокалите од преден ред: *ќе, ќ'ерка, ќи, ќил'им, г'аќи, маќ'еа* и др.; пред вокалите од заден ред: *ќ'аѿ, ќ'оше, куѿ'ејнк, в'еќѿ, вр'аќа, дуќ'ан, к'уќа, 'оќуѿ, џв'еќе* итн.; пред консонанти: *н'оќва, н'оќно, н'оќѿа, биск'уќник*; во крајна позиција: *Б'ожик, буб'аќ, из'ик* и др. Фонемата *ѓ* е нотирана во почетна и во средишна позиција – пред вокалите од преден ред: *ѓ'ерин, ѣирѓ'ан, в'еѓи, с'аѓи, маѓ'ешник* и др.; пред вокалите од заден ред: *ѓ'авул, ѣол', ѣу'амѿѿѿ, ѣ'убре, буѓ'осѿн, в'аѓа, в'еѓа, зѿ'оѓа* итн. Авторот укажува и на неутрализацијата на опозицијата звучност-беззвучност на крајот и во средината од зборот.

Во однос на консонантските групи, авторот забележува дека најчесто тие се образуваат во почетна и во средишна позиција, при што, како втор член често се јавува некој сонант или звучен консонант, сп. консонантски групи со *б, в, г, д* како прв член: *бл'ега, бр'ага, 'облѿк, с'ебнѿ, субр'а, ф'абрика; вл'ече, вр'аѿа, вј'ана, ч'евли, углувн'ејѿм, с'иври; глас, гроѿ, гн'ѿсин, ј'агнѿ, фуругл'иѿа; др'емѿ, дл'еѿѿ, с'едлу, углѿдн'ел, в'едру, с'уѿба* итн.; консонантски групи со *ж, з, с*: *жв'ака, жн'ие, м'ежду, в'ижда; зм'ија, знам, здраф, рѿзб'ој, ч'уздо; свизд'ак, св'езда, срѿнс'алѿ* и др.; консонантски групи со *к*: *клас, кр'ава, убл'екло, викн'ајне, маќс'ѿм, см'окфѿѿа, кв'асиѿ* итн.; консонантски групи со *ѿ, с, ѿ*: *ѿлѿн'инѿа, ѿл'уска, ѿр'асе, ѿч'ела, ѿѿ'иѿа, ѿѿ'ала*, односно *ѿр'ѿѿиѿа, ч'аѿл'а, кл'еѿка, ѿѿр'ил, сл'еѿкуѿ, ѿѿѿс'ија, н'еѿѿѿ, к'оѿѿа* итн.; *сфѿѿѿ, ск'елѿ, слеѿ, снѿк, см'еѿѿне, сѿѿ'омна, ср'един, Сѿѿ'асо*, односно *б'оски, н'искуѿѿ, м'ислиѿне, ѿ'есна, зѿсѿ'а, ѿсѿѿу* итн.; но во финална позиција: *ѿарс(ѿѿ), гарс(ѿѿ), брес(ѿѿ)* итн.; *ѿѿк'ајѿм, ѿѿл'аниѿ, ѿѿрай, ѿѿфѿѿѿ*, односно *ж'еѿѿва, уѿѿк'инѿѿ, куѿѿл'иѿна, ж'ѿѿѿну, уѿѿрѿ, ѿ'ѿѿѿѿе, бр'аѿѿка, св'еѿѿѿѿи* итн.; консонант-

ски групи со *ц*, *ш*: *цр'ево*, *цф'арсио*, *гув'ецо*, *чиф'уци* и др.; *ил'уйка*, *ишио*, *ик'ица*, *ил'ешки*, *к'ашил'а*, *бр'ашину*, *г'ушијар*, *'ешче*, *л'ошкүй* и др.; коносантски групи со *ч* во средишна позиција: *б'очва*, *кув'ачница*, *бичк'иа*, *малечкүй* и др., но нема во почетна позиција.

Авторот нотира дека од сонантите само *м* се јавува во почетна позиција, сп. *мј'авка*, *млаи*, *мрас* и др. Сонантот *м* во средишна позиција: *д'ембэл'*, *имб'уш*, *сигумд'есий*, *гл'амја*, *'умник*, *умр'е* итн.; односно другите сонанти во средишна позиција: *'алва*, *м'олба*; *д'ил'му*, *Дим'ол'ца*; *ринд'ијна*, *динг'ил'*; *јэгнини'ијна*, *м'андра*, *Андр'еа* и др.

Како резултат на низа промени во овој говор се нотирани согласнички групи од две исти согласки, сп. *бл'аишиу*, *вр'аишиа*, *зл'аишиу*, *л'еишиу*, *с'ишиу* и др.; *'имме*, *н'емме*; *уод'олу*, *уод'амна*, *н'ај'ак*, *н'ај'асно*.

Во еницевардарскиот говор се нотирани согласнички групи составени од три члена: *сйр'ауи*, *сйр'ина*, *скр'ича*, *скр'ишум*, *шир'акја*, *шир'абл'уи*, *ждриб'ијна*, *ждр'еича*, *зри'али*, *зраф* и др., *сврадл'ијна*, *згриш'иј* и др.; *буч'афска*, *вул'офцу*, *гусйуд'ицки*; *в'алчки*, *в'алчка*; *бил'ејси*, *л'ијсиу*, *и'ајјниу*, *габ'ајнца*, *йум'ејише*, *'ујиши*, *ииг'ајнче*, *куй'ејнк* итн.

Од промените во консонантските групи авторот во овој говор ги нотира следните: *-сч-*, *-ич-* > *-хч-*: *бр'ехче*, *гр'ахче*, *д'охче*, *'ехче* и др. на поголемиот дел од територијата, односно *бр'ешче* // *бр'есче*, *л'ишче* // *л'исче* во Вадришта и Крушари; *-ср-*, *-зр-* > *-сйр-*, *-здр-*: *сйр'ebro*, *сйр'ега*, *сйр'ека*; *здрак*, *нуздр'ини* и др.; *-ски* > *-цки*: *би'олцки*, *биш'олцки*, *вуд'енцки* и др.; *-сйво* > *-цво*: *бугацво* // *бугасво*; *гл-*, *ил-* > *гл-*, *кл-*: *гл'еио*, *кл'ее*; *-сн-* > *-см-*: *'усма*; *-зв-* > *-зм-*: *м'езме*; *-йс-* > *-йц-*: *йц'ала*, *сй'ишца*, *иши'ија*, *йу'в'иса*, *йц'ува*; *-вн-* > *-мн-*: *гл'амница*, *гр'имна* и др.; *-жг-* > *-жгл-*: *жглеј*; *вн-*, *мн-*, *йч-* > *о*: *н'аишра*, *н'огу*, *чин'ичка*, *но*: *йч'ела*, *фнуж*. Авторот забележува дека согласките од согласничките групи често

се испуштаат на крајот од зборот, сп. *'авгус(ӣ)*, *влас*, *дош*, *ж'алус*, *раф*, *брес* итн.

Во поглед на губењето на согласките во меѓувокална позиција авторот го забележува губењето на согласките: *в*, *д*, *х*, *с*, *ж*, *г* и *ј*, сп. *бр'аӣџа*, *гр'еӣџе*; *б'иул*, *бр'ауӣ*; *ӣр'еиска*; *сӣр'иши*; *на̄и'аји*; *вр'ауӣ*, *Вл'ауӣ*, *гр'еуви*; *уо'аа*, *к'аа* и др.

Од аспект на претрпените консонантски промени на историски план авторот ги нотира следните поголеми промени: *м < в*: *ус̄амн'а*, *р'амна*, *угл'амник*, пред лабијален опструент: *ӣр'амба*, од групите — *-сн-*, *-зв-*: *'усма*, *ӣ'езде*; *н < н'*: *којн*, *д'ејне*, *б'ајна*, од старите носовки *ж* и *ж̄*: *м'андро*, *'енса*, *а̄нг'ула*; *ј <* од антиципираната мекост пред *н'*, *к*, *г*: *којн*, *д'ејне*, *к'ујка*, *н'ојка*, *ӣр'ејга*, *с'ајги*, од *и* зад друг вокал: *м'ојџе*, *ӣф'ојџе*, *ј'ајме* и др. или пред *у* од членската мофема за машки род: *мл'аојуӣ*, *сӣ'арјуӣ*, и од *х*: *н'ијни*, *н'ијно*; *ф < в* во групите *вн-*, *вл-*, *хв-*: *фнук*, *фл'езам*, *ф'ал'ам*, *ф'ака* и др., односно од финалното *х*: *глуф*, и во лексеми од туѓо потекло: *филц'ан*, *ф'одра*, *ф'орџуна*, *ф'урна*, *ф'арча* итн.; *в* пред *ж*: *в'аглин*, *в'адица*, *в'ајал*, *в'аже* и пред *у* и *о* во лексемите: *в'ујко*, *в'ујна* и *в'оса*; *х < ц*, *з*: *убр'ахче*, *кл'ахче*, *м'ехче* и *х < к*: *лахӣ*, *нохӣ*; секундарни *д*, *ӣ* во групите: *-ср-*, *-зр-* и *-жр-*: *сӣр'ebro*, *сӣр'еда*, *сӣр'ека*, *здрав*, *здриј'али*, *ждр'еба̄*; *с < з* во групата *зв-*: *свер*, *св'езда*, *св'иска*, зад *н*: *'енса*, *бинс'ин*, зад *л*: *м'алсам*, *с'алса* и во други позиции: *с'асӣра*, *с'иври*, *с'ирка*, *с'ебна̄м*; *и* пред согласката *в*: *ӣв'ака*, *ӣв'ижда*, во туѓи зборови: *иам*, *иамија*, *и'анам*, и во лексемите со суфиксот *-ӣиа*: *ӣкимӣ'иа*, *гулимӣ'иа* итн.; *к < *tj*, **kt'*: *ке*, *ки*, *к'ука* // *к'ујка*, *нок* // *н'ојке*, *ил'ејки*, *к < -ӣџ-*: *бр'аӣџа* // *бр'аӣџа*, *сф'аӣџа* // *сф'ака*, од туѓи лексеми: *кор*, *ӣкимӣ'иа*, *буб'ак*, без етимолошка подлога: *из'ӣк*, *синд'ук*, во соседство со вокали од преден ред: *вис'окуӣ*; *г < *dj*: *м'ега* // *м'ејга*, *в'ега*, *р'ага* // *р'ајга*, од туѓо потекло: *г'авул*, *гол'*, *гум*, *г'убре*; *ӣӣ < *tj*, **kt'*: *гуриӣӣ'ина*, *ма̄ӣӣ'еа*, *ӣа̄ӣӣ'ерка*, *ил'ешка*, *сн'оӣӣӣ*, *ӣӣ < *skj*, **stj*: *г'уӣӣа̄р*, *кл'еӣӣа*, *ӣӣ'ица*, *ӣӣ'ирка*, *ӣ'уӣӣа*,

йруиш'ава, и во наставките *-ишише*, *-ишиа*: *бун'ишише*, *йи-иш'ишиа*, *йас'ишише*, *г'еишишиа*, *с'инишиа*; *жс* < **dj*: *м'ежс-ду*, *йр'ежс*, *ч'ужсду* // *ч'узду*, *жс* < **dj*, **zgj*: *г'ождуйи*, *г'ожс-дѣ*.

Старата група *чрѣ-* се јавува во две форми, сп. *чре-*: *чрево*, *чрефца*, односно *чаре-* // *чуре*: *чѣр'еша* // *чур'еша*, а *чрь-* > *чѣр-*: *чѣрвин*.

Во врска со редувањето на консонантите авторот ги регистрира следните редувања, сп. а) кај деминутивите: *с* : *х* – *брес(и)* : *бр'ехѣ*, (з)*с* : *х* – (*убр'аз*) > *убр'ас* : *убр'ахче*, *ш* : *х* – *миш* : *м'ихче*, (*ж*) > *ш* : *х* – (*еж*) > *еш* : *'ехче*, *с* : *ш* – *йрѣс* : *й'ѣршче*; б) во другите форми на именките: *г* : *с* – *йр'елуг* : *йр'елуси*; *г* : *з* – *б'елиг* : *б'елизи*; *г* : *з/с* – *н'ога* : *н'озе* и *н'осу*; *г* : *ж* – *бог* : *б'оже*; *к* : *ч* – *из'ик* : *из'иче*; *к* : *ц* – *близн'ак* : *близн'аци*; *к* : *ц* – *из'ик* : *из'ици*; *х* : *с* – *сирум'ах* : *сирум'аси*; *с* : *ц* – *йес* : *йци*; в) во деривацијата: *г* : *ж* – *л'ѣга* : *л'ѣже*; *к* : *ч* – *вис'ок* : *висуч'ина*; *х* : *ш* – *Влах* : *вл'ашки*; *к* : *ч* – *'офца* : *'офчки*; г) кај глаголите: *г* : *з* – *фл'егѣл* : *флиз'ел*; *г* : *ж* – *сѣр'игѣл* : *сѣриж'ел*; *к* : *ч* – *р'екѣл* : *рич'ел*; *г* : *ѣ* – *в'аѣм* : *в'аѣм*; *и* : *к* – *ф'аѣи* : *ф'аѣа* и др.

Сиве овие појави авторот ги проследува во писмени-те споменици од ениџевардарскиот говор и во литературата од другите долновардарски говори, со што дава поцелосен преглед на фонолошките појави во разгледуваниот говор.

Соодветно внимание Каранфиловски посветува на акцентот во испитуваниот говор. Имено, тој забележува дека акцентот во ениџевардарскиот говор е морфолошки фиксиран. Пошироко земено, тој е слободен, односно неопределен (слободен), карактеристичен за говорите источно од Вардар. Најпрвин дава примери со акцент на последниот отворен слог: *ѣй'ѣѣн'а*, *гушум'е*, *бѣј'а*, *иѣк'а*, *зѣш'о*, *иѣкв'а*, *иѣкв'о*, *вѣкв'а*, *вѣкв'о*, *кѣкв'а*, *кѣкв'о*, *игн'а*, *игн'о*, *вио'е*, *дѣо'е*, *кѣж'а* и др., а потоа акцентот е проследен на последниот затворен слог според суфиксите – кај именките, сп. *бишк'ар*–*бишк'аруйи*–

бишк'ари–бишк'аршѳ, жишѳ'ар, шик'ер, ѳанѳ'ир, бѳлг'ур,
глид'ач, врайча'н, Ив'ан, кушѳ'ен, думѳк'ин, бѳлк'он, шуш'ун,
близн'ак, дир'ек, руч'ок, кушѳ'ук, срѳмушѳил'ѳк, вѳрсн'ик, и кај
други именки: ѳјг'ѳр, Вѳс'ил, гин'еш, вудуѳ'аѳѳ, думѳз'еѳѳ; кај
придавки: булник'ѳф–булник'ѳва–булник'ѳво–булник'ѳви,
дуѳжл'ѳф, брѳд'ес, виѳѳрув'иѳѳ, дѳѳб'ок, зил'ен, кѳл'еш, билу-
гл'ѳф, глѳвун'ем; ѳѳк'ѳф, вѳк'ѳф, кѳк'ѳф; кај бројот иѳ'ен; кај
прилозите: визѳ'ен, иѳв'ѳј, иѳн'ѳш; и кај глаголските форми:
виѳ'ех, виз'ан, брѳн'еѳѳ, буѳн'ал, но: в'ишѳл, д'ѳшѳл, р'екѳл,
с'екѳл и др.

Акцентот на претпоследниот слог авторот го проследува во сите зборовни класи според суфиксите, сп. кај именките: б'елик–б'елигуѝ–два б'елига–б'елизи–б'елизѝе, в'ейѧр, в'аглин, в'ениц, в'аршник; бр'ада–бр'адѝа–бр'ади–бр'адиѝе, гл'ава, сф'адба, сфик'арва, бичк'ија, д'амка, жиѝив'арка, глид'ачка, Рус'инка, Макиг'онка, Сију'анка, Л'енка, град'ина, ба́рдэв'ица, биул'ица, вудин'ица, ла́ж'ичка, служ'ода, гри'оѝа, ж'алус, Ангил'ина; д'ърво–д'ървуѝо–д'ърва–д'ървайѝа, д'еѝе, ва́ртї ено, вид'ело, кус'ило, сув'ало, бун'ииѝе, 'окце, вил'ене-це, бр'айче, б'укло–б'уклуѝо–букл'ијна–букл'ијниѝа, Б'ошко, Димче, К'осѝа, Ба́доин; ба́байш'арка, мла́душ'ениц, бугур'ож-ца, Вил'иггин, Пиѝт'овдин и др.; кај придавките: в'ълнин, м'ажчин, гулим'ичаф, бл'ануф, д'едуф, Ник'олуф, би'олци, в'алчки, ѝил'ешки, б'исѝѧр, к'исал, мал'ечук и др.; кај заменките: ј'аска, в'ија, н'его, н'екуж, н'ииѝо итн.; кај броевите: чиѝй'ири, с'егум, игин'ајсѧѝ, чиѝирд'есѧѝ, ѝпр'еѝи, чиѝиф'ярѝи и сл.; кај приложителите: бл'изу, дин'еска, најз'емин и др.; кај глаголите – во презент: ѝув'ара́м–ѝув'ара̀ш–ѝув'ара_–ѝув'ара̋ѝ; во имперфект: в'ика́х, д'аржа́х, 'идих итн.; во глаголскиот прилог: круе́ки, смиј'акѝ, ѝя́рч'акѝ и др.; во глаголската именка: ва́рш'ејне, ја́д'ејне, ку́с'ејне и др.; во императив: м'еѝи_миѝ'ејѝе, зеви_зив'ајѝе, ѝ'ули_ѝул'ејѝе итн.; кај предлозите: ѝр'eku, сѝр'oѝи; кај сврзниците: 'ама, 'ако, ѝ'үку и др.

Кај едносложните именки од машки род авторот забележува задржување на акцентот врз кореновиот слог во целата парадигма, сп. *бор-два б'ора-б'оруи-б'орув-б'орувиие*, но: *вол-два в'ола-в'олуи-вул'ови/вул'овѡ-вул'овиийе/вул'ојии* и *рок-два р'ога-р'огуи-руг'ови/руг'овѡ-руг'овиийе/руг'овиийи*; *вар-в'ариа, ѡиѡ-ѡ'оѡиа, сол'-с'ол'иа* и др. Слична е ситуацијата и кај едносложните придавки, сп. *бел-б'ела-б'ело-б'ели-б'елуи-б'елѡиа/б'елѡа-б'елуѡо/б'елѡо-б'елиије/б'елије* и др. Едносложните заменки и сврзници самостојно се акцентираат, сп. *јас, вас, мен, ѡеѡ* и др.; *и, а, но* итн., меѓутоа едносложните предлози и кратките заменски форми немаат свој акцент, туку акцентски се приклонуваат кон другите збороформи, сп. *ѡриѡ-к'уѡѡиа, нис-с'елиѡ, ѡ-вид'ех, гу-дунс'еа* итн.

Со акцент на третиот слог авторот ги приведува именките на *-ичка, -иѡа, -ниѡа, -арниѡа, -ина, -иѡа, -иѡије, -овѡи, -евѡи*: *в'осичка-в'осички-в'осичкаѡиа-в'осичкиије, к'оскичка, кр'авичка; в'илиѡа, бѡр'уѡниѡа, кл'уч'арниѡа; к'очина, н'овина; фѡм'иѡа; гл'авиѡије, р'ѡчиѡије; Ник'олувѡа, П'еѡкувѡа; Т'еѡувѡи, Д'имувѡи, Бр'усивѡи* и др.; некои придавки: *ѡр'илиѡѡи, сѡр'умички, ј'авуруф*; некои заменки: *ј'азика, с'екѡкуф-с'екѡква-с'екѡкво-с'екѡкви*; некои броеви: *ч'еѡирсѡо, с'едумсѡо, 'осумсѡо*; некои прилози: *д'оѡкѡна, з'имуска, ѡ'овиѡи, ѡр'еиска*; предлогот *'оѡулу*; глаголските форми – во презент: *ѡл'акѡме-ѡл'акѡије*; во имперфект: *в'икѡије-в'икѡхне-в'икѡѡхе-в'икѡа*; членуваните форми на глаголските придавки: *уѡиѡи'ануѡи-уѡиѡи'анѡѡа-уѡиѡи'ануѡо-уѡиѡи'аниѡије*; множинските форми на едносложните именки: *б'орувѡи, вр'аѡѡувѡи*; членуваните форми на едносложните именки од женски род во множина: *н'оѡиѡије*; членуваните форми на именки од машки род, односно во множина: *б'игуруѡи, б'иѡури, б'иѡлуѡи, б'иѡли*; именките од женски род и среден род со множина на *-а* при членувањето: *в'осѡѡѡа-в'осѡиѡије, кур'иѡиѡѡо-кур'иѡиѡѡа*; сложените именки во

множина: *думз'ейшуфци*; членуваните форми на придавки-те: *булник'авиуи–булник'авйша–булник'авушо–булник'авише*; заменките: *н'егува–н'егуво–н'егуви*, односно членуваните форми на заменките: *н'ејнуиш–н'ејнйша–н'ејнушо–н'ејнише*; броевите: *идин'ајсйиуи–идин'ајсййша–идин'ајсйушо–идин'ајсйише* итн.

Акцент на четвртиот слог во еницевардарскиот говор е нотиран во определените форми на именките и кај некои придавки, сп. б'елизиѝе, б'иулиѝе, б'орувѝе; р'акич-каѝа–р'акичкиѝе, ѝ'ерниџаѝа–ѝ'ерниџиѝе, ѝ'ревишиѝиѝо–ѝ'ревишиѝаѝа; ѝ'р'илиџкуѝи–ѝ'р'илиџкаѝа–ѝ'р'илиџкуѝи–ѝ'р'илиџкиѝе, сѝр'умичкуѝи–сѝр'умичкаѝа–сѝр'умич-куѝи–сѝр'умичкиѝе итн.

Со двоен акцент авторот ги регистрира следните случаи: степенуваните форми на придавките, сп. *ѿ'о-ј'аки-уѿ*, *ѿ'о-ј'акѿѿа*, *ѿ'о-ј'акуѿо*, *ѿ'о-ј'акиѿе*, *н'ај-ј'акиуѿ*, *н'ај-ј'акѿѿа*, *н'ај-ј'акиѿе*; степенуваните прилози: *ѿ'о-бл'изу*, *н'ај-бл'изу*; синтагмите од атрибут и именка: *б'ела куш'ула*, *б'елѿа куш'ула*, *с'ува р'ека*; составите од именки со именки што означуваат роднинска врска или професија: *б'аба Ј'ана*, *ѿ'оѿ Нук'ола* и др. Меѓутоа, акцентот не стои на: кратките заменски форми: *м'ајкѿ-ѿи*, *бр'аѿ-му*, *ѿ-вид'ех*, *д'ај-ми*, *каж'ајѿе-ни*; на негацијата *не* пред глаголот: *нѿ-м'оѿжѿм*; на партикулатата *ке*: *ки-рѿб'оѿѿѿм*; и на некои сврзници: *Шо дѿ-ѿр'авѿм?* итн.

Во втората глава „Морфологија“ (109–166) Максим Каранфиловски дијалектниот материјал го разгледува по зборовни класи. Во рамките на секоја зборовна класа тој поодделно се задржува на образувањето на соодветната зборовна класа според суфиксите, а потоа материјалот го разгледува според граматичките категории.

Во однос на зборовната класа именки тој забележува дека именките се образуваат со следните суфикси: *-ar* (за означување на занимање): *бишк'ar*, *бајн'ar*, *буче'ar* и др.; *-ач*

(за означување лице што врши соодветно дејство): *бај'ач*, *глиг'ач*, *гуиџ'ач* и др.; *-ин* (за означување на занимање): *аџг'аџин*, *думак'ин*, *кас'аџин* и др., односно (за означување национална припадност или верска определба): *С'аџбин*, *Турчин*, *рисџ'анин* и др.; *-ник*: (за означување лице со определено својство или занимање): *аџмас'ник*, *ваџсн'ник*, *гр'ешник* и др.; *-ак* (за означување лице со некој признак): *гудин'ак*, *џиш'ак*, *сир'ак* и др.; *-иц* (*-аниц*, *-чаниц*) (за означување лица што вршат определено дејство): *к'уџиц*, *бај'алиц*; односно (за означување лице со определено својство): *сиџ'ариц*, *уг'овиц*, *младуж'ениц*; или (за означување национална припадност и припадник на населено место): *Маџид'ониц*, *Анџлич'аниц*; *вуд'ениц*, *курниш'ориц* и др.; *-ија* (за образување именки од машки род): *кумиш'ија*, *каџ'ија*, *саџ'ија* и др.; *-иџа* / *-чиџа* (за означување професија или особина): *аџаџ'иџа*, *гаџаџ'иџа*, *џинлукч'иџа* и др.; *-ка* (*-арка*, *-ачка*, *-инка*) (за означување лица од женски род): *вулв'арка*, *џкаџ'ачка*, *думак'инка*, *Фраџнуз'инка*, *биџулч'анка*; *саџб'иџка*, *гулимџ'иџка*; *близн'ачка*, *рабуџн'ичка*; и *-ица* (исто така за означување лица од женски род): *гр'ешница*, *сиџар'ица*, *Пеџириџа* и др.

За образување сопствени имиња авторот ги наведува следните наставки: *-ин*: *Дуџ'ин*, *Кусџаџ'ин* и др.; *-ан*: *Ив'ан*, *Сиџу'ан* и др.; *-ун*: *Тр'ифун*; *-о*: *Боџко*, *Тр'аџко* и др.; *-ија*: *Заџаџ'ија*, *Ил'ија* и др.; *-е*: *Пеџиџе*, *Гоџе* и др.; на согласка: *Вас'ил*, *Аџаџ'ас* и др.; односно: *-ка*: *Соџка*, *Слаџка* и др.; *-ана*: *Буж'ана*, *Јурџ'ана* и др.; *-а*: *Каџа*, *Л'ена* и др.

Меѓу наставките за образување имиња на животни и на птици тој ги регистрира следните: *-ар*: *свиџар*; *-ан*: *враџч'ан*; *-ак*: *џиџаџ'ак*; *-ок*: *гаџ'ок*; *-еџ* > *-иц*: *јаџуџиц*; *-ка*: *мр'авка*; *-ица*: *лис'ица* и др.

За образување називи на растенија ги приведува следните наставки: *-ар*: *џаџн'ар*; *-ак*: *ваџб'ак*; *-ок*: *слаџнџ'ок*; *-ица*: *горница* и др. Со помала фреквенција ги нотира следните суфикси: *-ан*: *аџгаџ'ан*; *-ен*: *кусиџ'ен* и др.; *лим'оџн*, *кум'иџи* и др.; *-ина*: *каџ'ина*; *-еџ* > *-иц*: *џиџаџиц* итн.

Од суфиксите за имиња на предмети се забележани следните: *-ник*: *ја́сн'ик*; *-ка*: *бр'ишка*; *-ина*: *гра́д'ина*; *-ица*: *ба́рдав'ица*; *-ва*: *мик'ава*; *-ло* (*-ало*, *-ело*, *-ило*): *кли́'ало*, *си́д'ело*, *кус'ило*; *-ец* > *-иц*: *в'ениц* и др.; *-ија*: *кур'ија*, *ра́к'ија* итн.

За образување имиња што означуваат дејство авторот ги нотира образувањата на: *-јне*: *ва́рш'ејне*, *ја́д'ејне*, *кус'ејне* и др.; *-ба*: *ж'алба*; *-еш*: *'а́йиш* итн.

За означување апстрактни поими се регистрирани суфиксите: *-ија*: *бу́лнуи'ија*; *-ла́к*: *лу́шуи́ил'а́к*; *-о́йа*: *гри'о́йа*; *-сѝво*: *бу́г'асво/бу́г'ацво*; *-ина*: *гуриши́'ина* и др.

За образување деминутивно-галовни именки тој ги забележува суфиксите: *-че*: *в'ирче*; *-е*: *м'а́же*; *-ле*: *й'е́й-ле*; *-це*: *мл'екце*; *-енце*: *ждриб'енце*; *-ичка*: *бр'адичка*; *-ка*: *кул'и́йка*; *-че* (*-иче*): *р'и́йче*, *с'о́фриче* и др.; за образување аугментативи ги наведува суфиксите: *-иши́е* и *-ина*: *гла́виши́е*; *ба́биш'ина* и др., а за образување пејоративи ги регистрира суфиксите: *-л'о* и *-ко*: *з'а́бл'о*, *м'ешко* и др.

Во образувањето на сложените зборови авторот не забележува некои посебности, сп. *ва́рш'ув'ериц*, *лисѝу́й'а́й*, *Ми́и́р'овдин* итн.

Од префиксните образивања тој ги споменува следните: *биск'у́кник*, *ја́д'ушница*, *йрик'а́рсник*, *йа́рба'аба* и др.

Освен тоа, авторот приведува и суфикси за образување на топонимите: *-ец* > *-иц*: *К'и́шкѝвиц*; *-ник* (*-арник*): *К'олник*, *Илув'арник*; *-ица* (*-ница*): *Бла́г'уица*, *Гувид'арница*; *-ка* (*-арка*, *-урка*, *-ачка*): *П'алки́ије*, *Гра́нч'арка*, *Шѝи́иш'урка*, *Ка́рг'ачка*; *-ина*: *Тисн'ина*; *-че* (*-арче*): *Бун'арчи́ио*; *-иши́е*: *Гра́диши́е*; и *-ово*: *Ку́ф'алово* итн.

Во однос на формите, кај именките од машки род нема специфичности. Имено, во најголем број случаи овие именки завршуваат на консонант, а помалку на *-а*, сп. *вра́й*, *гра́й*, *ву́в'ода*, *са́д'ија*, *'ага*, *ка́д'ија* и др. Кај личните и род-

нинските имиња ги има следните групи: а) на консонант: *Тџн'ас*, *зеџ*; б) на -а: *Ник'ола*, *ш'ура*; в) на -е: *М'иџе*; и г) на -и: *В'ани*, *Ѓ'орѓи* и др.

Општата генитивно-акузативна форма незадолжително се изразува со предлогот *на*, сп. *Ѓу-вид'ех (на) П'ено*, *Ѓ-вид'ех (на) Мџр'ија* и сл.

Во однос на вокативната форма, тој не забележува некои посебности, сп. *Еј Сџуј'ан* и *Сџуј'ане*, *еј џрг'аџ* и *џрг'аџе*, *рџиџ'ар* и *рџиџ'аро* и др. Наставката -о, забележува авторот, е карактеристична за повеќесложните именки што означуваат професија, сп. *бџ'ач–бџ'ачо*, *рџб'оџник–рџб'оџнико* и сл. Исто е и кај именките образувани со суфиксот -ија: *гулимџ'ио* и др.

Кај именките од машки род се генерализирале множинските наставки -и и -ови, сп. *џд'еџи*, *б'елизи*, *б'иули*; *б'орув*, *бр'егув*, *бр'ичув* и др. Именките што завршуваат на -и множина образуват со наставката -јна, сп. *в'џглин–в'џглијна*, *гр'ебин–гр'ебијна*, *џл'амин–џл'амијна* и др.

Множина од личните и од роднинските имиња се образува со наставката -уџи < -оџи (-овџи): *М'ајнуџи*, *д'едуџи*, односно со наставката -иџи < -евџи: *Бр'усиџи*, *Ѓ'орѓиџи* и др.

Избројаната множина и овде е на -а: *два в'ола*, *џри сџ'ола*, *џеџ л'еба* итн.

Збирна множина се образува со наставките -ја и -иџи, сп. *кр'ија*, *џ'ерја*; *џџи–џ'џиџиџи*, *вир–в'ириџи* и др.

Кај именките од женски род вокативот се образува со наставката -о и -е, сп. *П'еџро*, *Мџр'ио*; *м'ајко*; *дџскал'иџо*; *зм'ио* и др.; *Иџиџе*, *оумџ'инке*, *Влџ'инке*; во Вадришта: *Мџр'ие*, *Асџџ'ие* и др.

Именките од женски род множина образуваат со наставката *-и*: *м'ајки, ж'ени, с'есѝри* и др.; *р'ајци, н'ози / р'ајце, н'озе*.

Кај именките од среден род авторот ги нотира образувањата на множинските форми со наставката *-а, -ијна* <-иња, сп. *д'арво–д'арва; бун'ишија; ј'ајце–ј'ајца, кул'енца* и др.; *вил'енце–вилинц'ијна, к'уче–куч'ијна*, но: *очи, уши*.

Само во множина авторот ги забележал следните именки: *г'аки, с'иври, сарс'ала, ѝл'ејки*, но и *ѝл'ешки*.

Колебања на родот се забележани кај именките: *в'аруѝ–в'арѝа, гн'ојуѝ–гн'ојѝа, ж'аруѝ–ж'арѝа, жив'оѝуѝ–жив'оѝиѝа, м'охуѝ–м'охѝа, ѝ'еѝаљуѝ–ѝ'еѝаљѝа, ѝ'есукуѝ–ѝ'есукѝа, ѝ'оѝуѝ–ѝ'оѝиѝа, с'ол'уѝ–с'ол'ѝа*, но само: *к'алиѝа и к'арфѝа*.

Во поглед на членските морфемии позната е само опозицијата определеност: неопределеност, сп. *л'ебуѝ, чув'екуѝ, ув'езуѝ* и др.; *р'екаѝа, р'агусѝа; влад'икѝа, сад'ијѝа; с'елѝа, маж'ишиѝа* и др.; *д'ејѝу, кул'енѝу; д'едуѝо/дедуѝу* и др. Двојство се јавува во однос на множинската членска морфема. Имено, во реонот на Илициево, Куфалово и Гуменца се јавува морфемата *-ѝу*, сп. *ѝск'ериѝу, вѝмѝ'ириѝу, к'амијнѝу* и сл., додека на поголемиот дел се среќава морфемата *-ѝе/-ѝи*, сп. *з'идувиѝе, к'ојниѝе, гр'еувиѝи; в'еѓиѝе, в'илициѝе, кн'игиѝи* итн.

Во однос на придавките, авторот забележува дека нема некои специфичности. Имено, качествените придавки се образуваат со суфиксите: *-аф* (*-л'аф, -каф, -икаф, -никаф*): *булник'аф, блик'аф, г'арбѝаф, ѝарнул'аф* и др.; *-лиф* (*-лив*): *дужл'иф, збурл'иф* и др.; *-уф*: *бл'ануф, к'оруф; -ен > -ин / -аѝн: вр'един, л'есѝн* и др.; *-ес(ѝ)*: *брѝд'ес, ѝурул'ес* и др.; *-ас(ѝ)*: *мишл'ас, зилинк'ас* и др.; *-иѝ*: *виѝрув'иѝ, иѝтил'иѝ* и др.; *-чук*: *дѝлг'ачук, мѝл'ечук* и др.; *-лија*: *дѝмкѝл'ија, милузл'ија* и др. За образување односни придавки тој ги приведува суфиксите: *-ов* (*-уф*): *бужик'оф, бр'аѝуф, ув'езуф* и

др., особено чест кај презимињата: *М'аркуф, Ил'иуф, П'оџуф* и др.; *-ев (>-иф)*: *Бр'усиф, Гуг'улиф* и др.; *-уф* и *-иф* во топонимите: *Ј'ануф Вир, М'ишуф Трај, Б'ибиф Бун'ар, Г'алиф К'амин* и др.; *-ин (-ен)*: *ж'иџин, к'озин, б'абин, М'омина Вр'аџа* и др.; *-и, -ји, -ки*: *в'аљчки, кр'авјо, з'аччко* и др.; *-џки (-ски, -чки, -шки)*: *би'олџки, 'овчко, ј'агн'ешки, Пусџ'олџки Рџи* и др.

Слична е состојбата и во поглед на формите кај придавките. Имено, во машки род тие завршуваат на согласка: *бел, глуф, нем* и др.; во женски род завршуваат на *-а (-а̋)*: *сџ'ара, ј'ака* и др.; во средниот род завршуваат на *-о (-у)*: *б'ело, н'емо, ј'ако* и др.; а во множина сите завршуваат на *-и*: *б'ели, гл'уви, сџ'ари* итн. Од старата определена форма на *-и* зачувани се само називи на религиозните празници и објекти, сп. *Вил'ики џ'еџук, Сф'иџи Ил'џа* и др.

Членската морфема за машки род завршува на *-(j)уџ*, *-(и)уџ*, односно на *-уџ < -оџ*, сп. *мл'адјуџ, ј'акуџ, диб'ел'уџ* и др.; за женски род на *-џа (-џа̋)*: *б'елџа, сул'ениџа, џ'емна-џа* и др.; за среден род *-џо (-џу)*: *ч'уздуџо, л'ениниџу* и др.; за множина *-џе (-џи)*: *к'онџкиџе, д'ивџи* итн.

Како специфичност кај степенуваните придавки со честичките *џо-* и *нај-* е нивното самостојно акцентирање, сп. *џ'о-мл'аџ, н'ај-ј'акиуџ* и др.

Кај заменските придавки авторот не забележува специфичности. Формите на посвојните заменски придавки се: *мој, м'оја, м'ојо, м'ои, џ'вој, џ'в'оја, џ'в'ојо, џ'в'ои, наџ, н'аша, н'ашо, н'аџи, ваџ, в'аша, в'ашо, в'аџи; н'егув, н'егува, н'егуво, н'егуви* (за машки род); *н'ејни, н'ејна/н'ејна̋, н'ејно/н'ејну, н'ејни; н'џни, н'џна/н'џна̋, н'џно/н'џну, н'џни* (за женски род). Формите на заменските придавки за качество и количество се: *џа̋к'оф, џа̋кв'а, џа̋кв'о, џа̋кв'иа; в'а̋к'оф, в'а̋кв'а, в'а̋кв'о, в'а̋кв'иа; џ'олка̋ф, џ'олка̋ва, џ'олка̋во, џ'олка̋ви*. Формите на прашалните заменски придавки се: *ка̋к'оф, ка̋кв'а, ка̋кв'о, ка̋кв'и* и *к'олка̋ф, к'олка̋ва, к'олка̋во, к'олка̋ви*. Формите на за-

менските придавки со неопределено значење се: *с'екăк'уф*, *с'екăква*, *с'екăкво*, *с'екăкви*. Заменската придавка добиена од **всь** гласи: *сăйи*, *с'ăйиа*, *с'ăйио*, *с'ăйиш*/*с'ăйиă*, *с'ăйиу*.

Бројните придавки од еден до четири во формата за машки род завршуваат на согласка: *йăрф*, *й'ăрва*, *й'ăрво*, *й'ăрви*, *фѳор*, *фѳ'ора*/*ф'ѳорă*, *фѳ'оро*/*фѳ'ору*, *фѳ'ори*, *ѳрѳи*, *ѳр'еѳи*/*ѳр'еѳă*, *ѳр'еѳио*/*ѳр'еѳиу*, *ѳр'еѳи*, *ч'еѳфăрѳи*, *ч'еѳфăрѳиа*/*ч'еѳфăрѳиă*, *ч'еѳфăрѳио*/*ч'еѳфăрѳи*, *ч'еѳфăрѳи*. Од другите броеви придавките во машки род завршуваат на *-и*: *й'еѳѳи*, *ш'есѳи*, *с'едми* итн.

Во однос на заменките, авторот ги изделува следните форми. Освен формата *јас* од личната заменка за прво лице единина што се употребува на целата територија, на поголемиот дел од еницевардарскиот говор се среќава и формата *ј'аска*, а во Енице Вардар и во Гуменца се јавува и формата *ј'азика*; покрај долгата заменска форма *м'ене* таа се среќава и во скратен вид *мен*, редовно јавувајќи се со *на*-конструкцијата во датив, и нерегуларно во акузатив; кратката акузативна форма гласи *ма*, односно *мă* (во деловите од говорот со редукција во финалните слогови); личната заменка за прво лице множина гласи *н'ија*; долгата дативна и акузативна форма гласи *нас*, придружена со *на*, сп. *нă-н'ас ни-кăж'а*, *нă-н'ас на-вид'е*, која во Куфалово и Илициево се среќава и проширена – *н'аскă*, сп. *ни-кăж'а* и *нă-н'аскă*; старите деклинациски форми за датив и за акузатив имаат исти долги форми, сп. *нă-н'егу гу-вид'ех*, *нă-н'егу му-кăж'ах*, *нă-н'еа а-вид'ех*, *нă-н'еа му-кăж'ах*, *нă-н'их и-вид'ех*, *нă-н'их му-кăж'ах*; специфична е неутрализацијата на кратката заменска форма *му* по род и по број; акузативните форми за женски род *а* и за множина *и* се јавуваат без протетички глас; кај личната заменка за секое лице нема некои посебности, сп. *с'ебе са* и *с'ебе си*.

Како поспецифични од лично-предметните заменки авторот ги регистрира: употребата на номинативните форми од прашалните лично-предметни заменки со *на*-конструк-

цијата и кратките лични заменки наместо дативната и акузативната форма, сп. *на-к'ој гу-вид'е ши?*, *на-к'ој му-каж'а?*; чувањето на дативната форма *чум* од прашалната замена за предмети *шо/шишо*, сп. *ч'ум-ши-ј шо?*; изедначувањето на множинската форма *чиш* од лично-предметната замена за припадност со формата за машки род *чиј*, сп. *ч'иј-сѝ ши'ија д'еца?*; изедначувањето на формата за среден род од неопределената замена за лица *некое* со формата за машки род *н'екуј*, сп. *н'екуј д'еиш'а каж'ало*; по коешто се повеле одречната *никое* и општата *секое*, сп. *н'икуј*, *с'екуј*.

Од показните заменки тој нотира дека се јавуваат две заменки: *во*, *ва*, *в'ија* и *шо*, *ша*, *ш'ија*, кај кои има изедначување на формите за машки и за среден род, сп. *во чув'ек*, *во д'еише*; *шо чув'ек*, *шо д'еише*.

Од броевите авторот ги приведува како интересни: бројот *агн'о*, *агн'а*, *агн'и*, нотирани во Енице Вардар и во Рамна; формата *две* за сите родови: *две м'ажи*, *две ж'ени*, *две д'еца*, *две вул'ови*, забележана во Енице Вардар; броевите во спој со именката *д'уши* за означување определена бројност на лица: *две д'уши*, *ири д'уши*; додека другите броеви имаат специфичности само на планот на фонетиката и на акцентот.

Од прилозите авторот ги нотира како поинтересни следните прилози: *в'агин*, *ван'ок*, *н'ајкум* и *н'ајкумша*, *с'ас-иша* и др., кои претрпеле само извесни фонетски промени, а меѓу прилошките партикули тој ја забележува партикулата: *-ка*: *ш'амука/ш'амка*, *в'амука* и др.

Во однос на предлозите, авторот не забележува некои специфичности, освен разликите што се предизвикани од редукцијата. Имено, тој ги нотира следните предлози: *биз* – *биз м'ене да не 'ојше шам*; *вѝрз* – *вѝрз н'егу*; *ду* – *сигн'а ду н'еа*, *уш сѝр'еда ду сѝр'еда*; *за* – *иг'ен чув'ек уш'ишѝл за р'иби*, *за ш'еишѝуш'ини шл''аги*; *з'арги* – *з'арги н'егу избиг'ах уш-иш'ам*; *заш* – *уш'ида заш с'елишо*; *кај* (*каш*, *каде*) – *к'одѝм кај*

ӣ'аӣку-ми, к̄ 'ом к̄аӣ ӣ'аӣку-ми, к̄и си г'ојде ка̄де нид'ел'а; кӯиу (ка̄иу) – кӯиу игн'о̄ио и др'угӯио, к̄и г'ојдише иг'ен к̄аиу кур'ур; мӣу – гу најд'ех мӣу г'арва̄иа, к̄и г'ојда̄м мӣу два и ӣри, мӣу нас г-усӣ'ане; мис̄иу – мис̄иу на-к'ојн, ӣо на-ма̄г'аре са-ка̄ч'и; на – сидн'а на к'аминӯи, бих на С'олун, на вӣ'орай̄а вӯјн'а, к'ук̄а̄иа на ӣ'аӣку-ми е, на-м'ен ма̄ в'ид̄а, на-м'ен ми ка̄ж'а, ми мир'иса на-л'ук; на̄и – 'обла̄кӯи ӣумин'а на̄и ӣла̄н'инӣа; нис – 'одих нис н'ива̄иа, ис̄ид̄н'а нис вр'а̄ӣа; во Крушари се нао̄га комбинира̄н со предлогот из: на̄'ис – ӣумин'а на̄'ис с'ел̄ио, на̄'ис вр'а̄ӣа; ур (ӯи) – слиз'е ӯи-ӣла̄н'инӣа, сл'ези ур-г'арвӯио, са̄ вр'ака̄ ӯи С'олун, ӣум'ини ур-г'есна̄иа с̄ӣр'ана, ӣа̄дн'а ур-г'арвӯиу, ис̄ид̄н'а ур-в'о̄а̄иа, дӯјд'е ур В'один, ур-Вил'игдин ду-Пӣӣр'овдин, умр'е ур жал, ур ма̄'а, ур-г'арво гу-на̄йр̄ав'их, г'е̄јио ӯи-к'ерка̄-ми е на̄йр'едно; во Илициево овој предлог се јавува во проширена форма ур̄а – дӯјд'ема̄ ур̄а-С'олун итн.; 'окулу – 'окулу с'елӯио, г'ојди 'окулу руч'ок; ус'ем – ус'ем ӣ'ебе с'ӣӣе дӯјд'оа; ӣу – 'одише ӣу-р'ека̄иа, г' уор'и ӣу-гл'ав̄а̄иа, дӯјд'е ӣу-Пӣӣр'овдин, ис̄ид̄н'а ӣу-фа̄н'ела, му уор'и на с'а̄ӣа ӣу-игн'о ӣич'а̄ӣ, а̄-ӣуш̄ӣ'и ӣу-в'ода; ӣод (ӣӯи) – ӣуд-н'егу а̄-на̄јд'еа ӣ'уш̄ка̄ӣа; ӣуз̄а̄ӣ – ӣумин'а ӣуз̄а̄ӣ-к'ук̄а̄ӣа; ӣрӣӣ – за̄с̄ӣа̄н'а ӣрӣӣ-к'ук̄а̄ӣа, дӯјд'е ӣрӣӣ-Вил'игдин; ӣр'еку – ӣумин'а ӣр'еку ӣла̄н'инӣа; ӣукр'а̄ј – ӣукр'а̄ј В'ард̄ар 'одиш̄а; су – г-уор'и су-сӣ'а̄ӣ, су-н'еа ӯӣиг'е, к'ожа ши'ена су-лӯи'ӯӣи; уф < в̄ъ – уф-ӣ'ебе ја̄с се к'а̄л̄на̄х, уф-с'а̄бӯӣа св'а̄рба̄ӣа а̄-ӣр'авӣа су ба̄л'гур; во Илициево, освен уф, се среќава и формата у – у-м'ен са̄ ӣ'арӣӣи итн.

Авторот детално го разгледува и глаголскиот систем, наведувајќи дека во поглед на глаголот нема некои поголеми специфичности. Имено, тој нагласува дека деноминативни глаголи почесто се образуваат со суфиксите: -е (-а̄) и -ува, сп. *ж'але*, *ӣ'а̄же*, *к'арс̄ӣе*, во Илициево и во Куфалово: *ж'ал'а̄*, *ӣ'а̄ж̄а*, *к'арс̄ӣа̄*; односно *вир'ува*, *гла̄д'ува*, *лик'ува* итн., а поретко со суфиксите: -ее (*бил'ее*, *жив'ее*, *услӯи'ее*), -а (*в'ика*,

'игра, ч'еиш'а) и -са (а'р'еса, кин'иса, кул'иса) итн., додека деевербативни глаголи се образуваат со суфиксите -не: и'агне, с'егне, угл'агне, и -ува: иуайн'ува, кърсий'ува, сийан'ува и по-ретко со суфиксите -оше: иуи'оше, -ка: св'ирка др.

При образувањето глаголи од несвршен вид авторот како најчести ги нагласува образувањата со наставките -ува: забр'ав'ува-забр'ава, забир'ува-заб'ере, кърсий'ува-к'ърсийе и др.; -ва: дуб'ива, на'вива, иукр'ива и др.; -а: наб'ира-наб'ере, зай'ира-з'ајре, иуий'ира-и'оийре и др.; -ја: за'ога-з'ајде, на'ога-на'јде, р'ога-р'оде и др.; -(j)ава: измињ'ава-изм'ени, ируиш'ава-и'росиш и др.; глаголите од типот 'затвора': зайв'ар'а-з'аивури, уив'ар'а-и'ивури итн.

При образувањето перфективни глаголи авторот забележува дека најпродуктивни се образувањата со префиксите: ду- (ду'арже, дуи'ече, дуи'ече и др.); за- (зак'алне, заф'ака, закл'уче и др.); из- (избр'ичи, избл'ува, избр'ише и др.); на- (на'зирне, на'јде, на'јаде и др.); о- > у- (убл'ече, угл'агне, угл'увне и др.); иу- (иу'айне, иум'исли, иур'аби и др.); иуи- (иуи'сир'иже); ири- (ири'аде, иригл'еда, ириз'ема; ирив'иде, ириф'аиш, ириц'арии и др.); раз- (разб'оле, разм'еси, расил'ака и др.); с- // су- (суб'ере, згр'еиш, см'али и др.); и у- (уб'ие, ум'ори, усм'арде итн.).

Во поглед на глаголските групи, авторот забележува дека во испитуваниот говор има две групи: а-група (ил'ак'аш-ил'ака и др.) и и-/е-група (в'идиш-в'иде, д'адиш-д'аде и др.). Кај глаголите од и-/е-група во 2 лице еднина во основата се генерализирало и, а во 3 лице еднина се генерализирало е. Во источниот дел од територијата разликата е видлива само во 2 лице еднина: гл'ед'аш-гл'еда, и'улиш-и'ул'а, ј'адиш-ј'ада и др., а во северниот периферен дел се јавуваат а и и: в'ик'аш-в'ика, жн'иш-жн'иш, н'осиш-н'оси и др.

Од глаголските форми најпрвин го разгледува сегашното време, сп. -(а)м: гл'ед'ам, и'ул'ам; -ш: гл'ед'аш, и'улиш; -в: гл'еда, и'уле; ј'ада, и'ул'а (во Илициево, Куфалово и Рам-

на); *й'ули* (во Корнишор); *-ме: гл'едāме, й'улиме; -иѐ: гл'едāиѐ, й'улииѐ; -(ā)иѐ: гл'едāиѐ, йул'āиѐ* итн.

Презентската форма од помошниот глагол 'сум' е мошне разновидна: *сāм, си, е* (*и* – во Корнишор, *ј, āј* – во Илициево, Куфалово и Рамна), *сне* (*сни* – во Корнишор, *снā* – во Илициево, Куфалово и Рамна), *сиѐ* (*сви* – во Корнишор, *сиā* – во Илициево, Куфалово и Рамна), *сā*.

Формите на минатото определено свршено време се: *-х: рāсīлāк'ах, викн'ах, изгур'ех, вид'ех, мис'их, брах; -ø: рāсīлāк'а, викн'а, изгур'е, вид'е, мис'и, бра; -ø: рāсīлāк'а, викн'а, изгур'е, вид'е, мис'и, бра; -ме: рāсīлāк'аме, викн'аме, изгур'еме, вид'еме, мис'име, бр'аме; -мā (во Илициево, Куфалово и Рамна): рāсīлāк'амā, викн'амā, изгур'емā, вид'емā, мис'имā, бр'амā; -ми (во Корнишор): рāсīлāк'ами, викн'ами, изгур'еми, вид'еми, мис'ими, бр'ами; -иѐ: рāсīлāк'аиѐ, викн'аиѐ, изгур'еиѐ, вид'еиѐ, мис'иѐ, бр'аиѐ; -иā (во Илициево, Куфалово и Рамна): рāсīлāк'аиā, викн'аиā, изгур'еиā, вид'еиā, мис'ииā, бр'аиā; -иѐ (во Корнишор): рāсīлāк'аиѐ, викн'аиѐ, изгур'еиѐ, вид'еиѐ, мис'иѐ, бр'аиѐ; -а: рāсīлāк'аа, викн'аа, изгур'еа, вид'еа, мис'иа, бр'аа; -ā (во Илициево, Куфалово, Рамна и Корнишор): рāсīлāк'аā, викн'аā, изгур'еā, вид'еā, мис'иā, бр'аā*.

Исклучок од ова парадигма претставува говорот во Баровица во околината на Гуменца, сп. *глид'ау, глид'ауме, глид'ауиѐ, дāрж'ау, дāрж'ауме, дāрж'ауиѐ; сīруг'ау, сīруг'ауме, сīруг'ауиѐ; сич'еу, сич'еуме, сич'еуиѐ; крāд'еу, крāд'еуме, крāд'еуиѐ; рāзбул'еу, рāзбул'еуме, рāзбул'еуиѐ; куй'иу, куй'иуме, куй'иуиѐ; мис'иу, мис'иуме, мис'иуиѐ; рāбуи'иу, рāбуи'иуме, рāбуи'иуиѐ; шувāр'иу, шувāр'иуме, шувāр'иуиѐ; з'еу, з'еуме, з'еуиѐ; й'иу, й'иуме, й'иуиѐ* итн.

Во имперфектот тој ги регистрира следните наставки: *-х: бл'уvāх, д'āржих, к'āлних, й'арāх, й'иих, сī'оих, сī'р'угāх, 'āлāх; -ј (во северниот дел): в'икāј, гл'едāј; -иѐ (во 2 и 3 лице): бл'уvāиѐ, д'āржиѐ, к'āлниѐ, й'арāиѐ, й'иѐ*

ше, сѣи'оше, сѣи'р'угаше, 'аѣа'ше; -иш (во источниот дел): и'улиш, 'идиш, к'осиш, 'ориш; -ши: (во северниот дел): ј'адиши, в'икаши, гл'едаши; -хме/-хне: бл''ува'хме, г'арж'ихне, к'ал'нихне, и'ар'а'хне, и'и'хне, сѣи'о'ихне, сѣи'р'уга'хне, 'аѣа'хне; -хн (во источниот дел): и'улихн, 'идихн, к'осихн, 'орихн; -јни: (во северниот дел): ј'адијни, в'икајни, гл'едајни; -хше: бл''ува'хше, г'арж'ихше, к'ал'нихше, и'ар'а'хше, и'и'хше, сѣи'о'ихше, сѣи'р'уга'хше, 'аѣа'хше; -хѣ (во источниот дел): и'улихѣ, 'идихѣ, к'осихѣ, 'орихѣ; -јѣи: (во северниот дел): ј'адијѣи, в'икајѣи, гл'едајѣи; -а: бл''уваа, г'арж'ија, к'ал'нија, и'ар'аа, и'и'ија, сѣи'о'ија, сѣи'р'угаа, 'аѣаа; -а (во источниот и во северниот дел): и'улија, 'идија, к'осија, 'орија, ј'адија, в'икаја, гл'едаја итн.

Интересност претставуваат имперфектните форми од глаголот **выти**, сп. (во централното подрачје): *бех, б'еше, б'еше, б'ехме, б'ехше, б'еа*; (во Куфалово): *бех, б'еш, б'ехн, б'ехѣ, б'еа*; (во Асарбегово): *бех, б'еше, б'еше, б'еме, б'еше, б'еа*; (во Рамна): *бех, б'еш, б'ем, б'еш, б'еа*; (во Корнишор): *беј, б'еши, б'еми, б'еѣи, б'еа*; (и поинакви форми во Илициево): *бих, б'иш, б'иш, б'им, б'иѣ, б'ија*.

Наставки за заповедниот начин се: -ј: *в'икај, гл'едај, з'идај, и'арчај, џ'аркај, ч'екај; сѣиј, сеј, иеј, ииј, греј, икај*; односно -и: *б'ери, бл''уви, в'ези, в'икни, з'еви, к'ажи, к'оси, м'аѣси, м'еѣи, м'ери, ил'еѣи, и'ечи, ир'еди, и'ули, с'еди, сѣи'рижи, с'оли, сн'ови, р'ечи, фл'ези, ф'арли* итн. во единната, и -јше: *вик'ајше, гл'ид'ајше, зид'ајше, и'арч'ајше, џарк'ајше, чик'ајше; бл''увајше, виз'ајше, викн'ајше, гриј'ајше, д'арж'ајше, зив'ајше, каж'ајше, м'аѣс'ајше, сиј'ајше, сѣи'руј'ајше, сн'ув'ајше, икај'ајше; вид'ејше, даг'ејше, јаг'ејше, сид'ејше, иѣи'ејше, мис'ејше, иич'ејше, флиз'ејше; нус'ејше, куи'ејше, кус'ејше, л'уи'ејше, ва'ри'ејше, сул'ејше, ф'арл'ејше; -јѣа, -јѣи (во реоните со редукција во финалните слогови): *вик'ајѣа, викн'ајѣа, гриј'ајѣа, гл'ид'ајѣа, д'арж'ајѣа; вик'ајѣи, каж'ејѣи, кус'ејѣи, икај'ајѣи, иул'ејѣи, гл'ид'ајѣи, бру'ејѣи* и др. во множината.*

Негираните форми можат да се образуваат со честичката *не* (*не ѝеј*, *не в'икџ*, *не с'еди*) и со формата *ним* (*ним в'икџ*, *ним н'оси*, *ним с'еди*, *ним ѝеј*, *ним куй'увџ* и др.

Кај глаголската л-форма авторот ги забележува следните особености: -л: *брџн'ил*, *бун'ал*, *вјџн'ал*, *вџри'ил*, *вик'ал*, *гриј'ал*, *дџрж'ал*, *лџф'ил*, *луџ'ил*, *кџрсџ'ил*, *кру'ил*, *мис'ил*, *мџлс'ал*, *џиј'ал*, *смиј'ал*, *сџиуј'ал*, *сџириж'ел*, *снув'ал*, *џџкџ'ал*, *џџрч'ал*, *ублич'ел*, *углувн'ел*, *умр'ел*, *ур'ал*, *џиџ'ил*, *фџрл'ил* и др.; -ла, -ло: *дџрж'ала*, *дџрж'ало*, *сџиуј'ала*, *сџиуј'ало*, *џџкџ'ала*, *џџкџ'ало*, *уџиџ'ала*, *уџиџ'ало*, односно -лџ, -лу во деловите на говорот со редукција во отворените финални слогови: *бр'алџ*, *бр'алу*, *лџф'илџ*, *лџф'илу*, *мис'илџ*, *мис'илу*, *џиј'алџ*, *џџрч'алџ*, *џџрч'алу* итн.; -ле (во централниот дел од говорот): *виџ'еле*, *дџрж'але*, *руџ'иле*, *смиј'але*, *сџиуј'але*, *џџкџ'але*, *џџрч'але*; и -ли (во делот со редукција во финалните слогови): *дџџ'ели*, *дунџ'ели*, *исџџн'али*, *кув'али*, *кус'или*, *кру'или*, *ублич'ели*, *фџрл'или* итн.

Глаголската придавка, забележува авторот, оди според аорисниот модел, сп. *виза'н*, *гриј'ан*, *зџдџрж'ан*, *исџр'ан*, *мџлз'ан*, *џис'ан*, *џран*, *џџкџ'ан*, *уџџш'ан*, *уџиџ'ан*; *дунџ'ен*, *жни'ен*, *изми'ен*, *рџсџиур'ен*, *руџ'ен*, *ублич'ен*, *уџџкри'ен*, *џуџвџр'ен*, *фџрл'ен*, *џиџ'ен*. Сите глаголи, кои во основата имаат *н*, во глаголската придавка добиваат наставка -џи, сп. *брџн'еџи*, *жнџн'еџи*, *кџн'еџи*, *рџн'еџи*, *џнџн'еџи* и *дунџн'аџи*, *лигн'аџи*, *џџџн'аџи*, *исџџџн'аџи*, *уџжн'аџи*.

За глаголскиот прилог авторот ги нотира наставките: -џи: *виџ'еџи*, *вик'аџи*, *кус'еџи* итн., и -*ниџ/ниџ*, коишто имаат ограничена фреквенција во два пункта: *џџрчџн'иџуџи*, *нур-кџн'иџуџи*; *џџрчџн'иџуџи*, *лџзџн'иџуџи*.

Со аорисниот модел оди и глаголската именка во поглед на акцентот и на основните вокали *а* и *е*, сп. *вик'ајне*, *јџџејне*, *смиј'ајне* итн. Во реоните со редукција во финалните отворени слогови наставката -*јне* гласи -*јнџ*: *кус'ејнџ*,

миѿ'ејнѧ, ѿѧрч'ајнѧ, односно -јни: *вик'ајни, смиј'ајни, уг'ејни* и др.

Во минатото неопределено време се испушта помошниот глагол во третите лица. Во поглед на значењата тоа време се јавува со истите значења со кои се јавува во другите долновардарски и македонски говори.

Во однос на предминатото време, авторот забележува дека тоа се јавува релативно поретко во споредба со другите времиња.

За образување на идното и на минатото-идно време, освен фонетската промена на партикулата *ки*, не се нотирани други разлики. Меѓутоа, во однос на идното прекажано време специфичност претставува местото на помошниот глагол 'сум', сп. *ки вик'ал сѧм, ки вик'ал си, ки вик'ал, ки вик'але сне, ки вик'але сѿе, ки вик'але*.

Од конструкциите со 'има / нема' авторот ги нотира конструкциите од сегашно, од минато определено несвршено, од минато неопределено време и ретки примери од идно и минато-идно време на глаголот и глаголската придавка во среден род, сп. *'имѧм рѧбуѿ'ено 30 гуд'ини, н'емѧм вид'ено; к'олку 'имих уг'ену ј'аскѧ; сѧм им'ал рѧбуѿ'ену; к'-имѧм рѧбуѿ'ену дв'ајсѧѿ гуд'ини; к'-имих куѿ'ену г-'имих ѿ'ари* и др. Но, сепак, според авторот, најчести се конструкциите со глаголот 'има' во презент.

Во третата глава „Синтакса“ (167–187) Максим Каранфиловски од ениџевардарскиот говор ги приведува следните црти: а) местото на атрибутските определби: пред именката, сп. *уч'еноѿѿо г'еѿе, ск'ѧѿи ѿ'ари, ѿ'арѿка к'ерка* и др., по именката во логички акцентирани споеви, сп. *ѿѧкв'о вним'ание л'оѿо, м'омчиѿѿу н'ејну, 'оѿѿи 'има р'ека гул'ема* и др., односно многу ретките случаи кога двата атрибута се разделени, сп. *ки ми г'аѿѿи в'еѿѿкиѿе 'алиѿѿѧ ѿ'вој*; б) местото на зборовите околу глаголот: помошниот глагол пред основниот глагол, сп. *не си вѧрѿѿ'ел н'икѧк, си р'екѧл,*

б^ран'еѿо си л^гн'али и др., по основниот глагол во некои пунктови, сп. н'огу 'уб^аву н^йр^ав'ил си, изг^ра^д'ил си се, у^ј-дис'али сѿе и др., а редовно во формите на идното прекажано време: ѿо ми к^аж'ува г'ека к^и ку^и'ел си 'офци; в) местото на негацијата пред глаголските форми и заменските форми кои го придружуваат глаголот, сп. не знам ј'азика, л'ека вр'ека не ја-б'ере, не м'ожиш г^а-и-н'ајдиш итн.; г) местото на заменските форми: пред глаголот, сп. јас гу викн'ах г'ејѿѿо, му с^а р^аси^и'а к'олаѿѿа, ѿо г^а-му-ѿр'ам, н^им ^а ѿ'еѿи м'ом^аѿа и др., по глаголот, сп. вик'а^ки му с^а ф^аѿѿ'и гл'асуѿѿ, ѿкај'а^ки си ск^ар^и'и б'ар^оуѿѿ, н'оси-гу итн.

Нарушена конгруентност авторот забележува во родот меѓу атрибутот и именката, сп. *чин'ичкино лей, б'елушо којн, идн'о сайи, ти'олкаво чув'ек њ'амеи н'ема, Кјамин'иво Мос, шо лаф, н'ејну майш, ц'елашо сој*, односно меѓу субјектот и л-формата, забележана во Корнишор, сп. *д'ејиу си науч'ил, си вјарн'ал д'ејиу, р'аснал њур'аснал шо даи'енцииу, си'анал гул'емо*.

Како карактеристични црти на овој говор авторот ги истакнува: генерализацијата на кратката заменска форма за 3 лице *му* во индиректниот предмет за сите три рода, а и во множината, и јавувањето на предлогот *на* при изразувањето на индиректниот и на директниот објект, сп. *му в'ели м'ајка му нă-м'омѝа, нă-лис'ица м'ожии дă-му н'ајдиш ѝаѝ ѝи да и нă-кум'иѝиѝо ки му н'ајдиш*; изедначувањето на долгите акузативни и дативни заменски форми и целосното нивно врзување со предлогот *на*, сп. *гу виг'ех нă-н'его, му кăж'ах нă-н'его, ѝ виг'ех нă-н'еа, му кăж'ах нă-н'еа*; повторувањето на цели делови од реченицата во истата или во следната реченица, сп. *Н'екуј си гу уч'ил г'ејѝу н'огу. Гу уч'ил г'ејѝу н'огу, 'ама г'ејѝу си нăуч'ил ка ѝр'еба, си нăуч'ил н'огу*; испуштањето на најразлични делови (субјект, удвоен објект, помошен глагол, предлози) на реченицата, сп. *Ки ѝр'ајме, рич'е, ја м'орăм дă-ă-н'осăм, 'ама 'аку ми ѝуѝѝ'исăш „П'елисѝер“*,

рăсѣур'ануѣи; градењето на прашалните искази без прашален збор, сп. *Ти, рич'е, 'имăи ж'ена? П'арвă-ѣи-ј? 'Имăи д'еѣа уѣи-ѣ'а ж'ена? Н'е-му нус'и?*; негираните форми во императивот со *ним*, сп. *ним в'икăј, ним куѣ'уви*; изразувањето посесивност: со заменката *му*, сп. *му-ѣăдн'а ж'алус нă-д'ејѣу зă-ѣ'аѣку-му; д'еѣаѣа ѡ вид'еле м'ајкă-му* (= својата мајка), со дативните форми од личните замени, сп. *с'ин-му нă-н'его гу в'идѣх*, со придавка од лично име, сп. *Мир'оѣинѣѣ к'еркă ѡ-вид'ех*, со предлогот *на*, сп. *му-рич'ех нă-м'ăи-му нă-М'ара*, со предлогот *од* (*уѣ*), сп. *д'ејѣу уѣи-к'еркă-ми-ј нăѣр'едно* итн.

Во поглед на сложените реченични конструкции, авторот забележува дека нема некои посебности. Од копулативните сврзници најчесто се употребуваат *и*, *ѣа* и *да*, сп. *Гул'убуѣи сѣ'ојă нă-б'аѣаѣѣи и го гл'егă сăјб'ијăѣѣи; Ти 'оѣиѣи, леѣ куѣ'увăи зă-идн'о ден, две, ѣа в'аѣин јас к'-ом; Ах, дă-зн'аѣи н'азуѣи ѡ м'ислаѣи зă-ѣѣеѣи, да ѣѣ'ука с'ега д'обро 'оѣиѣи* и др. Адверсативните реченици одат со сврзниците: *а*, *ама* и *ѣѣку*, сп. *Т'ијă се в'икăѣи ѣус'есѣримѣи, а д'еѣаѣѣи се в'икăѣи ѣубр'аѣимѣи; К'ажѣи-му, 'ама н'е-а вир'увăѣи; Не в'ăрни, ѣѣ'уку сѣ'ани б'егăј б'аре ѣѣи, л'амјăѣѣи ѣѣи с'егă*. Во некои пунктови е нотиран и сврзникот *али*, сп. *Т'ој мă-в'икăѣи, 'али јас не м'ожѣи* и др. Дисјунктивните реченици се сврзуваат со сврзниците: *или-ѣи*, *ем-ем*, *ни-ни*, *ниѣѣи-ниѣѣи*, сп. *'Или дă-рăб'оѣимă 'или дă-си-ојмă; Ем гу-ѣѣѣ'а ем ѣа ѣѣи-мил'увă; Ни дă-ј'аѣе ни дă-ѣ'ѣе; Н'иѣѣи 'имăм вид'ено н'иѣѣи знам* и др. Од ексклузивните се јавува единствено сврзникот *само*, сп. *И ја н'иѣѣѣи, рич'е, с'аму ѣăк'а му-рич'еј* и др.

Широко е познато редувањето на дејствата во реченицата без сврзници, сп. *Т'уа нăн'акă зă-ѣ'ѣѣсѣ'оѣѣѣи ѣл''аѣи се ѣруд'авăѣи, ѣѣи мѣи'ун с'акăѣи; Си-ѣ-з'е ѣѣ'аѣку-му ѣ'ариѣѣи, д'ејѣу гу-усѣѣв'и; Па си исѣуд'ѣја, не ѣ-ѣјд'ѣса, н'икăк и др.*

Од подредените сврзници авторот ги приведува следните: *да* (за финалните реченици), сп. *А ѣѣ'укă дă-изг'орѣиѣи и*

бр'али д'арвѣ дѣ-гу-г'орѣи и др.; оѣи, шо и да (за декларативните реченици), сп. 'Ама с'амо м'ѣлчи, да не л'афиш 'оѣи мибиг'а ж'енѣи; Јас к'ѣиу в'идих шо сѣи'авише ѣам, б'огѣи и јас си увѣи'иј ѣам; 'Абе ка ѣи кѣз'ај јас дѣ-'ојш дѣ-ѣз'евѣи нѣ-ж'енѣи д'ушѣи и сл.; ка/к'оа (к'ога), ѣ'огѣ, дур, шѣом, ѣред да и игн'о (за темпоралните реченици), сп. Сѣб'ајле б'еше, к'оа гл'еда д'олу нѣ-м'орѣиу игн'а л'амја 'имѣло ѣам; Н'ашѣу с'елу ѣо 'ими си клѣд'е уѣ цар сулѣи'ан, 'ушѣи уѣ ѣо вр'еми ко ѣриз'е Турѣи; Три гуд'ини не си-зѣсмеј'увѣиши, а ѣ'огѣ ка му рич'е за ѣри гуд'ини си зѣсми'а; К'ога ѣи кумѣн'увѣиш ѣр'еба дѣ-ч'уиш; Т'огѣ бр'ѣи-му к'ѣиу си ѣуѣрис'ил д'ома, к'оѣ 'оди дѣ-в'иди, си р'екѣл, н'емѣм вид'ено јас 'ошѣе нѣ-р'изѣиѣ, к'оѣ вид'е ѣри к'ѣи кѣрф; Уѣ ѣуниг'елникуѣ ка ки зѣф'ѣиѣи дур нѣ-с'ѣбуѣи, ду-ѣ'еѣук в'ечѣр; Дур дѣ-'ој ѣо ѣа ки ф'ѣиѣише дѣ-в'ика; Шѣом ки д'ој-диш к-исѣ'аднимѣ з'ѣјно; И ѣ'осле ки з'евѣише нив'есѣиѣи дѣ-дѣр'увѣ ѣр'ед-дѣ-ѣ св'ал'ѣи; Игн'о ки д'ојдиш ки зѣф'ѣјмѣ дѣ-рѣб'оѣмѣ и др.; 'оѣи, шѣом, зѣш'о и д'ил'му (за причинските реченици), сп. Зн'ачи ѣ'ијѣ сѣ-смен'ѣја с'еѣне 'оѣи вид'еја д'ејѣу-ј ѣо-уч'ену уѣ-н'их; Нѣ-м'ен ми-ѣикн'а зѣш'о гу-усѣѣв'и; Шѣом 'имѣ крѣф дѣ-зн'ѣиш 'оѣи сѣм зѣгин'ѣи; Д'ил'му нѣ-м'оѣѣ он, нѣ-м'оѣѣм и јас и др., а локално се ограничени д'ека во Куфалово, сп. Не 'идѣм кѣј вас д'ека не 'идиѣи кѣј нас и чим во Крушари, сп. Чим не м'оѣиш ѣи не м'оѣам и јас; ако и да (за условните реченици), сп. 'Ако б'еиш нив'есѣиѣи уѣ-гр'угу с'елу св'ѣрбѣиѣ ки зѣф'ѣиѣише уѣ-с'ѣбуѣи нѣ-вечирѣи кѣј-з'еѣуѣи; В'иди, вој л'ично ш'о-е, чув'ек, цар, дѣ-м'оѣи дѣ-л'ѣфи ја с'есѣрѣ-ми ке-му-ѣ-д'ам и ѣул'винѣи з'емја ки-му-ѣ-д'ам б'ѣиш и сл.; мѣк'ар и и да (за допусните реченици), сп. В'икѣ-ѣ ж'енѣи, дѣ-ѣи-сѣрѣм'увѣ, рич'е, ѣриѣ ѣ'олку л'уѣ, мѣк'ар н'екѣ б'еиш и дѣ-ѣ'ѣриѣ, дѣ-не-д'ојше ѣ'укѣ дѣ-ѣи-р'ечи; Не, не, 'ако. И да знаѣиш н'еиѣо дѣ-не к'ѣиш. П'ол'ошо е 'ако к'ѣиш – му кѣж'ува Турчи-нуѣ; шо (за последичните реченици), сп. Т'олку гу-ѣиѣ'ѣја шо не м'ојше дѣ-сѣои и др., а локално во Крушари и шѣоѣо,

сп. *Јас сѝм сирум'ах шѝй'ошѝ не м'ожѝм дѝ-г'ам*; и *шо* (за релативните реченици), сп. *Уѝ-гл'авѝ и из'ири*, *уѝ-ш'ијѝ шо н'оси из'икуѝ др'уго н'ишиѝ* итн.

Во четвртата глава „Лексиката на еницевардарски-от говор“ (189–198) Каранфиловски материјалот го разгледува според тематските подрачја. Тој регистрира голем број лексеми, кои побудуваат интерес од различни аспекти, и тоа: од тематското подрачје физички изглед на човекот, неговите физички и психички особини, хигиената и бодестите, семејството и роднинските односи, сп. *жабл'уна* 'забен венец', *кукурузл'ија* 'кадрав', *кајл'аш* 'неработлив, мрзлив', *бабаш'арка* 'сипаница', *м'ол'ко* 'мало дете', *г'ого* 'обраќање кон постара сестра' и др.; од тематското подрачје професионални ознаки на луѓето: исџич'ар 'аптекар', *џуи'ар* 'трговец', *кл'уск'ач* 'скитник', *аљ'иџка* 'домашна помошничка, слугинка' и др.; од тематското подрачје секојдневен живот на човекот, неговиот дом, домаќинството, јадењата, облеката и обувките: *буџ'е* 'горен дел на катот – делот околу огништето', *бун'ела* 'виљушка', *вај'ела* 'сад за течност', *к'ойан* 'дрвено корито', *џурл'инка* 'ронка', *л'игга* 'сланина', *кал'аниџи* 'вид печени кори', *г'уна* 'вид долга облека' *кавр'ак* 'потенка, свилена шамија', *луј'уџа* 'кожички за врзување опинци', *џај'уџи* 'чевли', *џинчун'ица* 'врвца за опинци', *ск'орни* 'високи чевли' и сл.; од тематското подрачје земјоделство и сточарство, домашни животни и различни алати што се употребуваат во секојдневниот живот и во занаетчиството: *гинг'ил* 'дел од воденица', *кајџал'ок* 'вид решето', *џај'иџник* 'дел од плугот', *фајг'ак* 'сноп', *уџирина* 'некопана, неработена земја', *уџаџик'ана* 'последна ракија', *бајџаро'к* 'мисир', *џај'ија* 'патка', *с'ере* 'нечистотија во волната', *виџи'ерна* 'корито со вода за поење', *клуџ'ак* 'железа за облакот, дел од самарот', *џај'о'ам* 'колани што се врзуваат одзади, под бутовите на коњите', *н'ерџи* 'кормнак, вепар', *коч* 'овен', *зв'иска* 'млада овца', *звиг'ар* 'млад овен', *кис'ем* 'овен предводник', *к'орга* 'место каде што лежат малите јаг

ниња, шилежињата, *йуј'аиџа* 'колиба', *миш* 'глушец', *бл'ајна* 'голем струг', *к'џржа* 'вид чивија', *бл'изна* 'челик', *кџрф'ија* 'клинец, шајка', *иџрв'ојн* 'пила со рамка', *з'џмба* 'железо за правење дупки', *ск'ејџр* 'тесла' и др.; од тематското подрачје растителен и животински свет: *бл'усџур* 'штавеј', *дџмл'ус* 'нане', *вџрџиџа* 'вид цвеќе', *мул'оха* 'сардела', *миргџилиш'е* 'нарцис', *иџиџ'аиџа* 'компир', *рџм'ојн* 'камилица', *сл'ачка* 'трева жолта како конци', *фџашк'џн* 'грмушка', *чв'инка* 'вид птица', *р'ачка* 'подземни жолто-бели бубачки што ги јадат главичките на кромидот', *кук* 'бубачка што ги напаѓа говедата', *д'иви к'ојна* 'вид големи мрави', *џв'јар* 'икра од риби', *кџр'оџа* 'морков', *иџаниџр* 'цвекло', *к'ојривка* 'полски јасен', *иџруна* 'црн плод што ја собира устата', *л'иџлак* 'вид риба', *џарево к'уре* 'риба', *иџурна* 'штука', *н'џрџ* 'мрести – рибите се нарат', *в'униџур* 'вид орел', *н'амџија* 'ред трева што се коси', *лџр'оџер* 'полски глушец', *зџрк'аџа* 'срна' и сл.; од тематското подрачје географија, метеорологија и астрономија: *нис'ија* 'остров', *д'џрча* 'краток силен дожд проследен со ветар', *л'ива* 'западен топол ветар', *з'унка* 'виножито', *ур'ач* 'најсветлата свезда на север', *сулин'ар* 'мразулец', *боџн'ак* 'силен дожд', *вџрџиџл'ок* 'водовртеж', *гин'еш* 'млада месечина', *с'асџира* 'утро', *ум'уфка* 'предзори', *с'урва* 'Нова година', *кулуж'ек* и *гул'емџуџи* 'м'есиц 'јануари', *бугур'ојчин* 'м'есиц 'август', *кџрсџи'офџко* 'м'есиц 'септември', *лисиџуџи'аџи* 'ноември', *н'икул* 'декември' и др.; од тематските подрачја оружје, пловни средства, превозни средства, црква и друго: *в'арка*, *к'аџк*, *иџајка* 'видови чамци', *мџ'ун* 'поголем чамец со едра', *рув'ел*, *иџиџл'ак* 'револвери', *кџл'џчка* 'сабја', *г'ужба* 'лак и стрела', *иџиџџн'е* 'склад со муниција', *миџир'е* 'принудна работа на заробеници', *сург'ун* 'прогонство, интернирање', *ми'ур* 'печат', *иџул* 'марка', *к'омка* 'причесна', *иџр'ено* 'воз', *зџмџр'а* 'дел од гајдата, личи на кавал', *м'оруф*, *м'орува* *буџ'а* 'темноцрвена боја', *иџ'ала* 'бара' и др.

Еницевардарскиот говор, според авторот, се одликува и со извесен број лексеми со архаични корени, сп. *жир* 'плод од даб', *'икра* 'задниот мек дел на ногата под колелото', *кукурузл'ија*, *курушл'иф*, *кукурушл'иф*, *курџл'ија*, *кур'ус* 'кадрава коса, кадрав', *лен* 'мрза, мрзлив', *луи* 'обрач на сито', *и'ора* 'возраст', *с'ачка* 'гранка, прачка', *с'оа* 'стап со чаталест завршеток што служи за потпирање на нешто', *к'омка* 'причесна', *се к'омка* 'се причестува' и др.

От туѓите зборови авторот се задржува на турцизмите и на грцизмите, сп. турцизми: *бој* 'раст, височина', *џз'ар* 'готов, подготвен', *гол* 'езеро', *гинл'ук* 'надница', *икимл'ија* 'лекар', *ил'ач* 'лек', *јџџл'ија* 'сидар', *миргилиш'е* 'нарцис', *микир'е* 'принудна работа на заробеници', *ми'ур* 'печат', *сург'ун* 'прогонство', *исџикл'и* 'нарочно', *сџндџрм'е* 'вид штици, како нутифедер', *иџџл'е* 'склад со муниција', *с'ермија* 'почетен капитал во трговијата' итн.; односно грцизми: *асџином'ија* 'полиција', *дикасџ'урио* 'суд', *еџисџим'ио* 'универзитет', *џр'оедро* 'претседател', *авџок'ино* 'автомобил', *џр'ено* 'воз', *аџод'илаџо* 'велосипед', *анд'ар* 'грчки четник', *кир'аса* 'чести, почестува', *фаг'ана* 'машина што копа', *енд'оџи* 'тукашни, староседелци', *лаџ* 'масло', *џурл'ида* 'школка', *џа'ида* 'стапица', *зарк'ада* 'срна', *м'арџер* 'сведок на суд', *кумб'ар* 'кум', *џанак'оџа* 'штица на која се става лебот', *диск* 'подавалник' итн.

Во овој дел авторот приведува и извесен број фразеолошки изрази, сп. *с'екуј шо џр'ави гл'авџа да-наџр'ави* 'најважна е главата, од неа сè произлегува, се прави', *шо в'икџи, чув'екуџи очитџи да-му-исџа'аџи*, *'ама муџб'еџуџи да-н'е-му исџа'аџи џџџв'о реч* 'да се внимава на зборовите, да не се каже лош збор', *фџџи џи џлод да-г'ава Г'осџуџи* 'се роди нешто, даде плод', *ф'аџи к'орин* 'заседна', *џџв'ори-и очитџе* 'внимавај', *лаџ дуџа* – *лаџ век* 'приказна, нешто невистинито', *џл'ака во ни на-г'џрло ни на-з'џи* 'премногу малку, недоволно', *л'ична-ј сл'џнџе гр'ее* 'многу е убава', *во сџџа'а бел*

*к'ако снег 'стана многу убав', 'ама ѿа м'узика к'ако куч'ијна
дѡ-си-д'авѿи 'лоша музика' и др.*

Во Заклучокот Максим Каранфиловски резимира дека „еницевардарскиот говор го зазема средишниот дел меѓу најјужните македонски долновардарски говори и со самото тоа се јавува како еден преод од воденскиот говор кон солунскиот и кукушкиот говор и по своите дијалектни карактеристики“. Тој ги наведува главните карактеристики на говорот, но констатира извесни разлики меѓу говорот на поголемиот дел од еницевардарската територија и говорот во регионот на Гуменца и селата поблиску до реката Вардар (Куфалово, Илициево, Постол).

Меѓу особеностите што го разграничуваат еницевардарскиот говор, од областа на фонетиката спаѓаат следниве карактеристики: дистрибуцијата на системот од три фонемии во сите позиции без ограничувања, наспрема дистрибуцијата на фонемата *ѡ* во финална позиција во регионот на Гуменца; појавата на фонемите *а*, *е*, *о* во вокатив и во финалните отворени слогови, наспрема нивната редукција; бивокалските секвенци со *а*, *е*, *о* како втор член во финална позиција, наспрема нивната редукција; ограничувањето на секвенците со *у* во финална позиција, наспрема нивната употреба во Баровица; затврднувањето на полумекото *н'* со истовремена антиципација на мекоста пред *н* – *јн*, наспрема задржувањето на мекоста при истовремено присутна антиципација *јн'*, а од областа на морфологијата како карактеристични црти тој ги приведува следните дистинкции: изедначеноста на кратката форма за секое лице *си* за датив и за акузатив, наспрема разликата: *си* за датив, а *сѡ* за акузатив; множинската наставка *-јѿе* кај императивот, наспрема наставките *-јѿѡ* и *-јѿи*; множинската наставка *-ле* кај глаголската *л*-форма, наспрема наставката *-ли* и др.

Научната интерпретација авторот ја поткрепува преку консултирањето на шеесетина библиографски единици,

особено, давајќи примери од Кулакиското евангелие со нужно нивно толкување.

Како илустративен материјал Каранфиловски приложува тематски речник од 360 покарактеристични зборови, дваесетина дијалектни текстови забележани од најтипичните репрезенти на испитуваниот говор со фонолошко писмо, а на крајот од монографијата дава и една мапа на еницевардарскиот говор.

Во монографијата *Еницевардарскиот говор* Максим Каранфиловски дијалектниот материјал го дистрибуира според методологијата на лингвистичката географија. На тој начин тој ни ја претставува современата состојба на еницевардарскиот говор и ни дава комплетна претстава за него на фонолошко, на морфолошко, на синтаксичко и на лексичко рамниште. Со оглед на околноста што испитуваниот говор се наоѓа надвор од границите на Република Македонија, а во државните рамки на Република Грција, научните истражувања многу ја отежнувале работата на авторот врз овој досега непроучуван говор. Испитуваниот говор авторот го споредува со соседните говори и со состојбата во македонскиот стандарден јазик со што тој јасно ги покажува сличностите и диференцијалните црти не само на еницевардарскиот говор од соседните говори туку и сличностите и диференцијалните црти на овој говор од македонскиот стандарден јазик. Со оваа опсежна дијалектолошка монографија за еницевардарскиот говор Максим Каранфиловски спасува од заборав еден од најјужните македонски говори, изложен на долговековно грчко влијание, што го загрозува дури и самиот негов статус.

Врз основа на изложените показатели се констатира дека монографијата *Еницевардарскиот говор* на Максим Каранфиловски ја комплетира нашата научна сознајба за еден од долновардарските говори, кој се наоѓа во егејскиот дел на Македонија, надвор од границите на Република Македонија. Во годината кога се навршија 110 години од излегувањето

на монументалниот труд *За македонските работи* на Крсте Мисирков, овој сериозен научен труд за родниот говор на основоположникот на македонскиот стандарден јазик – Крсте Мисирков, уште повеќе ќе ја издигне нашата свест за потребата од вакви научни дела.

ПОЛИВАЛЕНТЕН
ДИЈАЛЕКТОЛОШКИ ТРУД
(Коста Пеев. *Кукушкиот говор*, кн. I, II.
Скопје: НИО „Студентски збор“, 1987, 1988)

Појавата на овој труд од областа на македонската дијалектологија со своите стојности претставува несомнен придонес во македонската наука за јазикот. Начелно дијалектолошки, збиен и јадровит, овој труд во две книги по опфатноста ги пречекорува внатрешните простори и временските меѓи, кореспондирајќи со другите јазици на поширок историски план.

Првата книга, којашто опфаќа 355 страници, е поделена на пет поглавја: Увод (7–39), „Фонологија“ (43–159), „Морфологија“ (163–272), „Синтакса“ (275–316) и Заклучок (319–332). На крајот од првата книга се дадени: Резиме /на руски јазик/ (333–334), Список на консултираната литература (345–347), Скратеници (349–350), Транскрипција и Карта на кукушкиот говор.

Воведното поглавје мисловно е поделено на два дела: „Историско-географски податоци“ и „Анализа на објавената литература“.

Во првиот дел авторот ги определува границите на кукушкиот говор, што го опфаќа средишниот дел од долновардарските говори во егејскиот дел на Македонија, каде што izdelува два региона: Карадаг и Поле.

Врз основа на писмени извори и податоци од информаторите, авторот го следи етничкиот состав во Кукушко, административните промени, економскиот подем, пројавите на Преродбата, одбележена со дејствувањето на Д. Миладинов, П. Зографски, К. Шапкарев, В. Мачуковски и на други, и погромот на македонското население во Втората балканска војна.

Во вториот дел од Уводот авторот ги резимира проучувањата на В. Облак, М. Малецки, З. Голомб, А. Вајан, А. Мазон, П. Лавров, С. Романски, Д. Иванов, Л. Милетич, В. Думев, и на други, задржувајќи се, особено на проучувањата од Д. Мирчев, Г. П. Христов и на фолклорните материјали од К. Шапкарев и Г. Христов со аргументирани укажувања на нивните вредности и неотпорности.

Во второто поглавје авторот се задржува на релевантните карактеристики на кукушкиот говор, како што се: појавата на ред долги самогласки *a*ː, *e*ː, *u*ː, *o*ː, *ǣ*ː, коишто се позициски ограничени, сп. *m'asǣa* (: чл. ф. од маст)–*m'aːs-ǣa* (: чл. ф. од маса), *sǣo* (: број)–*sǣo*ː (гл. стои); редукцијата на неакцентираниите вокали *e*, *a*, *o*, кои поминуваат во *u*, *ǣ*, *y* или во нивните алофони *e*↓, *a*↓, *o*↓, односно *e*, *a*, *o*, во зависност од фонетската окруженост, дали се наоѓаат на почетокот, во средината или на крајот од збороформите, дали се во отворен или во затворен слог и колку се оддалечени од акцентираниот слог, итн., проследувајќи ги искажувањата по односните прашања на З. Голомб, Д. Мирчев, Д. Иванов, Г. П. Христов, В. Думев, К. Мирчев, Ј. Иванов, М. Ивковиќ, Б. Конески, Б. Видоески и на други, за да ги лоцира појавите на кукушкото подрачје преку обработка на неколку контролни пунктови на преодите кон соседните говори.

Авторот понатаму ја проследува елизијата, обусловена од брзината и од изразито експираторниот акцент, којшто ги засега вокалите по акцентот, особено, кај членуваните форми на именките, на придавките и на присвојните заменки

е зачувана од старото јотување во Полето: *син'*, *бан'а*; *х*, којашто се чува во сите позиции, иако не доследно, особено, во појужните села: *х'оди*, *хул'ера*, *ош ѿ'о-х'убуви*; *в*, којашто меѓувокално се чува со ретки примери на елидирање: *ѿр'ава*, но: *шо да-ѿр'ајме* (: *правиме*); и на консонантските групи **tj* / **kt*, **dj*, чија основна замена е *шѿ*, *жс*: *л'ешѿа*, *в'ежса* и замената *ќ*, *ѓ*: *ц'ела н'ок*, *м'еѓа* итн.

Авторот ја разгледува и измената на консонантските групи: *вн* > *мн*: *гл'амна*, *ѿл'емна* или со елизија: *нук*, *н'аѿре*; *мј* > *м*: *л'ама* (: *ламја*), *з'ема* (: *земја*); *с*, *ш* + *ц*, *ч* > *хч* во Полето: *н'охче* (: *нос*), *убр'ахче* (: *образ*), односно *с* + *ч* > *шч* во Карадагот: *бр'ешче*, *ур'ишче*; *с*, *з*, *ж* + *р* > *сѿр*, *здр*, *жср*: *сѿрам*, *здрав*, *жср'ебе* во Полето; *сѿ* > *шѿ*: *лишѿув'ичка* (: *ластовичка*), *шѿен'ица* (: *стеница*); *ск-* > *шк-*: *шк'иѿник* (: *скитник*), *шкрѿч'ина* (: *скрипци*); губењето на согласките – *г*: *гр'еѿѿа* (: *гредата*), *гув'еѿѿо* (: *говедото*), – *г*: *го*: (: *да го*) *фѿрлиш*, *ќо*: (: *ќе го*) *п'отпре* и сл., – *ж*: *н'ојѿи* (: *ножици*), *да н'е л'ајш* (: *лажеш*), – *з*: *бл'ијчко* (: *близичко*), *да-фл'ејш* (: *влезеш*) и др.

Во второто поглавје К. Пеев нужно внимание советува на акцентот, којшто е неопределен и неподвижен со прилично експонирање на двосложното акцентирање, спомогнато, помеѓу другото, и со појавата на спореден акцент.

Една од важните промени што настанале во акцентскиот систем на овој говор е префрлањето на акцентот од последниот отворен на претпоследниот слог, со извесни исклучоци: кај аористните форми за 2 и за 3 лице еднина – *јаг'е*, *дуиц'е*; и во некои именски форми од женски род – *висучин'а*, *гриуѿ'а*, *рѿмнин'а* и сл., а во определени синтагми од роднински имиња и кратки заменски форми крајниот слог се затворил: *на-жсин'а-ѿ-му*, *сесѿр'а-ми* итн.

Во третото поглавје К. Пеев ги истакнува специфичните зборообразувачки форманти, задржувајќи се не само на најпродуктивните наставки туку и на оние што претставуваат

определена особеност, како што се наставките за изразување чувствен однос, коишто се посиромашни во однос на централните и на северните говори. Изразита сиромаштија во бројот на наставките и во нивната фреквентност покажуваат, особено, аугментативните образувања. Наставката *-ишиѝе* како и да не постои, сп. единствено: *глав'ишиѝе* и *рач'ишиѝа*.

Со аугментативно-пејоративно значење овде се нотирали наставките: *-ок*: *свиз'ок*, *ѝур'ок*, *рач'ок*, во западните говори со деминутивно значење; *-ина*: *живоѝи'ина*, *сукач'ина*; *-учка*: *глав'учка*, *каѝаљ'учка*; *-ул'ка*: *зак'аљ'ул'ка*; *-ега*: *маж'ега*; *-л'ак*: *миѝил'ак*, *ишиѝрбл'ак*; *-л'о*: *м'укл'о*, *сѝр'ашл'о*.

Кај именките се разгледуваат и формите за кои е карактеристичен аналитизмот, речиси, во чист вид. Вокативот често се употребува без наставка, сп. *еј риб'ар*, *'ела бе ш'ура*, *в'ол ни'адин*, или со наставката *-о*: *'ела з'еѝо*, *еј ѝасѝи'иро*, што прави посебен впечаток.

Во образувањето множина во машки род доминантна е наставката *-е* кај двосложните и кај повеќесложните именки: *мајрс'оле*, *р'ачкуре*, а кај повеќето едносложни именки се употребува *-ове*: *с'инуве*, *сн'оѝуве*, паралелно со *-ишиѝа*: *д'енишиѝа*, *сн'оѝишиѝа*.

Кај именките од среден род авторот истакнува дека се јавува множинската наставка *-еѝа* и тоа со иновациско проширување на употребата: *к'олчиѝа* (: колче), *ил'енчеѝа* (: елен), *кр'аѝчеѝа* (: крапче), и наставката *-инка*, којашто има извесна деминутивност: *биш'инка*, *ѝрач'инка*.

За промените на родот, како и повеќето автори, и К. Пеев го потврдува фактот за расколебаноста на оваа категорија, при што приведува, како и секогаш, изобилство примери: *д'обро-в'ечер* // *ѝ'ела в'ечер*, *ѝ'оо ѝ'есук* // *ж'аљѝа ѝ'есук*, *ж'аро* // *ж'арѝа* и др.

По однос на членот, кукушкото подрачје се дели на два дела: во јужните и во западните села повеќе се јавува *-уи*, а во северните и во источните се јавува *-о*. На целото подрачје отсутствуваат членските морфеми на *-ов* и на *-он*.

При разгледувањето на придавките авторот како специфичност го посочува начинот на степенувањето кога се употребуваат двете честички *нај* и *ио* едноподруго: *н'ај-и'о-гул'емјо*; *н'ај-и'о-ц'јрна*, а кај посвојните заменски придавки ја нотира употребата на посесивната заменска форма за 3 лице женски род без партикулата *-зи*: *н'ејн*, *-а*, *-о*, *-и*.

Кај заменките авторот ги забележува следните специфичности: личните заменки имаат номинативна и општа форма, којашто служи и за изразување на дативот со предлогот *на*: *му-гу-усѿав'и нѿ-н'его*, а, од друга страна, *на*-конструкцијата, како локална специфичност, служи и за изразување на општата форма: *нѿ-зѿкѿр'аа нѿ-н'аска ус-чѿсѿв'ој*. Специфичност се и личната замена за 1 лице *ас* // *'аска* во селата и *ес* // *'еска* во градот; кратката акузативна форма *га*: *га-сич'ех нѿ-иуѿв'ина*; употребата на формите од личните заменки наместо заменката за секое лице *себе*: *иѿрѿд н'его си-гу-иѿур'и*, *мижду нѿ сѿ-иуѿг'аждаи*; отсутството на формите *кому* и *кого* од лично-предметните заменки: *нѿ-кој му-иѿлаи'и*, *н'е зн'ам уи-кој 'имаи сѿрѿх* и сл.

Меѓу особеностите на прилозите истакната е деинувитивизацијата, сп. *иѿ'укичка* *с'едни*, ел *п'о-нѿ-в'акичка*, *иѿ'амичка* бише *сѿ-скр'ило* итн.

Кај предлозите се одбележени следните карактеристични црти: формата *у(ѿ)* од стариот предлог *въ*: *уѿ-н'иѿнѿа к'ѿиѿѿа*, *уѿ-сѿнѿ'ѿко*; удвојувањето на предлогот *со*: *сус-н'ас*, *сус-мѿл'ечка муѿ'икичка*, *ус-кѿрл'икуи*; отсутството на предлогот *кон*; како и проширената употреба на одделни предлози, особено на предлогот *на*: *иучн'ал дѿ-гу-г'оне на-бр'аи-му* и сл.

Во одделот за глаголите авторот ја посочува зголемената употреба на суфиксите -е-е: (к'и) *удибил'ее* (: дебел), *укирив'ее* (: крив), и -уве: *зим'уве*, *наб'еруве*, *вижд'уве*; раширената употреба на перфективниот презент: *фл'езе*, *гр'абне адна ѝрч'а с'ирне* и *изб'еге*, – и *дейшо се изл'ажуве*, *изк'арве*, *ч'ешкаша уи-ѝ'азваиша*, *наѝ'алне га в'ода*; вкрстувањето на формите од и- и од е-група, кон што се приклучиле и глаголите од а-група, со што во 2 лице еднина во основата има и, а во 3 лице еднина е и др.

Зборувајќи за формите на глаголот со објаснување за нивното настанување, раширеност и употреба, К. Пеев обрнува внимание: на наставката за 1 лице еднина на презентот: -(у)м: *в'икум*, *ј'адум*, *'одум*; за отсуството на -ѝ во 3 лице еднина на презентот: *с'аке*, *м'исле*, *к'уѝе*; на формата *са* во 3 лице множина од помошниот глагол *сум*; на формите на императивот, каде што во 2 лице еднина се користи основниот вокал и, без наставка, а наставката -ј за глаголите со општ дел на вокал, и -јѝе за 2 лице множина: *к'олко с'акиш в'ики*, *ѝ'ери ка си-буд'а*, *ѝр'ај б'або за-г'издус*, *чик'ајѝе-ме в'онка*, *рич'ејѝе му на-в'ашиѝе м'ајки*; на формите од помошниот глагол за 3 лице: *е*, *са* на перфектот, коишто се чуваат, иако не доследно: *б'олин-еј шо-не-ј јад'ел цел ден в'адин*, – *ѝ'а сѝ-ѝ'или чим сѝ ѝ'олко шен*; и на формите сложени со *има* / *нема* од типот: *има рабоѝено*, *имав рабоѝено* и *имал рабоѝено*: *хич н'емам фуд'ено на-дол*, – *уд-н'их с'амо М'иѝко гу-имав вид'ено*, – *он гу им'ал кѝрсѝ'ено*.

Во четвртото поглавје авторот се задржува на одделни синтаксички појави карактеристични за кукушкиот говор и за поширокиот долновардарски регион. Меѓу таквите особености е редот на зборовите, каде што посебно се разгледува местото на заменските форми, коишто во однос на глаголот се во препозиција, а и реченицата може да почнува со нив: *Гѝ-н'осе д'ома*, *гѝ-зайв'оруве уф-адна куш'ара гул'ема*, – *Му-угр'и ајн-ѝирг'ах*. Специфичност претставува прокли-

тичката употреба на односните форми со императивот: *си-ј-йрѣб'ери децѣѣа*.

Во однос на конгруенцијата К. Пеев наведува повеќе отстапувања: меѓу придавските детерминанти и именката: *г'обру чув'ек б'их*; меѓу глаголските додатоци и нивните определби: *ийи'ело сѧ-фѧл'ил*: *с'ийе кук'ошки ги-зб'ерум*, *зер нѧ-'агин н'е г'авум з'ѧрнуѧо*; меѓу субјектот и именскиот дел на предикатот: *ѧа'уро-ј уѧ ѧр'ас*, *глиг'осно-ј*, *'има ч'ейче зѧ-ѧ'ијне*; меѓу субјектот и л-формата во сложениот предикат: *нѧкус'уро Т'урчийѧ избиг'ал уѧ Ним'анѧи кундис'ал уф-Ал'ексуво*.

Меѓу особеностите на заменскиот предмет, авторот го истакнува обопштувањето на предлогот *на* при директниот предмет: *как к'и-ј-г'ел'ме на гув'еаџа, џиџ'ал џ'оо Луу-џо, – о-наџал'ил 'огинуџи и га-џур'ил на-'официа.*

Освен тоа, се посветува внимание на беспредложното поврзување на дополнението за место кон прирокот: *с'еѝ-не уgg'еме Самук'оф*, – *сѝигн'аме 'агно с'ело, ѝам фан'аме Џумај'а*; на прашалните искази во градењето на простата прашална реченица без партикулата *ли*, особено во Полето: *му-фър'ли нѝ-кук'ошкиѝе?*, – *ј'агнийѝо о-ѝуј'аѝе?*; на прашањето за изразување на посвојноста итн.

Во петтото поглавје К. Пеев ги резимира проучувањата на кукушкиот говор и заклучува дека овој говор припаѓа на југоисточното македонско наречје заедно со другите долновардарски говори, во кои кукушкиот зазема централно место.

Авторот подвлекува дека кукушкиот говор со југо-источното наречје го поврзуваат дваесетина поглавни фонетско-морфолошки специфичности, а со долновардарските говори споделува преку десет особености и по неколку со одделните долновардарски говори: со солунскиот, со дојранскиот и со гевгелискиот.

За кукушкиот како одделен долновардарски говор авторот приведува четириесетина дијалектни карактеристики и по неколку за говорот во Полето, во Карадагот и во градот, а, освен тоа, истакнува и десетина структурно-синтаксички особености, т.н. балканизми, што го поврзуваат кукушкиот со другите јужни говори.

Во втората книга, којашто опфаќа 361 страница, поместен е лексичкиот материјал: „Речник“ (5–143), „Фразеолошки речник“ (145–212), Текстови (213–359) и Регистар на кратенките (361).

Во првиот дел од втората книга авторот најпрвин на неколку страници дава „Поглед врз лексичкиот состав“, во кој ја објаснува постапката за собирањето на лексичкиот материјал, задржувајќи се на дијалектизмите што побудуваат интересирање од семантички или од деривациски аспект, и на туѓите зборови (грцизми и турцизми), коишто имаат регионален карактер, а потоа толкува околу три илјади речнички единици.

Во вториот дел авторот, според Виноградов, фразеологизмите ги класифицира во три групи: идиоми, фразеолошки единици и фразеолошки состави, и притоа приведува повеќе од илјада и двесте фразеологизми.

Во третиот дел се приложени околу 120 дијалектни текстови во фонетска транскрипција, забележани од авторот.

На тој начин, Коста Пеев во монографијата *Кукушкиот говор*, врз основа на дијалектен материјал, забележан од него од говорни претставници, коишто се преселеници од Кукушко а живеат раштркани во повеќе струмички села, ни дава потполна претстава за говорната ситуација во Кукушко, па дури и во околните говори, на синхрониско-функционален и на дијахрониски план.

Проследувајќи ги дијалектните појави и на поширок јазичен план во балканските јазици образложено и докумен-

тирано, авторот ни ја претставува комплексноста на меѓујазичните влијанија како резултат на заедничкото долговековно присуство на балканските народи на овие простори.

На крајот, неодминлива е констатацијата на академикот Блаже Конески за овој труд: „Вредноста и интересноста на оваа монографија се зголемува посебно со тоа што таа му е посветена на еден говор којшто е, поради познатите историски околности во Егејска Македонија, подложен на исчезнување во својата матица... Со сето тоа работата на д-р Коста Пеев ги надминува по своето значење чисто лингвистичките рамки, зашто заштитува и одбранува пред забравот еден важен дел од национално-културното наследство на македонскиот народ...“.

НЕИСЦРПНО ДИЈАЛЕКТНО БОГАТСТВО

(Светлана Давкова-Ѓоргиева. *Лексикаџа на говорот
на селото Чифлицик – Демирхисарско*
/со крајок грамаџички ојис/.

Скопје: Институт за македонски јазик
„Крсте Мисирков“ – Скопје,
Посебни изданија, книга 43, 2004)

Дијалектите претставуваат непресушни извори за збогатување на стандардниот јазик. Тоа, особено, е евидентно во областа на лексиката, којашто е најотворен систем за нови зборови и за нови значења. Меѓутоа, македонските дијалекти, коишто останаа надвор од границите на Република Македонија, сè до крајот на шестата деценија од XX век не беа предмет на проучување на македонските научници за јазикот. Првите статии, во кои е опфатен материјал и од говорите во егејскиот дел на Македонија, се појавуваат дури во седмата деценија од XX век. Во тој период од областа на лексиката од говорите во егејскиот дел на Македонија се проучуваат само одделни лексички елементи, така што тоа дијалектно богатство не можеше да придонесе во збогатувањето на македонскиот стандарден јазик.

Поднасловениот труд на Давкова-Ѓоргиева е од областа на дијалектната лексика од еден пункт од говорите во егејскиот дел на Македонија, кој дава „комплетна слика на говорот во селото Чифлицик со краток осврт на граматика-

та, поширока анализа на речничкиот материјал на односниот говор, со посебен осврт на лексичките пластови (регионално ограничените зборови – локализмите, архаизмите и туѓите зборови – турцизмите и грцизмите) и оформување на речник на покарактеристичните зборови на овој говор“.

Разгледуваниот труд, условно речено, е поделен на два дела, на краток граматички опис, во кој влегуваат целостите: „Фонологија“ (9–27) и „Морфологија“ (28–50), и на „Лексика“ (51–149). Ним им претходи Вовед (5–8). Делото е заокружено со Заклучок (151–154), по што следуваат: Скраценици и транскрипција (155–156), Текстови (157–169) и Литература (170–180).

На почетокот од трудот авторката забележува дека селото Чифлицик, од кој е црпен дијалектниот и фолклорниот материјал, се наоѓа на петнаесет километри, јужно од актуелната бугарско-грчка граница, на еден километар оддалеченост од реката Струма. Во негова близина, на околу шест километри оддалеченост, се наоѓа гратчето Демир Хисар.

Во граматичкиот опис авторката не само што дава дескрипција на односниот говор туку некои од податоците ги споредува со соседните говори или ги споредува пошироко со другите македонски говори, притоа, служејќи се со научна аргументација. Според бројот и карактерот на дијалектните црти, особено според рефлексот на носовката од заден ред, таа говорот во селото Чифлицик го определува како белички говор, којшто, на поширок план, спаѓа во серскиот дијалект.

Од областа на фонологијата како најважни карактеристики на чифлицичкиот говор, авторката ги истакнува следните црти: редукацијата на неакцентираниите вокали: *e* > *ε* и *a* (*б'олен*, *б'олан*), *o* > *ɔ* и *y* (*џ'исмɔ*, *'арну*), *a* > *ɑ* (*гл'авɑ*, *сџ'ар'еи*), *ǣ* > *ɑ* (*зǣи* : *зɑб'о*) итн.; рефлексот *'a* од **ǣ* во акцентирана позиција, односно *e* во неакцентирана позиција (*л'аџиɔ*–*лџи'а*); континуантите *ǣ* од **q* под акцент, односно *ɑ* без акцент (*г'ǣба*, *кɑд'е*); опозицијата мекост : немекост кај

сите согласки, освен кај *j, џ, ч, ж, ш*; и слободниот и парадигматски акцент, кој може да биде и подвижен на морфолошки план, а особено го истакнува присуството на двојниот акцент (*бр'адавџа, м'омичкаџа*) и др.

На морфолошки план авторката како специфични особености на односниот говор ги изделува следните црти: старата множинска наставка *-еџа* кај именките на *-е* (*б'уре–б'уреџа, j'агне–j'агнеџа*); изразувањето посвојност од типот *син'о му на Јов'ан*; паралелните форми со и без *-м* кај глаголите од *е-* и *и-*група во прво лице еднина на сегашното време (*б'ера/м/, св'ира/м/*); двете промени од помошниот глагол *быти* во минатото определено несвршено време (*б'ах // бих*); изразувањето забрана од типот *нем'ој вр'авиш* и др.

Главно внимание во овој труд Давкова-Ѓоргиева ѝ посветува на лексиката од семантички и од деривациски аспект. Лексичкиот материјал таа го разгледува по семантички групи според *Прашалникој за собирање материјал за Македонскиот дијалектџен атлас*. Притоа, кај лексичките дијалектизми таа изделува повеќе слоеви, и тоа: зборообразувачки дијалектизми (*бол'ук* 'бол', *лив'ар* 'левак'), семантички дијалектизми (*џрџен'а* 'удри гром', *оџвур* 'клуч'), многузначни зборови (*в'ада* 1. 'бразда за вода', 2. 'патец во коса', *чуч'ур* 1. 'мразулец', 2. 'чеп на буре'), дијалектни зборови со јасна мотивираност (*џлџен'џа* 'шлаканица', *кафџен'ук* 'ѓезве'), регионално ограничени зборови, односно, локализми (*џуран'ук* 'внатрешниот дел на стомакот заедно со цревата', *ф'урџа* 'четка'), архаизми (*бол'уди* 'скита', *гвос* 'помала шајка') и туѓи зборови – турцизми (*ад'џм* 'чекор', *чин'е* 'вилаца'), односно, грцизми (*арм'асниџа* 'свршеница', *џил'аф* 'маша') итн.

Во овој говор, особено, се впечатливи архаизмите од словенско потекло преку кои се согледува зачуваноста на духот на Македонците во текот на историјата и нашата исконска поврзаност со словенскиот свет. Меѓутоа, не е мал

ниту бројот на лексичките заемки од другите јазици „за означување на предмети и поими што дотогаш не биле во употреба“ во односната јазична средина, со што се збогатувала дијалектната лексика. Оттука македонските народни говори претставуваат неисцрпно богатство за македонскиот јазик.

Освен тоа, авторката застапува и речник со над седумстотини дијалектизми, дадени во контекст, и десетина народни приказни, забележани од најтипичните информатори на говорот на селото Чифлицик.

Разгледуваниот материјал при научната елаборација е поткрепен со консултирање на стотина библиографски единици.

Со граматичкиот опис на главните фонолошки и морфолошки црти на разгледуваниот говор и со прикажувањето на еволуцијата на лексичките дијалектизми и на нивното богатство на семантички и на деривациски план, се добива целосна претстава за чифлицискиот говор. Со тоа Давкова-Ѓоргиева ја збогатува македонската дијалектологија, спасувајќи го од целосно исчезнување говорот на селото Чифлицик–Демирхисарско, којшто се наоѓа во егејскиот цел на Македонија.

НЕОДМИНЛИВ
ДИЈАЛЕКТОЛОШКИ ТРУД
(Веселинка Лаброска. *Говорѝ на селѝѝо*
Кула – Серско.
Скопје: Институт за македонски јазик
„Крсте Мисирков“ – Скопје,
Посебни изданија, книга 38, 2003)

Проучувањата на македонскиот јазик има, главно, две етапи: до 1945 година и од 1945 година наваму. Во првата етапа проучувачи на македонскиот јазик беа странски слависти, а во втората етапа, покрај странските слависти, главни проучувачи на македонскиот јазик се Македонци.

Во првиот период во врска со македонскиот јазик постоеја три теории: две ненаучни и една научна. Приврзаниците на едната од ненаучните теории тврдеа дека македонскиот јазик е српски јазик, а приврзаниците на другата ненаучна теорија, за жал, сè уште тврдат дека македонскиот јазик е бугарски јазик. Научната теорија, што исправно ја застапуваат голем број странски проучувачи на македонскиот јазик, аргументирано го толкуваат македонскиот јазик како одделен словенски јазик.

Посебно поглавје во македонистиката претставува проучувањето на македонските дијалекти, особено, проучувањето на македонските дијалекти што се надвор од границите на Република Македонија.

Во поднасловениот труд авторката прави анализа на говорот на селото Кула, коешто денес се наоѓа во државните граници на Грција, северозападно од градот Серес, во долината на реката Струма на дваесетина километри оддалеченост од неа во југоисточниот дел на географска Македонија.

Трудот е поделен во неколку целисти, и тоа: Вовед (7–10), „Фонологија“ (11–38), „Морфологија“ (39–70), „Синтакса“ (71–92), „Лексика и зборообразување“ (93–102), Заклучок (103–106), Текстови (107–137) и Литература (139–145).

Овој распоред овозможува солидна анализа на дијалектниот материјал, врз чија основа авторката дава „опис на современата состојба на гласовниот систем, осврт на историскиот развој на гласовите, преглед на состојбата на акцентот, разгледување на граматичките категории на сите зборовни групи“, преглед „на синтаксичиот систем и краток осврт на лексиката и зборообразувањето“ на говорот во селото Кула.

Со оглед на фактот што овој говор во голема мера бил подложен на влијанија од соседните балкански јазици, во него авторката регистрира низа отстапки во однос на македонскиот стандарден јазик.

Од областа на фонологијата таа ги забележува следните специфичности: редукцијата на невисоките вокали, дури и во морфолошките наставки (*б'аба*, *к'окалчи*, *м'озук*), односно обратната редукција на вокалот *а* (*рак'ачка*); рефлексот *а* од *ѣ* (*в'ашка*, *г'аго*, *л'аи*); богатата опозиција мекоост : немекост кај согласките; чувањето на гласот *х* (*ѿрег'ахми*, *ма̋х*, *срах*); слободниот и морфолошки подвижниот акцент, особено, двојниот акцент (*ј'аребица*, *'исѿермитѿ*, *ѿ'овисок*) и др.

На морфолошки план како специфичност Лаброска ги наведува следните особености: наставката *-е* за образување множина кај именките од женски род (*ј'агоде*, *г'орни-*

џе); присуството на глаголските конструкции со има / нема (*Таа-е гол 'ама ѝр'икаска, 'ама га-'имам забор'аено*); формата *сии* наместо *си* кај повратните глаголи во второ лице множина во заповедниот начин (*с'обериџии-сии, 'одиџи-сии*) и сл.

Од областа на синтаксата авторката како најспецифични ги забележува следните црти: нередовното удвојување на предметот (*Ер'унио ѝ'асел 'официџи, др'угио к'ониџи*); употребата на предлогот *на* како показател за директен предмет (*На-с'ино го-уѝ'еѝуѝи*); отстапки во согласувањето по род и по број меѓу деловите на реченицата (*Га-вид 'ала вѝ-к'ој к'ѝџиѝа жив'еѝ*) и др.

На лексички план авторката нотира зборообразувачки дијалектизми (*ѝ'ѝѝѝ 'папок', ск'акал 'скакулец*) и семантички дијалектизми (*ч'еѝѝа 'грива', сл'угн 'ак 'стројник*). Таа во разгледуваниот говор, особено, среќава архаизми (*бѝб'оѝѝа 'пченкарница', уѝ'ула 'тенка погача*) итн.

Трудот Лаброска го илустрира со дваесетина народни приказни, десетина народни песни и со неколку народни кажувања, директно запишани од најтипичните репрезенти на кулскиот говор.

Како поткрепа на своите ставови, освен изворниот дијалектен материјал, Лаброска наведува стручна литература од деведесетина библиографски единици. На тој начин, таа говорот во селото Кула го сместува во беличкиот говор, кој со струмскиот говор го сочинуваат серскиот дијалект.

Како што е познато по Балканските војни во 1912 и во 1913 година говорите во егејскиот дел на Македонија неприродно беа разграничени од македонската целост. За време на Првата светска војна (1914–1918), забележува авторката, фронтот поминувал низ самото село, па во 1916 година селото било запалено. По грчко-турските војни во 1920–1921 година во чистото македонско село Кула почнале да се доселуваат Грци од Кавказ. Македонското население од тој пери-

од наваму, нотира Лаброска, неколку пати било принудено да се иселува во денешна Република Македонија и во Бугарија, така што неговата бројност била значително намалена.

За жал, денес најголемиот дел од населението комуницира на грчки јазик. Единствено постарите Македонци сè уште го зборуваат македонскиот јазик, но само во кругот на семејството.

Упорно и грижливо собирајќи го дијалектниот и фолклорниот материјал од родени зборувачи на кулскиот говор, Лаброска научно го интерпретира соодветниот материјал на историски и на современ план, со што дава заокружена претстава за кулскиот говор, којшто претставува „типичен претставник на ова говорно подрачје“. Монографијата *Говорoи на селoтo Кула – Серско* претставува неодминлив дијалектолошки труд, затоа што пополнува една празнина во македонската дијалектологија. Благодарeјќи на Лаброска овој говор се спасува од целосно исчезнување, жилаво опстојувајќи низа векови на овие простори.

**ОРГАНСКА ПОВРЗАНОСТ
НА МАКЕДОНСКИОТ ДИЈАСИСТЕМ**
(Еленка Стоевска-Денчова. *Кривопаланечкиот говор*.
Скопје: Институт за македонски јазик
„Крсте Мисирков“ – Скопје,
Посебни изданија, книга 42, 2004)

Озаконувањето на современиот македонски јазик е извршено дури во 1945 година со донесувањето на решението за македонската азбука на 3 мај и со донесувањето на решението за македонскиот правопис на 7 јуни од страна на Народната влада на федерална Македонија. На тоа му претходеше донесувањето на историското решение на Првото заседание на Антифашистичкото собрание на народното ослободување на Македонија, одржано на 2 август 1944 година, во врска со статусот на македонскиот јазик, кое гласи: „Чл. 1 Во македонската држава како службен јазик се заведува народниот македонски јазик“. Историски гледано, за еден јазик тоа е многу доцна.

Дотогаш македонскиот јазик опстојуваше во дијалектна форма. Наспрема стандардниот јазик, којшто е нормиран, во дијалектна форма и понатаму, до денес, опстојуват македонските народни говори.

Предмет на анализа во поднасловеното дело е говорот во Кривопаланечко, којшто по бројот и карактерот на дијалектните црти, им припаѓа на северните македонски говори.

Во монографијата, којашто содржи 183 страници, материјата е распоредена во четири целисти, и тоа во главите: „Фонологија“, „Морфологија“, „Од синтаксата“ и „Лексика“, на кои им претходи Вовед. На крајот од монографијата се: Заклучокот, Текстовите, Скратениците, Списокот на користената литература и Карта на Општината Крива Паланка.

Во Воведот (9–16) авторката ја определува територијата на кривопаланечкиот говор, што се наоѓа во североисточниот дел на Македонија, чија источна и северна граница се државните граници со Бугарија и со Србија, а западната и јужната граница се Страцинската Планина и Осоговската Планина.

Во времето на истражувањето Општината имала над 25 илјади жители, од кои 98% биле Македонци, населени во градот и во 52 села. Авторката приведува податоци од повеќе автори (Евлија Челебија, Иванов, К’нчов, Видоески и др.) за историјата на градот и за историјата на жителите од ова подрачје.

Авторката забележува дека кривопаланечкиот говор во досегашната литература бил разгледуван само во рамките на одделни прашања од страна на Селишчев, Белиќ и Видоески. Исто така, таа нагласува дека „територијата на кривопаланечкиот говор не претставува единство во јазичен поглед“. Притоа, Стоевска-Денчова izdelува четири говорни целисти: 1) говорот на селата што се наоѓаат од десната страна на Крива Река (Тламинци, Градец, маалото Река во Конопница, Осиче, Габер, Добровница) и на селата што граничат со Бугарија (Трново, Жидилово, Узем, Костур); 2) говорот на селата од левата страна на Крива Река, по Осоговијата, заедно со градскиот говор; 3) говорот на селата Луке, Подржикоњ, Метешево, Огут, Нерав; и 4) говорот на Славиште. При разгледувањето на овој говор авторката како појдовни пунктови ги зема: 1) Жидилово, Трново, Осиче, Добровница, Габар и Градец; 2) градот Крива Паланка и селата Дурачка

Река и Кркља; 3) Огут и Луке, а за славишките села користи печатени извори.

Во првата глава „Фонологија“ (17–65) Стоевска-Денчова ја разгледува современата состојба на фонетскиот систем, при што се задржува на самогласките, нагласувајќи дека во односниот говор „се среќава и еден среднојазичен вокал, што го предаваме со знакот *ǣ*“. Освен тоа, таа ја регистрира појавата кога нагласените *e* и *o* во северниот дел од кривопа-ланечкиот говор и во Славиште имаат поотворен изговор, сп. *глѣѣшо, деѣше, леѣка; вѣда, девѣјка, кѣзе* и др.

Осврнувајќи се на фонемата */ǣ/* Стоевска-Денчова забележува дека оваа фонема на историски план била добиена на неколку начини: а) како континуант на јаките *ъ, ь*, сп. *дǣш, сǣн, дǣн* (во коренската морфема); *руч'ǣк, ов'ǣс, ор'ǣл* (во суфиксите во градскиот говор, во Славиште и во крајните северни села); б) како рефлекс на секундарниот *ъ₂*, сп. *йǣк'ǣл, рек'ǣл*; в) како придружен вокал во секвенцата */лǣ/* наместо *ј*: *слǣнце, слǣза, длǣго*; г) наместо *і* во турските лексеми: *ак'ǣл, кǣна, сǣкл'еѣш* и сл. Во врска со дистрибуцијата на вокалите Стоевска-Денчова го изделува вокалот *ǣ*, кој не можел „да стои на почетокот и на крајот на збороформите“ и кој ретко влегувал во група со други вокали.

Таа регистрира силабично *p* во групите *гс, сгс*, сп. *рǣа, срна*, а во соседство со вокал можело да се сретне само во случаи со загубено *х*: *в'ро(иѣ), ѣ'ро(иѣ)* и на морфолошката граница со префикс: *за'рǣа*.

Разгледувајќи го прашањето за вокалите во неакцентиран слог, авторката забележува умерена редукција, главно, кај вокалот *a* во слоговите пред акцент: *ваљавич'ар, Сѣан'оја*; во соседство со сонантите: *Вла'ина, јаз'ик*, особено зад *p*: *граб'уља, рак'ија, раг'ожа* и др., којшто може и да се загуби: *грн'ица, грм'ада* и др. Авторката приведува примери и за редукцијата на вокалите *e, o*: *бѣлушѣр'ак, јѣз'ик, неѣ'есѣа; гѣѣ'едо, кѣк'ошка, гѣд'ина* и др.

Во однос на измените на вокалите во односниот говор кај одделни претставници се нотирани следниве измени: *e > a* (*зајѝ'ин, раи'еѝо*); *o > a* (*гап'ама, камѝ'ири, маѝ'ика* и др.); *и > e* (*лес'ица, мер'ише, к'елим*). Под влијание на лабијалните консонанти и на сонантот *л* вокалот *a > o*: *ба-Р'оска, омб'ар, ѝоѝлиѝ'ан* и сл., а под влијание на заднонепчените согласки *o* се лабијализирал: *ѝоѝ'ара, соф'еља, коѝр'ива* итн., или *o > y*: *гул'ем, ѝуг'анец* и др.

Неакцентираните вокали во соседство со тврдоначените и венечните согласки, забележува авторката, се изговараат со малку повишена артикулација, сп. *ѝојас – ѝоес, јар'ем, чаѝ'ал, Чеѝ'ал, жел'езо, шек'ер – шик'ер, ииѝе, ич'ер – ичера* и др. Во непосреден допир многу ретко се нотирани примери на слеан изговор, сп. *ор'о:во, Ил'и:нден*.

Од другите промени на вокалите авторката ја забележува елизијата кај кратките заменски форми: *ѝѝ-иск'арам, с-'идеме, ѝѝ-исѝ'еѝа*; во морфемата *ке*: *к-'идеѝе, к-'идев*; и во сврзникот *га*: *г-'иде, г-'идемо* и сл. Со испуштен краен вокал се нотирани: императивните форми на одделни глаголи: *држ, беж*; формата *ел*; глаголот *мож*; честицата *ѝе* и др., а со испуштен краен слог се регистрирани формите: *ба-Р'ага, ча-Гр'озде; чек, јом* и сл.

Од непостојаните вокали на апсолутниот крај на зборот се регистрирани следниве примери: *дек, озг'ол, озг'ор, сѝк, ѝѝѝк, ич'ер, нек, ѝолов'ин, исѝѝ'ин* и др. (со непостојано *a*); *ѝѝам, он'ам, ов'ам, кам* (со непостојано *o*); *надол, нагор* (со непостојано *e*); *гор* (со непостојано *и*) итн.

Од историските промени на вокалскиот систем Стоевска-Денчова ги разгледува: замената на старословенските назали *ѝ* и *ѝ*, континуацијата на еровите *ѝ* и *ѝ*, вклучително и на секундарниот *ѝ₂*, замената на *ѝ*, континуацијата на *ѝ* и на вокалните *р* и *л*. Притоа, таа нотира дека нема остатоци од некогашниот назализам и дека нема мешање на носовките. Носовката од преден ред *ѝ* во сите позиции преминала во

е: ечм'ен, гов'его, чедо и др. Поинтересен, според неа, е развојот на носовката од заден ред *ж*, чија основна замена е *у*, сп. *дуи, зуби, јуже* и др. (во коренските слогови); во општата форма кај именките од *а*-основа: *сѧс Цв'еиу, ѱр'ашај гу м'ај-ку ии* во градскиот говор, во Славиште и во крајните северни села; во 3 лице множина на презентот: *гледав, сечев, носев* во крајните северни села, каде што *у* добиено од *ж* по фонетски пат се изменило во *в*; во 1 лице еднина на презентот кај глаголите од *е-* и *и*-група: *еду, месу* и др. во Славиште и во крајните северни села.

Отстапки од ова правило авторката забележала – во неколку примери во коренската морфема: *јаи'ор, каг'е, каи'ина, вай'ок, гњасно, ѱуг'азник* и тоа само во одделни пунктови; кај кратката акузативна заменска форма за женски род во еднина *ја* во крајните источни села; во општата форма кај именките од *а*-основа: *в'икни ја В'еска, омл'аии ја сл'иваиа* на поголемиот дел од кривопааланечката територија; во глаголските наставки: *викн'а, дигн'а, ѱагн'а* и др.; во 3 лице множина на презентот: *викаи, носаи, бер'аи* и др.; во 3 лице множина на аористот: *дав'аја, нос'ија, ѱрес'оа* и сл.; во 3 лице множина на имперфектот: *играа, береа, косеа* и др.; во 1 лице еднина на презентот кај атематските глаголи: *гледам* и др.

Неколките зборови во кои има други рефлексии (*ѧ, и, е, о*) од *ж* детално се објаснуваат.

Во однос на континуацијата на полугласките авторката го нотира нивното изедначување во еден темен вокал (*ѧ*) во коренот на зборовите, сп. *бѧзди, сѧмне, ѧѧфѧи; бѧчва, вѧшка, дѧш* и др., со неколкуте отстапки: *сиѧбло, ѧеѧ'уга, Вел'игген, Ил'инген; сии, ои'инѧи; сосѧа, соб'ор, ноѧви, соѧка, сос, соѧре* во источните гранични села. Наспрема тоа, во суфиксите има повеќе вредности, сп. *ѧ > ѧ / а / о: рѧч'ѧк, уѧи'ѧк, скоб'ѧк* (во акцентираниот слог), односно *ѧ'еѧѧк, ѧ'есак, ѧ'уѧѧк* (во неакцентираниот слог), и *мѧк'ок, ѧ'еѧѧок, н'исок* и др.

А како рефлекс на њ во суфиксите се јавуваат: *ај / е: кой'ајл, ор'ајл*, односно *ијей'ел, ор'ел* и др.; *ај / а / е: ег'ајн, грозја'ајн, глa-дан, болен* и др.; *ај / а / е: жив'ајц, кон'ајц, јарац, венац, кон'еу, свей'еу* и др. Слична состојба авторката регистрира во не-продуктивните основи: *ов'ајс / ов'ес, есен'ајс / есен'ес* и сл. и во членската морфема, сп. *волаји / коњаи, носои, ијей'ело* и др.

Во предлозите *вџ* и *вџз* и во почетокот на зборот полугласките дале у, сп. у *граи, уз р'ека; ул'ази, ун'уири* итн.

Во коренските слогови наместо секундарниот њ₂ авторката среќава *ај*: *бајник, лајжа, мајска* и др. Меѓутоа, пред сонантите *р, л, м, н* на крајот од зборот овој глас дал различни рефлексии. Во групата *-*тг* има *ај* со различен степен на вокалност, па дури и *а*, сп. *ијар, ојар*. За групата *-*тл* во југозападните села има *ај* под акцент: *рек'ајл, дош'ајл* или *а: иси'екал, обл'екал*, а во источните, покрај *а: нав'езал, ојир'игал* има и *е* кога е под акцент: *дош'ел, наи'ел*. Во групата *-*тп* има *а* во позападните села: *седам, осам*, а во источните има *о: седом, осомдес'е*. Наместо *огњ* има *ог'ињ*, а во Славиште се нотирани вредностите – *ога'ањ* и *огањ*.

Во однос на замената на *џ* се забележани отстапките од континуантот *е* во следните примери: *никој 'некој', ниши'ио 'нешто' и нигде 'некаде'*, а во однос на гласот *ы* авторката забележува дека тој се совпаднал со *и*.

За групите **трт, *тџт – *трџт, *трџт* редовно има вокално *р*, меѓутоа наместо групите *тлт – тлт* и *тлт – тлт* има различни замени, и тоа: у зад лабијалните согласки (*бува, вуна, музе, јун*); *ла* зад забните согласки (*олајк, слајце, клајца, глаји*); *љу* во два случаја (*жључка, жљука*) итн.

Авторката го предава инвентарот на фонемите од консонантскиот систем и, притоа, констатира дека гласот *х* како фонема не суштествува, туку во одделни случаи се среќава едно слабо *х*, кое нема фонолошка вредност: *бо:хча, ве:хшо, изд:хн'а*, а во однос на другите согласки ги бележи

следните отстапувања: а) согласката *j*, вели таа, се јавува во повеќе варијанти, а во неколку одделни случаи се губи: *кра мене, ѝи, скри се, ѱокр'и се, чи, лиша* 'лишај'; б) лабијализирано *л* се среќава на апсолутниот крај и во средината на зборот пред консонант во одделни случаи на ограничен терен и тоа во селата од левата страна на Крива Река, по Осоговијата, и во Славиште: *вес'еу, соу, боуно* и др.; в) пред вокалите од преден ред има средно *л*; г) мекото *л* (*љ*) има уште помек изговор, освен во наследените примери и во следните случаи: *зеље, бос'иљок, жљеи, жљуц, ѱегљу, ључи, врљи, дељи, ѱеч'аљи, сељи се* и сл.; д) гласот *ќ* има неколку варијанти, од кои варијантата *к'* се јавува недоследно пред вокалите од преден ред: *врук'ина, к'ерка, мук'еница, домак'ин, ѱрак'ица, к'-идеме*; и *ѓ*) пред вокалите од преден ред има палатализирани *к', г'*: *дујк'е, к'иѱка, благ'и, ог'ињ*.

Во однос на согласничките групи и измената на консонантите Стоевска-Денчова ги приведува следните измени: *-вн- > -мн-: ог'амна, рамно, сѱмне; мј > мњ: земња, ѱѱмњ'ан; с, з + ч > ич: глаиче, обр'аиче* во градскиот говор и во Славиште; *ѱ, г + с, з > ц, s: оу'ече, гов'еуко месо, ос'аѱ, грацки; ѱс- > ѱц-: ѱцуе, Пѱача; ѱш- > ѱч-: ѱчен'ица; чр- > цр-: црн; чре- > цре-: црево* и др.

Од губењето на согласките во согласничките групи авторката ги нотира следните случаи: испуштањето на консонантот *ѱ* во групата *-сѱн-*: *корисно, ѱосна*, односно пред наставката *-сѱво*: *бог'асѱво, брасѱво; с (< з)* од префиксите *из-, раз-: иц'еи, рацеи'ило; иш'ара, раш'ие; в* во *-сѱво: деи'инсѱо, ѱозн'ансѱо* и др. Освен тоа, таа приведува и други нетипични појави, што се среќаваат во кривопапанечкиот говор, присутни и на другата македонска јазична територија, како што се: губењето на согласките во меѓувокалска позиција, скратувањето на цели слогови и обезвучувањето на согласките на крајот од зборот.

Особено внимание Стоевска-Денчова му посветува на акцентот, кој е неопределен и слободен, што значи дека може да стои на секој слог во збороформите од една парадигма и на секоја морфема, сп. а) *жен'а, вик'а; офч'ар, вис'ок*; б) *кап'анец, цар'ица*; в) *кл'агенец, к'ашлива*; г) *б'иволица, ј'ало-вицише* итн.

На морфолошки план таа izdelува два типа: а) акцентски тип со подвижен акцент, и б) акцентски тип со неподвижен, морфолошки фиксиран, парадигматски акцент.

Подвижниот акцент се среќава во селата од десната страна на Крива Река: Тламинци, Градец, Осиче, Габер, Добровница и во граничните села со бугарската граница: Трново, Жидилово, Узем и Костур, при што авторката izdelува неколку акцентски модели, и тоа кај именките – од машки род: а) *син – с'инове : син'о – синов'еише*; б) *коњ – к'оњо : к'оње – коњ'еише*; в) *нос : нос'о – нос'еве – нос'евеише*; г) *кум – к'умове – к'умовеише : кум'о*; д) *скрип'ец – скрип'ецо : скрип'ици – скрип'ицише*; – од женски род: а) *жен'а – жен'аиша : ж'ени – ж'енише*; б) *бр'ага – бр'аги : браг'аиша – браг'ише*; – од среден род: а) *м'есо – м'еса : мес'ошо – мес'аиша*; б) *јајце – јајцеишо : ј'ајца – ј'ајцаиша*.

Меѓутоа, овие модели не ја покриваат сета територија. Имено, акцентските модели од машки род се ограничени на крајните источни села, а западно од Добровница акцентот е парадигматски. Моделот под а) кај именките од женски род во крајните источни села (Трново, Жидилово, Узем) има парадигматски акцент, а моделот под б) кај истите именки е карактеристичен само за крајните источни села. Западно од Трново тие имаат парадигматски акцент. Моделот под а) кај именките од среден род е ограничен само на крајните источни села. Во позападните села тој е парадигматски.

Парадигматски акцент имаат селата од левата страна на Крива Река, по Осоговијата, градскиот говор и селата во Славиште.

Авторката детално го разгледува акцентот според категоријата род, по зборовни класи и по суфикси, одделно, и во реченична низа.

Притоа, таа нагласува дека одделни суфикси го носат, главно, акцентот на себеси, сп. кај именките од машки род: -ак: *грозд'ак*, *јун'ак*, *ѝросѝ'ак* и др., но: *б'ожјак*, *веч'ерња*к, *ѝр'осјак* и др.; -ар: *вод'ар*, *говед'ар*, *бун'ар* и др., но: *ѝ'исар*, *сѝ'ожар* и др.; -ач: *глед'ач*, *ѝродав'ач*, *ѝокрив'ач* и др.; -ан: *босѝ'ан*, *ѝѝ'ан* и др., но: *г'авран*, *ѝ'аван*; -ија: *суд'ија*, *го-лоѝ'ија*, *сиромашѝ'ија* и др.; -ија: *алваѝ'ија*, *казанѝ'ија*, *ловѝ'ија* и др.; -љак: *бошчал'љак*, *ергенл'љак*, *комиѝл'љак* и др.; -љк (-ок, -ак): *мук'љк*, *мом'ок* и др., но: *оѝ'љнак*; -љл, -љѝ (-ел, -еѝ): *ор'љл*, *ѝеѝ'љѝ*, *коѝ'ел*, *ѝеѝ'еѝ*; -аѝ (-аѝ, -еѝ): *вен'аѝ*, *јун'еѝ* и др. Меѓутоа, кај именките од машки род се среќава и двојност во акцентирањето, сп. кај суфиксите: -ик, -ник: *војн'ик*, *врсн'ик* и *гр'ешник*, *ѝр'азник* и др.; -ен: *к'амен*, *к'орен* и *ел'ен*, *ечим'ен* и др.; -ин: *домаќ'ин*, *ѝел'ин* и *кас'аѝин*, *рисј'анин* и др.; -ер: *берб'ер*, *ѝиѝ'ер* и *г'уѝиѝ'ер*, *д'евер* и др.; -ир: *бригад'ир*, *ѝасѝ'ир* и др.; -ор: *б'игор*, *'извор* и *гра'ор*, *мач'ор* и др.; -ѝ: *ал'аѝ*, *жив'оѝ* и *кр'евеѝ*; -ш: *град'еш*, *смр'еш*, *ѝорб'еш* итн.

Кај именките од женски род авторката ја нотира следната состојба. Акцентот кај суфиксите -ба, -ва, -га, -да и -ида, -ага, -уга обично е на претпоследниот слог, сп. *кор'уба*, *еѝр'ва*, *осн'ова*, *коѝр'ива*, *врш'ида*, *шѝл'ага*, *ѝе-ѝер'уга*, *грам'ада* и др. Кај именките на -ија авторката забележува два типа: а) со акцент на првиот слог од наставката: *рак'ија*, *нос'ија* и др., и б) со акцент на слоговите од основата: *Буг'арија*, *кум'исија* и др. Образувањата на -ка акцентот го имаат на основниот дел: *Ив'анка*, *друг'арка*, *кок'ошка* и др. Кај изведенките од глаголски дел акцентот е на претпоследниот дел: *игр'анка*, *ѝеч'енка* и др. Суфиксите -ика, -инка, -(а)љка, -ачка акцентот го имаат на себеси, сп. *клен'ика*, *боров'инка*, *брк'аљка*, *врзув'ачка* и др. Кај именките на -ичка акцентот паѓа на основниот дел: *б'абичка*, *в'одичка*, *кр'авич-*

ка и др. Образовањата со суфиксот *-ина* се од два типа: а) со акцент на наставката: *дол'ина*, *бел'ина*, *йеѿ'ина*, *кай'ина* и др., и б) со акцент на основниот дел: *б'орина*, *к'озина* и др., а образовањата со неговите деривати обично се акцентираат на суфиксот, сп. *главн'ина*, *йуѿар'ина*, *бабей'ина* и др. Редовно носат акцент наставките: *-оѿа*, *-оѿија* и *-ока*: *гре'оѿа*, *бесноѿ'ија*, *слей'ока* и др. Двојност во однос на акцентското место покажуваат образовањата на *-ица* (*-вица*, *-ница*): а) со акцент на суфиксот: *дуб'ица*, *зобн'ица*, *удов'ица*; *црвен'ица*, *орн'ица* и др., односно б) со акцент на основниот дел: *ј'ужица*, *с'уница*; *к'омовица* итн.

Именките од среден род, забележува авторката, имаат двојност во акцентирањето. Образовањата на *-иво* се акцентираат на основниот дел: *в'ариво*, *йр'едиво*, *с'ечиво* и др. Образовањата на *-енце* редовно имаат акцент на првиот слог од суфиксот: *дей'енце*, *ждреб'енце*, *куч'енце* и др., додека образовањата на *-иче* се од два типа: а) со акцент на суфиксот: *ѿорб'иче*, *черг'иче* и др., и б) со акцент на основниот дел: *к'укиче*, *нев'есѿиче*. Од два типа се и образовањата на *-ало*, *-ило*, сп. а) со акцент на суфиксот: *клеј'ало*, *ниѿ'ало*, *црн'ило* и др., и б) со акцент на основниот дел: *д'рдало*, *д'уало*, *сѿр'ујало* и др. Слични се и образовањата на *-иѿиѿе*, сп. а) со акцент на наставката: *буњ'иѿиѿе*, *огњ'иѿиѿе* и др., и б) со акцент на основниот дел: *ѿ'одиѿиѿе*, *с'ириѿиѿе* и др. Авторката забележува дека множинската наставка *-иња* редовно се акцентира, сп. *геч'иња*, *им'иња*, *мач'иња* и др., додека множинската наставка *-ики* не се акцентира, сп. *ј'арики*, *к'учики*, *ѿ'илики* итн.

Кај сложените именки, чија втора компонента им е глаголски дел, акцентот паѓа врз втората компонента, сп. *водоѿ'ек*, *колов'ос*; *оро'игреѿ* и др., додека кај сложенките, чија втора компонента им е именка, има два акцентски типа: а) со акцент на втората компонента во образовањата со составен вокал, сп. *вадоо'уѿиѿник*, *домаз'еѿ* и др., и б) со акцент на сло-

говите од првата компонента во образувањата без составен вокал, сп. *Д'уовден, к'оњийѿрк* итн.

За акцентот кај придавките Стоевска-Денчова забележува дека имаат „генерализирано едно акцентско место во сите форми образувани со граматичките наставки“, и тоа според акцентот на формата за машки род, сп. *вис'ок, вис'ока, вис'око, вис'оки–вис'оке, вис'окио(ӣ)–вис'окиаӣ, вис'ока-ӣа, вис'окоӣо, вис'окиӣе–вис'океӣе*. И кај придавките образувања таа izdelува двојно акцентирање: на суфиксот и на слоговите од основниот дел. Со акцент на суфиксот се образувањата на: *-аӣ, -ӣӣ (-овӣӣ), -љив и -ок*, сп. *бог'аӣ; варов'ӣӣ; в'аӣљ'ив, грабежљ'ив; вис'ок, шир'ок* и др., а со акцент на основата се образувањата на *-ин, њи, -ски (-чки), -ен (-ан)*, сп. *б'абин; ичер'аӣњи; ар'аӣски, ајр'учки; воден'ичен, жел'езен–жел'езан* и др. Двојност во акцентирањето се среќава кај образувањата на *-ав, -ов, -ен и -ес(ӣ)*, сп. а) со акцент на наставката: *болник'ав, жуѿӣӣ'ав; благу'ов, грен'ов; зел'ен; ваљав'ес* и др., односно б) со акцент на основниот дел: *гл'еӣав; бр'аӣов; в'унен; ш'ӣљес* итн. Сложените придавки имаат акцент на вториот составен дел: *белол'ик, кусогл'еӣ* итн.

Разновидноста на акцентското место авторката го проследува и кај заменските придавки, кај заменките, кај броевите и кај прилозите, кај кои таа се обидува да утврди некаква законитост.

Кај глаголите Стоевска-Денчова izdelува две групи: а) со акцент на кореновиот слог се: формите на презентот (*в'икам, в'икаӣ, в'ика, в'икамо–в'икаме, в'икаӣе, в'икаӣ–в'икав; н'осим–н'осу, н'осӣӣ, н'оси, н'осимо–н'осиме, н'осӣӣе, н'осаӣ–н'осеӣ–н'осев; с'еем–с'еју, с'ееш, с'ее, с'еемо–с'ееме, с'ееӣе, с'еаӣ–с'ееӣ–с'еев*); на имперфектот (*в'икаше, в'икаше, в'икаше, в'икаамо–в'икаае–в'икашеме, в'икааӣе–в'икашеӣе, в'икаа–в'икашеа; к'осеше, к'осеше, к'осеше, к'осеемо–к'осееме–к'осешеме, к'осеӣе–к'осеше-*

ише, к'осеа–к'осешеа; 'ореше, 'ореше, 'ореше, 'ореемо–'ореемо–'орешеме, 'орееише–'орешейше, 'ореа–'орешеа); на императивот (ч'екај–ч'екајише; с'еди–с'едейше; к'ажси–к'ажеише, б'ери–б'ерейше; – ѿошй 'ирај–ѿошй 'ирајише; нар'ањи–нар'ањейше; каз/ж/уј–каз/ж/ујише; ѿис/уј–ѿис/ујише; лег'ињај–лег'ињајише) и на глаголската придавка (в'рзан / в'ржан, ж'ењен / ж'енен, наѿи'ейан, нак'иѿиен); б) со акцент на наставката се формите на аористот (сук'а, сук'а, сук'а, сук'амо–сук'аме, сук'аише, сук'аа–сук'аше; најд'о, најд'е, најд'е, најд'омо–најд'оме, најд'оише, најд'оа–најд'оше; сег'о, сег'е, сег'е, сег'омо–сег'оме, сег'оише, сег'оа–сег'оше; куйув'а, куйув'а, куйув'а, куйув'амо–куйув'аме, куйув'аише, куйув'аа–куйув'аше; исѿрай'и–исѿрай'имо–исѿрай'име, исѿрай'ише, исѿрай'ија–исѿрай'ише) и на глаголската л-форма (бег'аѿ, бег'ала, бег'ало, бег'але; вид'ел, вид'ела, вид'ело, вид'еле, згаз'ија, згаз'ила, згаз'ило, згаз'или, / згаз'иле женски род/).

Исключение претставуваат глаголите од *е-* и *и-* група во крајните источни села: Трново, Жидилово и Узем, каде што во презентот акцентот е на наставката, сп. *бер'ем, бер'еш, бер'е, берем'е, берей'е, бер'аи–бер'аи; сег'им, сег'иш, сег'и, сегим'е, сегий'е, сег'аи–сег'аи; само што во селата западно од Трново (Добровница, Осиче, Габер, Градец) во 1 и во 2 лице множина на презентот акцентот е пренесен од последниот слог: бер'еме–бер'ейше, сег'име–сег'ише, односно во крајните северни села во 1 лице еднина на презентот акцентот е на почетниот слог: б'еру, с'еду. Авторката забележува дека разлика во акцентирањето постои и во однос на префиксот, сп. *меи'е–изм'ейше, држ'и–задржи*. Исключение претставуваат, исто така, глаголите од *е-* и *и-* група во крајните источни села: Трново, Жидилово и Узем, каде што имаат генерализиран акцент на претпоследниот слог во императивот, сп. *б'ери–бер'ейше, ѿ'ечи–ѿеч'ейше, ј'ади–јад'ейше, н'оси–нос'ейше, с'едни–сегн'ейше, ѿ'рчи–ѿрч'ейше*.*

Отстапки има во североисточните села, каде што има совпаѓање на презентската со аористната форма во 3 лице еднина. Таму акцентот во аористот е повлечен, сп. *р'еко*, *р'ече*, *р'ече*, *р'екоме*, *р'екоѝе*, *р'екоа*; *вл'еко*, *вл'ече*, *вл'ече*, *вл'екоме*, *вл'екоѝе*, *вл'екоа*; односно во северните села: *г'аго*, *г'аге*, *г'аге*, *г'агомо*, *г'агоѝе*, *г'агоше*, *м'еѝо*, *м'еѝе*, *м'еѝе*, *м'еѝомо*, *м'еѝоѝе*, *м'еѝоше*. Отстапки има и во глаголската л-форма кај глаголите на кои аористната основа им завршува на консонант во градот и во јужните села, сп. *г'ошоу*, *г'ошла*, *г'ошло*, *г'ошле*, *р'екоу*, *ѝ'ошоу*, *н'ашоу*, *'ишоу* итн.

Во однос на реченичната низа акцентот на кривопаланечкиот говор, истакнува авторката, повеќе црти споделува со источните говори. Имено, во предлошките синтагми акцентот секогаш останува на именката (заменката), сп. *на-глава, за-р'ука, ѝог-г'уша, до-д'ома, ѝо-ѝ'уѝ, до-м'ене, без-в'ас* и сл. Исклучок се предлошките синтагми со прилошко значење, сп. *ојд'е н'а-вода, г'-иеме н'а-госје* и др. Слична е состојбата и во составите од придавка и именка, каде што атрибутските детерминанти си имаат свој акцент, сп. *б'ела в'уна, к'исело мл'еко* и др. Исклучок се придавките што значат сродство и придавката *свеѝи*, сп. *баба-В'аска, дедо-Гр'озде, свеѝа-П'еѝка* и др.

Кратките заменски форми со посесивно значење акцентски се наслонуваат на именката, сп. *м'ајка-ѝи*, *бр'аѝ-му* и сл. Исто така кратките заменски форми акцентски се наслонуваат и на глаголските форми, сп. *зайѝв'ори-ги* *кок'ош-киѝе*, *ор'аеке-гу* *њ'иваѝа*, *сојн'а-се*, *расѝуѝиѝ* *ише-ни* и сл., односно: *ѝ'еише да-го-заг'уби*, *куд'е ѝе-б'оли*, *ако ѝе-в'икаѝи* *иди*, *не ли-ме-ѝозн'аваѝи?*, *не-му-зб'ори*, *не-ву-д'авај* и сл.

Секундарен акцент авторката забележува кај степенуваните придавки и прилози, сп. *ḡ'og'olem*, *ḡ'ogl'agen*, *n'aj-vis'ok*, *n'ajlek'ovna* и кај сите други зборови што можат да се степенуваат, сп. *ḡ'ojun'ak*, *n'ajčorbai'ija*, *ḡ'o-3n'ae*, *n'aj-p'aŋa* итн.

Во втората глава „Морфологија“ (66–118) дијалектниот материјал авторката го разгледува по зборовни класи. Во рамките на секоја зборовна класа таа поодделно се задржува на образувањето на соодветната зборовна класа според суфиксите, а потоа материјалот го разгледува според граматичките категории.

Во однос на зборовната класа именки таа забележува дека именките се образуваат со следните суфикси: *-ар* (за означување професија): *волов'ар, воденич'ар, коњ'ар* и др.; *-ач* (за означување лице што го врши дејството): *бер'ач, игр'ач, кос'ач* и др.; *-ник*: *безв'ерник, врсн'ик, сѝројн'ик* и др.; *-ак*: *близн'ак, дошљ'ак, јун'ак* и др.; *-ин* (за означување национална припадност): *Б'угарин, Евр'еин, Р'усин* и др.; *-ец (-ац)* (за означување национална припадност и припадник на населено место): *Макед'онец, Герм'анац, биѝолч'анец, ѝаланч'анац* и др.; *-ија / -чија* (за означување професија): *алвар'ија, ѝрсиѝенч'ија, сааѝи'ија* и др.; *-ија*: *арам'ија, комш'ија, суд'ија* и др.; *-ка (-арка, -ачка, -инка)* (за означување лица од женски род): *вод'арка, бај'ачка, домак'инка, Макед'онка, С'рбинка, Т'урчинка, ѝаланч'анка* и др.; *-ица*: *девер'ица, браѝан'ица, удов'ица* и др.; *-аљка и -иљка*: *до'иљка, род'иљка; -иља и -уља* (nomen actionis): *ѝород'иља, магар'уља* и др.; *-ача и -уша*: *вамѝир'ача, мрсол'ача; водар'уша, овчар'уша*.

Меѓу наставките за образување сопствени имиња авторката ги наведува следните: *-ан*: *Бој'ан, Мил'ан* и др.; *-ин*: *Бож'ин, Сѝојад'ин* и др.; *-о*: *В'анчо, К'очо* и др.; *-е*: *В'асе, Д'оне* и др.; *-оја*: *Благ'оја, Сѝан'оја* и др.; *-ија*: *Димиѝир'ија, Ил'ија* и др., односно: *-ка*: *Душ'анка, Ив'анка* и др.; *-ена*: *Рисѝ'ена; -ана*: *Крсѝ'ана, Коѝ'ана* и др.; *-ица*: *Г'орица, М'илица* и др.

Од наставките за образување имиња на животни и птици таа ги регистрира следните: *-ак*: *свиз'ак, крѝи'ињак; -ок*: *ѝуѝуњ'ок; -ар*: *б'умбар; -ор*: *мач'ор; -ец (-ац)*: *м'олец, јун'ец, ѝог'анац; -ка*: *кок'ошка, к'учка; -ица*: *б'иволица,*

вуч'ица и др., а за образување називи на предмети (орудие, материја, растение) се приведени следните наставки: *-ник*: з'елник, р'алник и др.; *-ак*: л'ешњак, брз'ак и др.; *-ец* (*-ајц*): клин'ец, кол'ец, кон'ајц, кол'ајц и др.; *-ач*: кои'ач, ѓрск'ач и др.

За имиња од женски род ги нотира суфиксите: *-ка* (*-арка, -ачка, -инка, -ика*): *д'ришка, л'ејка, ног'арка, сол'арка; веј'ачка, врш'ачка; лоз'инка, глог'инка; габр'ика, клен'ика* и др.; *-аљка*: *брк'аљка, бу'аљка* и др.; *-уља*: *греб'уља; -ина*: *б'орина, к'озина* и др.; *-ица*: *с'уница, кр'асиџавица* и др.; *-ача*: *дрљ'ача, крив'ача, скуџ'ача*.

Суфиксот *-ило* го нотира во следните зборови: *в'ариво, ѓл'еџиво, ѓр'едиво*.

За образување глаголски именки ја забележува продукцијата на *-ње*: *бег'ање, игр'ање, јад'ење* и др.

Од другите суфикси ги нотира образувањата на: *-ба, -иуба* и *-ачка*: *б'ерба; врш'иуба; џеј'ачка* и др.; *-оџа, -ока, -ина, -иња, -сџиво, -ло, -лајк, -ија* (за означување апстрактни поими): *добр'оџа; сам'ока; бел'ина; сирои'иња; бог'асџиво; сџираш'ило; ајдукл'ајк, домакинл'ајк; ѓроклей'ија* и др.; *-ак, -ник* и *-иџије* (за образување именки што означуваат место): *габр'ак; вод'арник; буњ'иџије* и др.

За образување деминутивно-гловни именки таа ги регистрира суфиксите: *-це, -енце, -че*: *м'есце; деј'енце; д'инче* и др.; *-ичка, -ица, -еџинка* и др.: *б'абичка; вод'ица; кравеј'инка* итн.; за образување аугментативи ги наведува суфиксите: *-иџије, -ина, -еџина*: *девојч'иџије; јунач'ина; женеј'ина* и др., а за образување пејоративи ги забележува суфиксите: *-ко, -ча* и *-љо*: *деб'ељко; кл'ајча; см'рдољо* и др.

Во образувањето на сложените зборови во кривопа-ланечкиот говор авторката не забележува некои посебности.

Во однос на формите кај именките од машки род има специфичности. Имено, општата форма кај личните и род-нинските именки на *-а* завршува на *-у*: *Б'емо к'уде Сџ'ојчу*

на г'осѝи, Р'ечи му на г'еду ѝи; личните имиња на -е и на -о во општата форма завршуваат на -ѝе: Р'ечи му на Др'агеѝе, Праш'але га Душкоѝе; роднинските имиња на -о во општата форма имаат -а: Виг'о га ѝѝаѝка ѝи. Сп. ги и личните имиња на согласка: В'икни га Аѝан'аса и др. Во крајните северни села (Луке, Подржикоњ, Метежево, Огут, Нерав) и во Славиште авторката забележува дека сите одушевени именки имаат општа форма, додека во североисточните села (од Градец и Конопница до Жидилово и Кркља) тие форми биле многу ретки.

Во однос на вокативната форма таа не забележува некои посебности.

Од множинските форми авторката забележува дека кај еднословните именки, покрај наставаката -ови, се јавува и наставката -ове и тоа во источните села преку Крива Река, од Градец до Узем, а од осоговските села во Кркља и во Дренак, сп. в'ирове, св'ерове, с'инове и др. Во крајните северни села (Луке, Подржикоњ, Метежево, Огут, Нерав) и во Славиште авторката нотира дека кај именките од машки род на -а има множинска наставка -е: 'аге, суд'ије и др. Во некои села (Дурачка Река, Б'с, Кркља, Трново, Добровница) од именките на -ин се употребуваат множински форми на -ње: град'ечање, добр'овничање и др.

Избројаната множина се образува со -а: два с'ина и др., а збирната множина се образува со наставките: -је и -ја, сп. г'убје, кл'асје; л'исја и др.

Специфичности авторката забележува и во однос на формите кај именките од женски род. Имено, во градскиот говор и во говорот на најблиските села кај личните и родниските имиња општата форма завршува на -у, сп. В'икни гу Вел'ику, С'есѝру ѝи гу в'икаѝ, а во крајните северни села и во Славиште општа форма имаат сите именки, додека североисточните села не познаваат таква форма, сп. Среѝн'а гу В'аска и др.

Во северните села и во Славиште именките од женски род множина образуваат со наставката *-е*: *св'иње* и др.

Кај именките од среден род единствено како интересна појава авторката го нотира образувањето на множинската форма со наставката *-ики*, сп. *гол'уџики*, *j'арики*, *к'учики* и др. особено во посеверниот дел.

Во некои северни села само во множина се употребуваат и именките: *враџа*, *кола* и *усџа*, сп. *зайџ'ори* ги вр'аџа, *едни к'ола*, *б'олев ме 'усџа*.

Во кривопаленечкиот говор настанале промени и колебање во родот кај именките од женски род на консонант. Имено, именките: *вечер, влас, болес, есен, крф, мас, младос, ѝамей, ѝакос, ри, радос, сол, смрѝ, челаѝ* и *ноќ* се во машки род, а именките *ѝрло* и *еѓе* се од женски род: *ѝрл'а, еѓа*.

Разнообразност Стоевска-Денчова забележува и во однос на членските морфемии. Имено, на поголемиот дел од кривопаланечкиот говор таа нагласува дека се употребуваат само формите на *-ий*, додека во крајните северни села и во Славиште можеле да се сретнат и формите на *-в* и на *-н*, сп. *на з'еѿав му в'икам*, *ѿоза р'иган* и др. Членската морфема кај именките од машки род на согласка се јавува во форми: *-оѿи*, *-о*, *-аѿи* / *-аѿи*, сп. *в'олоѿи*, *гр'адоѿи* и др. (во градскиот говор, во говорот на јужните и на северозападните села); *чов'еко*, *шум'аро* и др. (во крајните источни села); *г'олаѿи*, *к'оѿаѿи* и др. (во крајните северни села и во славишките села), каде што се чува генитивно-акузативната форма со флексија: *в'ани коѿ'аѿиога* и др.

Во однос на придавките авторката забележува дека качествените придавки од именски, од придавски и од глаголски основи, најчесто се образуваат со суфиксите: *-ав* (и неговите деривати): *г'издав*, *гол'ишав* и др.; *-љив*: *дум'љив*, *црв'љив* и др.; *-ес*: *г'а̋злес*, *ш'илес* и др.; *-ен (-ан)*: *ор'акен*, *йаш'икан* и др.; *-а̋и*: *брад'а̋и*, *зуб'а̋и* и др.; *-и̋и*, *-ови̋и*: *бележ'и̋и*, *си̋анов'и̋и* и др.; *-ок (-ак)*: *кр'а̋иок*, *кр'о̋иак* и др.;

-чок (-чак): *вис'очок, мал'ечак* и др. Како најпродуктивни суфикси за изведување посвојни придавки авторката ги наведува следните суфикси: -ов (-ев): *Аџан'асов коњ, б'аџева к'аџа* и др.; -ин: *В'аскин син, 'ујнин* и др.; -(ј)и: *б'ожји син, 'овчи бр'абушки* и др.; а за образување односни придавки таа ги приведува суфиксите: -ов: *благун'ов жир* и др.; -ен (-ан): *в'унен, земњ'ани с'удове* и др.; -ски (-чки, -шки): *жети'арски, џал'аначки, магар'ешки ин'аџи* и др. Паралелно со образувањата на -ен (-ан): *д'олен, ср'еган* и др. се среќаваат и образувања на -њи, сп. *дан'аџњи, к'уџњи, г'орњи* и др.

Во поглед на формите кај придавките авторката забележува дека има извесни разновидности. Имено, во крајните северни села и во Славиште општата форма кај одушевениите именки се разликува од номинативната, сп. *в'ани б'елога коњ'а* и др.; *'имам си 'убаву ж'ену* и др. Освен тоа, на овој терен придавките од женски род множина имаат на -е: *б'еле кош'уље, мл'аде ж'ене* и др.

Членската морфема за машки род завршува на -оџ, -о, -аџи и на -аџи, сп. *гол'емиоџ, м'алио, кр'ивиџаџи, деб'елиџаџи* и др. Во крајните северни села и во Славиште придавките имаат општа определена форма: *б'елоџога к'оџа* и др. (за машки род кога се однесуваат на одушевени именки), *си'аруџу к'уџу, с'рџскуџу в'ојску* и др. (за женски род воопшто).

Бројните придавки од еден до три во формата за машки род најчесто завршуваат на -и: *џ'рви, др'уги, џ'реџи*, но и: *џ'рв, др'ук (вџор), џ'реџ (џ'реџи)*. Општата форма таму каде што ја има гласи: *џ'рвога, др'угога, џ'реџога*.

Од заменските придавки авторката како поспецифични ги забележува следните: формите на посвојните заменски придавки за среден род *н'аџо, в'аџо* на целата територија; множинските форми за женски род на -е во крајните северни села и во Славиште: *м'оје, џ'в'оје, н'аџе, в'аџе*, односно општата форма (за женски род): *да си у м'оју к'оџу*,

дај ми ѿв'оју к'ерку, од в'ашу Мил'анку и др., (за машки род): *од м'ојега ѿ'аѿка, с'с ѿв'ојега бр'аѿа* и др.; формите за трето лице: *њег'ов, -а, -о*, мн. *њег'ови, њег'ове*, општата форма: *њег'овога, њег'ову*, и: *нег'ов, -а, -о, и* (во Трново и Жидилово); *њојан / њојн / њоњ, -а, -о*, мн. *њојни / њоњи, њоње*, определната форма: *њ'инога, њ'ину*; односно *њ'о(ј)зин, -а, -о, -и*; формите *њ'ијан, -а, -о / њињ, -а, -о, -и / нин, -а, -о, -и* итн.

Освен степенувањето со честиците *ѿо-* и *нај-*, авторката забележува и остатоци од старите компаративни форми со прилозите *веќе, више* и *брже*, сп. *брже ќе се в'рнем, не м'огу в'ише да с'едим, в'еќе не м'огу да го сл'ушам* и др.

Во однос на заменките Стоевска-Денчова ги изделува следните форми: личната заменка за прво лице еднина *ја* на целата територија; личната заменка за прво лице множина *ми* во крајните северни села (Огут, Нерав, Подржикоњ) и во Славиште; почестата употреба на кратката акузативна заменска форма *ни* отколку *нѐ*; личната заменка за второ лице множина *ви* во крајните северни села и во Славиште; почестата употреба на кратката акузативна заменска форма *ви*; личните заменки за трето лице: *он, 'она / он'а, 'оно / он'о*, мн. *'они / он'и* и *'оне* за женски род; општата форма за машки и за среден род *њега, га / нега га / него, го*; општата форма за женски род *њум(а), гу / неа*; дативната форма *њо(ј)зе, ву*; множинските акузативни форми *њим(а) / њи / ни, ги*; кратките дативни форми *ни / им* и др.

Како поспецифични од лично-предметните заменки авторката ги регистрира: прашално-посвојните заменки *чив, ч'ива / чив'а, ч'иво / чив'о, ч'иви / чив'и, ч'иве / чив'е* и општата неопределена заменка *свак, св'ака, св'ако, св'аки, свак'е*, односно определната форма *св'акога, св'аку* (за лица) и *св'аѿѿа* (за предмети); а од показните заменки таа ги нотира множинските форми за женски род *ѿе, ов'е, он'е* лоцирани во северните села; општата форма за машки род *ов'ога, ѿ'ога, он'ога / ов'ого, ѿ'ого, он'ого* кога се однесуваат на одушевена

именка; и општата форма за женски род *ов'уј, ѿуј, он'уј* во северните села и во Славиште.

Од броевите авторката го приведува како интересен бројот *'оба*, женски род *'обе*, членувани *'обаѿа, 'обеѿе*, кој често се употребува, особено во североисточните села. Од другите броеви интересни се збирните: *двој, ѿрој*, сп. *'имам двој конд'ури, куй'ила сам ѿи ѿрој ѿ'аѿики* и др. Бројните именки завршуваат на *-ица*: *дво'ица, ѿро'ица* и на *-ичка*: *дво'ичка, ѿро'ичка* итн.

Од прилозите авторката ги нотира како поинтересни следните прилози: *час 'после', дог'одина доѿу'а 'другпат', оѿ'оч(ке) 'префеска'*, образувањата со *-ачки, -ечки*: *'оѿачки, г'рбечки, г'узечки* и др.; прилозите за прашања *кад'е (куд'е) / д'ека; ѿѿо* со значење *'колку' и 'многу'*: *ѿѿо н'ароѿ се збр'а; нев'егде 'не знам каде'; едниѿ'уѿи 'понекогаш'; образувањата на -ечким: ѿрчечк'им, седечк'им и др.; с'аѿѿо / исѿо и др.*

Меѓу прилошките партикули авторката ги забележува партикулте: *-ка (-ке, -ки)*: *овд'ека, з'имуске, г'узечки* и др.; *-ј* и нејзините деривати *-ја, -је*: *ѿуј, ѿаг'ајке; -ва*: *ѿуд'ева* и др.; *-ре*: *д'ори, св'егере* и др.

На кривопаланечкиот терен Стоевска-Денчова ги нотира следните предлози – *врз*: *леги'ала врз н'ега; за*: *дри се за м'ене, ѿојд'о за лей, за-ѿрей-н'ароѿ не е, кѿѿ ѿојд'оме за-на-вам, сѿрем'и го за у ц'рква; заради*: *заради ѿ'ебе дојд'о; из (ис)*: *из Лесн'иу, в'рка се из Ск'оѿје; из во состав со други предлози: исѿод-њ'ега, глеј исѿрей-с'ебе, засѿан'аѿ из-меѓу-н'и; крај*: *с'еди крај-м'ене; ѿокрај (ѿокре)*: *ѿокрај в'ода вир'ее, ѿројд'е ѿокре м'ене; крз (крс)*: *крз-њ'иву, крз-н'екое вр'еме ѿ'а дојд'е; каде (куде)*: *б'еа каде-м'ене на г'осѿи, оѿиѿд'оа куде к'еркаѿа на г'осѿи; каде (куде)* во сложени предлози: *кѿѿ ѿојд'омо накуде Пал'анку, ќе д'ојдем ѿ'осле до-каде-в'ас, в'р'кав се оѿкуде-к'умаѿ; на*: *ја сам на Грозд'ан, дај на деѿ'еѿо лей; низ*: *оѿиѿд'е низ р'ека, изв'ади р'уки низ-ѿеѿ;*

од (ош): зб'ери л'ебош од шр'езаша, ј'ашка од ор'а; од (ош) сложен со други предлози: 'иде ош'кај-с'ело, одав'аш р'ека е њег'ово, одов'аш к'уку, одан'аш г'олош му е к'ука, одон'аш р'еку, ош'аш Др'агеваша к'ука, ош'аш и'ушаш 'има ан; око-ло: около-Бож'ик се род'и, зал'ика около-к'ука; осим: осим-њ'его друг н'емам; шо: шо-едн'о време – врн'а се, ош'ид'оа шо-шаз'ар; шоза: засш'ани шоза м'ене; шоради: шоради ш'ебе ќе настш'радаше; шоред: ш'ешав шоред р'еку, шред: сшо'и шред вр'аша; шреко: шреко н'око сшан'але; шрема: шрема ш'ешок не се раб'ошш; шри: шри н'ега сам живе'ала; шрошшв, шрошш: св'и са шрошшв м'ене, шрошш Бож'ик; среш: шд'оме до среш шшш; сос (сас, с): ор'е сос вол'ове, к'иду сас њ'ега, ај с'м'ене; у: г'ошја сам у б'абу на г'осшш; у < вш: у Б'угарско б'еше ш'олошо; ускрај: в'ани си ускрај р'ека; уочи: 'уочи шр'аз-ник нем'ој да раб'ошшшш и др. кои во определени ситуации се удвојуваат, сп. до у ш'ешок ќе шшш го в'рнем итн.

Во монографијата *Кривошаланечкиот говор* Стоевска-Денчова детално го разгледува и глаголскиот систем. Таа нагласува дека деноминативни глаголи почесто се образуваат со суфиксите: -уе, -и, -ее, -а: бол'уе, вер'уе; ж'аши, ж'еши; бел'ее (се), занем'ее; 'иша, ч'ешша, а поретки се образувањата со суфиксите: -иши, -иша, -ише: гран'иши; адрес'иша; избр'ише, шрв'оше и др., додека девербативни глаголи се образуваат со суфиксите -не: в'ика-в'икне, л'ега-л'егне, шр'оша-шр'ошне, и -уе: к'ачи-кач'уе, к'ушш-куш'уе, шр'аша-шраш'уе и др.

При образувањето сложени глаголи авторката забележува дека најпродуктивни се образувањата со префиксите: до-, за-, из-, на-, од-, шо-(о-). Од нив ги изделува образувањата од негирани глаголи со префиксот од-: однем'а, одневид'е и др. За образување глаголи од свршен вид чести се образувањата со префиксите о- и -об: обр'а, оград'и, оруж'а се и др. Од другите префикси таа ги наведува префиксите: сш- и с- (з-): сшбр'амо, срон'ило се, збр'а и др.; у-: ул'ази, улеш'е, урабош'и и др.; и уз-: усшлак'але, узвик'аа и др. Освен тоа,

авторката нотира и сложување со два префикса: *изнај'ише*, *исјошѐй'аа се*, *ѝозачу'и ме се*, *ѝонаспр'а*, *ѝозасѝан'а ме* и др.

При образувањето глаголи од несвршен вид Стоевска-Денчова како особени ги нагласува образувањата со наставката *-а*: *нар'ече—нар'ича*, *огр'ебе—огр'иба*, *зайл'еѝе—зайл'иѝа* и др., односно *г'иза*, *ѝ'уца*, *н'ица* и др.; со наставката *-иња*: *зай'иња*, *нач'иња*, *ѝрокл'иња* и др.; глаголите со карактеристичниот глас *р* во основата: *наб'ере—наб'ира*, *огб'ере—огб'ира* и др.; со наставката *-ја*: *г'аѓа*, *р'аѓа*, *кл'ања* и др., односно *забр'а(в)ља*, *заб'а(в)ља*, *ј'авља* и др.; глаголите од типот 'затвора': *зайѝв'ара*, *об'ара*, *сѝв'ара* и др.

Во врска со глаголските времиња авторката забележува дека ретко се употребуваат предминатото и идното прекажано време, а од сложените глаголски форми со *има* / *нема* таа нагласува дека се употребуваат само глаголските форми од типот: *има дојдено*, *имаше дојдено* и *имал дојдено*.

Авторката ги разгледува сите глаголски форми. Најпрвин го разгледува сегашното време, сп. *-м*: *ч'екам*, *н'осим*, *б'ер'ем* и *-у*: *егу*, *м'есу*, *н'осу* (во крајните северни села); *-ш*; *-ѝ*; *-ме*: *гл'едаме*, *јаг'еме*, *н'осиме* и *-мо*: *ч'укамо*, *ѝр'едемо*, *љ'уѝиѝмо се* (во градскиот говор, во селата јужно од градот, во крајните северни села и во Славиште); *-ѝе*; *-аѝ*: *в'икаѝ*, *н'осаѝ*, *жн'еаѝ*, *-аѝ*: *вез'аѝ*, *буч'аѝ* (во селата од десната страна на Крива Река и Конопница) и *-в*: *б'ерев*, *к'осев* (во крајните северни села).

Презентската форма од помошните глаголи е мошне разновидна. Имено, од помошниот глагол 'сум' презентот е: *сам* (*сѝм*, *сом* – во крајните источни села), *си*, (*ј*)*е*, *сме* (*смо*), *сѝе*, *са*, а негираните форми се: *н'е сѝ^ам* (*н'е сам*, *не сом*), *н'е си*, *н'е (ј)е*, *н'е сме* (*н'е смо*), *н'е сѝе*, *н'е са*. Освен тоа, на ова подрачје се среќава и полната форма од глаголот 'оке': *'оку* (*'окем*), *'океш*, *'оке*, *'окемо* (*'океме*), *'океѝе*, *'окаѝ* (*'окев*) или негирано: *н'еку* (*н'екем*), *н'екеш*, *н'еке*, *н'екемо* (*н'екеме*), *н'екеѝе*, *н'екаѝ* (*н'екев*).

Формите на минатото определено свршено време се: -Ѹ: *бег'а, нос'и, вид'о*; —: *бег'а, нос'и, вид'е*; —: *бег'а, нос'и, вид'е*; -ме: *среѸн'аме се, наѸрав'име, Ѹој'аме* и -мо: *врз'амо, оѸид'омо, рек'омо* (во градскиот говор, во селата јужно од градот, во крајните северни села и во Славиште); -Ѹе; -а (-ја): *врн'аа, враѸи'Ѹја* и -ше: *вик'аше, сег'оше, окос'ише* (во крајните северни села).

Разновидности во аористните основи авторката забележува кај глаголите **Ѹти** и **хѸтѸти**, сп. *бид'о, бид'е, бид'е, бид'омо, бид'оѸе, бид'оа* (во славишките села) и *Ѹо, Ѹе, Ѹе, Ѹомо // Ѹоме, ѸоѸе, Ѹоа*.

Во имперфектот таа регистрира општа еднинска наставка -ше, а во 1 и во 2 лице множина две наставки: -а(-е) *мо/ме, -а(-е)Ѹе* (во градот, во јужните и во крајните северни села) и -шеме, -шеѸе (во североисточните села). Во Славиште паралелно со образувањата на -смо и -мо среќава и наставка -шемо. Во 3 лице множина општа наставка е -а или проширена -шеа.

Интересност претставуваат имперфектните форми од глаголите **Ѹти** и **хѸтѸти**, сп. *б'еше / б'ешо, б'еше, б'емо / б'еме / б'ешоме, б'еѸе / б'ешоѸе, б'еа / б'ешоа* и *Ѹ'еше / Ѹ'ешо, Ѹ'еше, Ѹ'емо // Ѹ'еме / Ѹ'ешоме, Ѹ'еѸе / Ѹ'ешоѸе, Ѹ'еа / Ѹ'ешоа*.

Кај глаголската л-форма авторката забележува две наставки: -л (на поголемиот дел од територијата) / -Ѹ (во градскиот говор): *браѸ, умр'еѸ* и -ја (во крајните северни села): *вик'аја, нос'Ѹја* и др. Со исклучок на најсеверниот појас, каде што е забележана множинската форма -ли за машки род, на целата територија наставката е -ле.

За глаголскиот прилог авторката нотира две наставки: -ќи, којашто преовладувала во крајните северни села, и -ќе, којашто преовладувала во градскиот говор и во селата по Крива Река.

Специфичност за кривопаланечкиот говор претставува употребата на помошниот глагол *е* / *је* и *са* во третите лица во минатото неопределено време за дејства преживевани од зборуваачот: *Так'а е казув'ал д'ега мој*.

Во северните и во североисточните села, покрај честицата *ке*, авторката ја регистрирала и честицата *ку*. Таа, исто така, ги забележала футурските образувања со *да*, сп. *Ја ќе да ѝи каж'у* и со 'сум', сп. *М'иран ќе сам*.

За означување на минатото-идно време како специфичност се изделуваат образувањата од типот *ѝ'еио да 'идем* / *'иду*, а за означување на идното прекажано време формите од типот *ѝел* / *ѝеў* / *ѝеја сǎ^ам да в'икам*.

Од конструкциите со 'има / нема' авторката ги нотираше образувањата од типот: 'има работено', 'имаше работено' и поретко од типот 'имал работено': *Им'ала е м'уки в'идено*.

Во врска со употребата на глаголските форми Стоевска-Денчова како специфичност за кривопаланечкиот говор ги регистрира следните случаи: употреба на глаголи од свршен вид во презент за предавање на одделни моменти од некоја случка, сп. *Па накл'аде 'огин, ѝа разл'еи, изм'ие, ур'еди и кѝи дош'ѝл м'ужоѝ на-руч'ок, 'она му-в'ика*; употреба на глаголи од свршен вид во презент за предавање на повторливи дејства, сп. *Ај ј'уѝре дǎн ѝа на-соб'ор, ом'есиме ѝог'ача, најр'авиме ѝејс'ија м'анѝа, з'емене ѝ'ише рак'ија, с'ирење, ѝ'уриме у-ѝ'орби, огн'есеме ѝам на-Вел'игден*; употреба на глаголи од несвршен вид во аорист, сп. *У Кусѝенд'ил лег'амо едǎн-н'ок* итн.

Во третата глава „Од синтаксата“ (119–131) Стоевска-Денчова како особености што го поврзуваат кривопаланечкиот говор со југоисточното наречје ги приведува следните црти: употребата на кратките заменски форми зад глаголот, дури и во почетокот на реченицата, сп. *Прог'адо-го ж'иѝоѝо* и др., градењето на проста прашална реченица

со партикулата *ли*, сп. *Б'оли ли ѿе? Најд'оѿе ли ги?*, изразувањето посесивност со предлогот *на* сп. *Он гу-с'ака к'еркаѿа на-Р'исѿо, син-му на-Јов'ана* и сл.

Илустрирајќи ги своите образложенија со богати примери авторката како специфичност на кривопаланечкиот говор ги нотира и следните случаи: употреба на сложената глаголска форма разделена со други зборови, сп. *Деѿ'аѿа са му за-л'еѿ ѿрѿ'еле*; употреба на помошниот глагол зад основниот во сложените глаголски форми, сп. *Вик'ала сам, н'ема здр'ава да-осѿ'ану*; примерите во кои заменката ѝ претходи на негацијата, сп. *Б'егај да-ѿе-не-уѿ'еѿам*; употребата на множинската форма *са* пред заменската форма, сп. *Они са га дочув'але* и др.

Нарушена конгруентност авторката забележува во реченични споеви, во кои глаголската *л*-форма се јавува безлично, без оглед на тоа во кој род е субјектот, сп. *Дошл'о реѿи и на-н'еа, Бол'ало-го гл'ава* и др.

Во кривопаланечкиот говор кога објектот е удвоен со долга заменска форма авторката нотира дека тој редовно е придружен со заменска клитика, сп. *Гл'еда-го ѿ'его, буѿн'ал-ги ѿ'има, ѿ'ебе ѿе-вид'ела, нас-ни заѿвор'ија, кој не гл'еда нас, н'еа ли ја ѿр'ажѿѿе, н'ује гу избр'але* и сл., а кога објектот е претставен со именка, удвојувањето не е регуларно, сп. *Зем'а-си ѿ'алѿоѿо, ѿр'ужи-ми с'олоѿ, заѿв'ори ѿ'амоѿ, оѿв'ори вр'аѿаѿа* и др.

За потенцирање, односно за доуточнување на мислата или за продолжителност на дејството се среќава повторување на субјектот, на објектот и на предикатот, сп. удвоен субјект: *Он'а, жен'аѿа, ѿур'и-ни јаг'ење; он, ѿ'аѿкоѿо, сак'ал да-ги-зак'оља; она га чув'ала, ќеркаѿа; он ѿа вик'ал, з'еѿоѿ; дојд'е чов'екоѿ, м'уж-ми* и др.; удвоен објект: *ќе-га-д'адеш ѿај, фусѿ'аноѿ на-б'абу, на м'ене*; удвоен предикат: *од'иле, од'иле и сѿиѿн'але до-една воден'ица; ѿр'ала, ѿр'ала не могл'а да гу исѿ'ере* итн.

Авторката регистрира елипса на предикатот во различни ситуации, сп. *Зем'а ѝ'ари у-џ'еј, и за-Ск'ојје* (наместо *ојџ'е за-Ск'ојје*) и др. Освен тоа, таа го нотира и испуштањето на предлогот *со* во одделни синтагми, сп. *Д'але-му една вр'ека ор'аси; амб'арише б'еа ѝ'уни ж'ишо* и др.

Во поглед на сложените реченични конструкции авторката нагласува дека преовладува паратаксата. Од копуллативните сврзници најчесто се употребувале *и* и *ѝа*, сп. *Седн'але, св'ише, вечер'але и си-легн'але; вечер'аа, ѝа си-легн'аа* и др. Адверсативните реченици оделе со сврзниците: *ама, а, него и ѝиқи*, сп. *Ќе-ѝи-ги-д'ам ѝ'арише, ама да-не-ги ѝр'ошиш; св'ише раб'ошме, а он седн'ал и се м'исли; шѝо-не-'идеш ѝи, него м'ене ме-ѝр'акаш; знам шѝ'о-е 'убаво, ѝиқи н'емам ѝ'ари да-го-к'уѝим* и др. Дисјунктивните реченици се сврзуваат со сврзниците: *и-и, или-или (ели-ели), ни-ни (ниѝи-ниѝи), ем-ем, ја-ја*, сп. *Или ќе с'идаш ѝони или ја ќе-с'идем; ели л'егни сѝи ели 'иди-си; ни седн'уе ни си 'иде; ниѝи го-знам ниѝи го-ѝозн'авам; ем је ѝ'есно ем је кр'аѝко; ја ул'ази ја иск'ачај* итн. Од ексклузивните, освен сврзникот *само*, во жива употреба бил и сврзникот *сал (сѝл)*, сп. *Ја би ѝи ѝокаж'ал, сал не-м'огу да-сѝ'анем; сѝл ов'ој деѝ'е шѝо га-'имам, друк н'икој н'емам* и др.

Од подредените сврзници авторката ги приведува следните: *да* (за финалните реченици), сп. *Измав'а-га да-не-ше ѝл'аши* и др.; *каѝ, каѝ да, дори, дори да, додека (до-дек), шѝом, чим* (за темпоралните реченици), сп. *Ќ'еркаѝа каѝ ги-вид'ела, сѝра гу-фан'ало; каѝ да-сѝ'анем, н'ешѝо ме-шѝирекн'а; дори ја да-сѝ'анем, оно м'екоѝо исѝ'ече; дод'ека е жив, чов'ек ќе-се-м'учи; шѝом ќе-сѝ'ане од-сѝ'ање, ќе-д'ојдемо на-к'афе; чим ќе-сѝ'игнеме, ќе-ѝи-се-ј'авим* и др.; *ако и да* (за условните реченици), сп. *Ако ѝ'уриш ѝ'овише б'ело бр'ашно, л'ебоѝ је ѝ'о'убав; да 'имаше вр'еме и ја к'иеше и сл.; зашѝо, ѝошѝо, чим* и др. (за каузалните реченици), сп. *Не-см'еем да-ѝи-к'ажем, зашѝо ќе-ме-ѝ'еѝа;*

не-мож да-га-к'уйиши, ѿош'ио н'емаи ѿ'аре; чим не-м'оже он, и ја не-м'огу и др.; дека (дек), да, како (за декларативните реченици), сп. Р'ече дека н'ема ѿак'а да-ѿ'рави; рекл'а-му да сам ја м'р'ишав и сл.; ш'ио (за релативните реченици), сп. Дојд'е чов'екоѿ ш'ио го среј'и'аме ич'ера и др.; него ли (за начинските реченици), сп. П'обрзо ќе-с'ѿ'игнемо ѿеи, н'его ли с'ас-ш'ај крн'ѿ'ија итн.

Во четвртата глава „Лексика“ (132–146) Стоевска-Денчова материјалот го разгледува според тематските подрачја. Таа регистрира голем број лексеми кои побудуваат интерес од семантички аспект, и тоа: од тематското подрачје делови на човечкото тело, болести, психички и физички особености, сп. глед'ец 'црнка во окото', жлеб'ини 'венци во устата', с'ишав 'разрок', ѿ'агавица 'епилепсија', ѿ'ргав 'вреден', др'усла 'незграпна жена' и др.; од тематското подрачје роднински односи и возраст: браѿ'анец 'внук од брат', сес'ѿ'ричница 'внука од сестра', ѿ'уша 'машко некрстено дете', ч'орка 'женско некрстено дете' и др.; од тематското подрачје хигиена, облека и обувки: брис'аљка 'крпа за бришење', ф'уш'а 'вид здолниште', др'еи 'алишта', цр'евје 'чевли' и др.; од тематското подрачје исхрана и видови јадења: об'еи 'ручек', мумур'узник 'пченкарен леб', жм'ерки 'цимиринки', љуш'ика 'вид јадење со варени пиперки' и др.; од тематското подрачје куќа и покуќнина: кр'ечи 'варосува', дув'ар 'сид', ч'урљава 'чад', ѿл'оска 'вид шише', ѿан'ур 'тркалезна направа од дрво, со или без рачка, со која се принесува лебот во подница' и сл.; од тематското подрачје земјоделство: м'аѿор-ник 'дел од нива', лизг'ар 'вид лопата за копање', мучн'ик 'сандак во кој паѓа брашното' и др.; од тематското подрачје растителност: рас 'грмушка од бука', лој'ен 'вид трева со широки лисја', љ'ишач 'јоргован', дивљ'ачка 'диво јаболок' и др.; од тематското подрачје животински свет и сточарство: к'укан ов'ен 'кастриран овен', косем'уца 'овца што го води стадото', л'иња се 'го менува влакното', бл'ага 'урга' добиена

со варење на сироватката', *к'исела 'урда* 'се добива со варење на матеницата', *к'аи'ерица* 'верверица', *йог'анец* 'глушец', *браб'ињок* 'мравка', *й'рмка* 'пчела', *б'ељка* 'како лисица, помало, јаде кокошки' и др.; од тематското подрачје птици: *ј'арка* 'млада кокошка', *уљ* 'кикиришка на петел', *к'урка* 'мисирка', *й'ра* 'удира со крилјата' и сл.; од тематското подрачје делови на колата и превоз: *во'ишије* 'дрвото што ги поврзува колата и јаремот', *сйрой* 'дел од колата што го регулира вртењето', *лис'ица* 'дрво на задниот дел на колата како опашка', *аройл'ан* 'авион' и сл.; од тематското подрачје релјеф: *й'умба* 'мало возвишение', *р'уја* 'дупка', *ј'азбина* 'дупка во која живеат сверови', *р'овина* 'дол, најчесто без вода, суводолица' и др.; од тематското подрачје хидрографија и метеорологија: *б'учало* 'место каде што паѓа водата', *л'очка* 'собрана вода во мала вдлабнатина', *н'ајрасница* 'ненадеен дожд', *кр'ујавица* 'зрна замрзнат снег', *м'урка* 'рано наутро, пред зори' и др.

Освен тоа, авторката регистрира и други делови од областа на лексиката. Меѓу нив таа ги приведува зборообразувачките дијалектизми, сп. *к'роч* // *ск'роч* 'чекор', *муж'ага* 'мажиште', *грозд'ак* 'грозд', *ск'ачка* 'скакулец', *й'ужељка* 'полжав', *йуј'ишка* 'патека' и др., односно архаизмите, сп. *в'рга* 'цумка', *гал'аији* 'зборува безобразно', *гил'ичка* 'скокотка', *жир* 'плод од даб', *кай'ери се* 'се качува по нешто стрмно', *р'иша* 'клоца', *ошава* 'сено од второ косење', *иска* 'сака' итн.

Од туѓите зборови авторката се задржува главно на турцизмите, сп. *ал* 'гајле, мака', *докунд'исуе* 'прави штета', *дус йаншал'они* 'панталони со рамни ногавици', *саф'и* 'чист', *йашик'ули* 'партали', *с'анй'рач* 'специјален нож за делкање копито на коњ кога се кове' итн., односно на грцизмите, сп. *г'уња*, *кам'ара*, *кан'аија*, *клим'ија*, *ком'аи*, *йи'ган'ица* и др.

Во оваа глава Стоевска-Денчова приведува и голем број фразеолошки изрази, сп. фразеолошки сраснатици:

шур'ил гл'ава у-ш'орба 'се изложил на голем ризик', *не сш'иса р'ука* 'нема доволно пари, средства'; фразеолошки единства: *р'ебраш* му се *бр'ојаш* 'многу е слаб', *извад'и му д'уша* 'го малтретира'; фразеолошки состави: *ош'вор'ила една 'усш*а 'се разбурувала', *ош'и'амеш ме извад'и* 'ме исплаши' итн.

Во Заклучокот Стоевска-Денчова резимира дека кривопаланечкиот говор „обединува во себеси дијалектни особености од северното и од југоисточното наречје“. Меѓутоа, таа констатира дека постојат разлики меѓу говорот на градот и говорот на селата и разлики меѓу говорот на одделни села.

Меѓу особеностите што го раздробуваат кривопаланечкиот говор од областа на фонетиката и акцентот спаѓаат следниве карактеристики: континуантите на етимолошките ерови ђ и ѓ, сп. *ш'ешок, кон'ец, кош'ел(ѹ), јар'ем, оц'еш*, наспрема *ш'еша^ак, кон'ац, кош'а^л(ѹ), јар'ам, оц'аш* во градскиот говор, во говорот на крајните северни села и во Славиште; рефлексите на секундарниот ђ₂: *с'едом, 'осом* во поисточните села, наспрема *с'едам, 'осам* во позападните села; мешањето на носовките љ и ж: *ез'ик*, наспрема *јаз'ик* во североисточните села и *з'ајац* спорадично во некои источни села; замената на носовката од заден ред ж во наставките: *а*, наспрема *у* во најсеверниот појас: *на р'уку, 'иду, 'имав < 'имау*; чувањето на мекото п': *њ'ива, књ'ига, њ'ега (њ'его), њег'ово*, наспрема примери со тврдо *н* во градскиот говор: *н'ива, кн'ига, нег'ово*; чувањето на мекото л': *ш'олѐ, кул'ѐла, нег'ѐла, м'олѐи, љуш, клуч, шри'ашѐл*, наспрема полумекниот изговор на овој глас во градскиот говор: *ш'ол'е, нег'ел'а, м'ол'и, кл'уч*; изговорот на тврдото *л*, наспрема лабијализираното *љ* во Славиште, во градскиот говор со јужните села по Осоговијата: *бељ, сшољ, од'иљ, кр'иљѐ* итн.; – непренесен акцент од последните отворени слогови кај некои именки од женски и од среден род во североисточните села: *жен'а, офи'а, деш'е, шѐл'е*, наспрема пренесениот акцент во југозападните села заедно со градскиот говор: *ж'ена, 'офѐа, д'ѐше, ш'ѐле*.

Од областа на морфологијата како карактеристични црти таа ги приведува следните дистинкции: множинската наставка *-ове* кај еднословните именки од машки род во североисточните села, наспрема наставката *-ови* во градскиот говор и во говорот на јужните, на крајните северни и на славишките села; множинската наставка *-и* кај именките од женски род, наспрема наставката *-е* во говорот на крајните северни и на славишките села: *ж'ене*, *к'уке*; множинската наставка *-иња* кај именките од среден род, наспрема наставката *-ики* во најсеверниот појас: *й'илики*, *йр'асики*, *й'елики*; чувањето на разликата меѓу општата и номинативната форма кај одушевените именки од машки род на консонант: *чов'ек*—*чов'ека*, наспрема отсуството на таа разлика во селата од десната страна на Крива Река; заменските форми *њега*, *га* / *нега*, *га*, наспрема *њего*, *го* / *него*, *го* во североисточните села; наставката *-м* во 1 лице еднина презент кај глаголите од *е-* и *и-*група, наспрема наставката *-у* во крајните северни села и во Славиште; множинската наставка за 1 лице *-ме* во североисточните села, наспрема наставката *-мо* на пошироката територија; множинската наставка за 3 лице презент *-аѝ* (*-аѝ*), наспрема наставката *-в* во крајните северни села: *'играв*, *сеч'ев*, *н'осев*; множинската наставка за 3 лице аорист *-а:* *рекоа*, *дојдоа*, наспрема наставката *-ше* во крајните северни села: *р'екоше*, *дојдоше*; глаголската *л-*форма, наспрема формата на *-ја:* *дошја*, *вик'аја*, *'еја* во крајните северни села и др.

Од синтаксичките особености авторката ги наведува особеностите што го поврзуваат кривопаланечкиот говор со југоисточното наречје, како што се: употребата на кратките заменски форми зад глаголот, особено во почетокот на реченицата, градењето на простата прашална реченица со партикулата *ли*, изразувањето посесивност со предлогот *на* и сл.

Научната интерпретација авторката ја поткрепува преку консултирањето на деведесетина библиографски единици.

Како илустративен материјал Стоевска-Денчова приложува дваесетина дијалектни текстови лично забележани од најтипичните репрезенти на испитуваниот говор со фонолошко писмо, а на крајот од монографијата дава и мапа на кривопаланечкиот говор.

Врз основа на изложениот материјал, дистрибуиран според методологијата на лингвистичката географија, Стоевска-Денчова успешно ни ја претставува современата состојба на кривопаланечкиот говор и ни дава комплетна претстава за него на фонолошко, на морфолошко, на синтаксичко и на лексичко рамниште. Со тоа не само што ги обновува делумните научните истражувања на своите претходници туку сосема ги освежува сознајбите за испитуваниот говор и за говорите со коишто го споредува кривопаланечкиот говор. Со оглед на фактот што овој говор граничи со македонските и со говорите од соседните јазици оваа монографија добива на тежина, бидејќи јасно ги покажува сличностите и диференцијалните црти не само на кривопаланечкиот говор од говорите на соседните земји туку и сличностите и диференцијалните црти на македонскиот јазик од бугарскиот и од српскиот јазик. Со монографијата *Кривопаланечкиот говор* Еленка Стоевска-Денчова ја комплетира нашата научна сознајба за еден од североисточните македонски говори, органски поврзан на сите рамништа на кривопаланечката територија, а, исто така, органски поврзан и со севкупноста на македонскиот дијасистем, збогатувајќи ја македонската дијалектологија со сериозен научен труд.

СОДРЖИНА

Предговор.....	5
Солиден дијалектолошки труд (Веселинка Лаброска. Кичевскиот говор. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје, Посебни изданија, книга 50, 2008).....	7
Опстоен дијалектолошки труд (Гоце Цветановски. Каршијачкиот говор – Скопско /со посебен осврт на синтаксата/. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје, Посебни изданија, книга 41, 2004).....	61
Дијалектолошко дело со исклучителна вредност (Стојка Бојковска. Радовишкиот говор. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје, Посебни изданија, книга 40, 2003).....	65
Монографија за родниот говор (Илија Бетински. Беровскиот говор. Струга: Ирис-Р, 2013).....	69
Долговековна опстојба на македонските дијалекти (Стојка Бојковска. Мегленскиот говор. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје, Посебни изданија, книга 47, 2006).....	100
Опсежна дијалектолошка монографија (Максим Каранфиловски. Еницевардарскиот говор. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет „Блаже Конески“, 2013).....	104

Поливалентен дијалектолошки труд (Коста Пеев. Кукушкиот говор, кн. I, II. Скопје: НИО „Студентски збор“, 1987, 1988).....146

Неисцрпно дијалектно богатство (Светлана Давкова-Ѓоргиева. Лексиката на говорот на селото Чифлицик – Демирхисарско /со краток граматички опис/. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје, Посебни изданија, книга 43, 2004).....156

Неодминлив дијалектолошки труд (Веселинка Лаброска. Говорот на селото Кула – Серско. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје, Посебни изданија, книга 38, 2003).....160

Органска поврзаност на македонскиот дијалектотем (Еленка Стоевска-Денчова. Кривопаланечкиот говор. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје, Посебни изданија, книга 42, 2004).....164